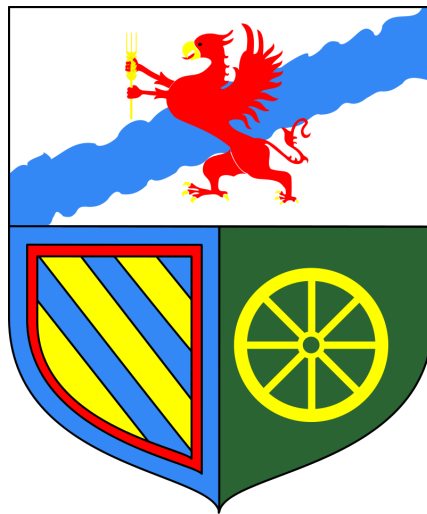
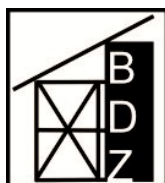

Załącznik do uchwały Nr XXXIII/317/21
Rady Gminy Dolice
z dnia 26 sierpnia 2021r.

G M I N A
DOLICE
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY DOLICE
na lata 2021-2025

BIURO
DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW
W SZCZECINIE

Instytucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

GMINA DOLICE

WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

na lata 2021-2025

Opracowanie:

*Biuro Dokumentacji Zabytków
w Szczecinie*

Szczecin 2021

SPIS TREŚCI

Wstęp	s. 4
1. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 8
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 9
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Dolice	s. 19
4. Charakterystyka krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Gminy Dolice	s. 47
5. Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Gminy Dolice - ustanowienia prawne	s. 67
6. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w świetle działań Gminy Dolice	s. 75
7. Ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego Gminy Dolice	s. 90
8. Cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dolice	s. 94
9. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami	s. 101
10. Kryteria oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 102
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 103
Załączniki (wykazy)	s. 108

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego – zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy DOLICE poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Pierwszą edycję Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dolice na lata 2021–2025 zwanego dalej „GPONZ 2021–2025”¹ opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Gminy w Dolicach, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie, archiwum własnego Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono informację nt. aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego miasta i gminy, które są przedmiotem „**GPONZ 2021–2025**”.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Województwa Zachodniopomorskiego².

¹ W roku 2012 Gmina Dolice podjęła pierwszą próbę opracowania Programu Opieki nad Zabytkami (obowiązującego w l. 2012 – 2016), nie został on jednak przyjęty Uchwałą Rady Gminy.

² Uchwała Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 r.

Główne materiały wykorzystane przy tworzeniu „**GPONZ 2021–2025**”:

1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017–2020 dla Województwa Zachodniopomorskiego, opr. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie 2017 r.
2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (zwany dalej „PZPWZ 2020”), opr. Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2020 r.³.
3. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 (zwana dalej „SRWZ 2020”)⁴.
4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dolice z 2002 r. (zwane dalej „SUIKZP 2002”).
5. Zasób archiwalny WUOZ w Szczecinie, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowego Instytutu Dziedzictwa OT Szczecin: dokumentacje konserwatorskie, karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa, karty zabytków ruchomych, karty cmentarzy, dokumentacje parków, karty ewidencyjne miejsc pamięci narodowej, karty ewidencyjne miejsc pamięci poległych w I wojnie światowej.
6. Opracowania studialne – strona www. UG Dolice.
7. Konsultacja z UG Dolice.

Bibliografia (wybór)

Aniszewska J., *Powiat stargardzki na dawnych pocztówkach*. Katalog wystawy, Stargard 2004.

Aniszewska J., Bierca A., Clemens P., *Miejsca pracy przymusowej Polaków w Stralsundzie i Stargardzie (1939–1945) / Orte der Zwangsarbeit von Polen in Stralsund und Stargard (1939–1945)*, Bergen 2011.

Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen*, Th. II. Bd. III, *Kreise Greifenhagen und Pyritz*, Anklam 1868.

Bierca A., *Miejsca i formy upamiętnienia żołnierzy poległych w I wojnie światowej w Stargardzie i okolicach*, „Stargardia” t. II (2002), s. 223-238.

Brüggemann L.W., *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preußischen Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern*, Stettin 1784.

Brzustowicz G., Brzustowicz J., *Wedlowie z Krępcewa*, „Stargardia”, t. III (2003).

Chmielewski w., *Zagadnienie grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań*, Łódź 1952.

Frankiewicz B., *Praca przymusowa na Pomorzu Zachodnim w latach II wojny światowej*, Poznań 1969.

Gajowniczek J., *Kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla w Dolicach*, „Stargardia”, t. II (2002).

³ Uchwała Nr XVII/214/20, z dnia 24 czerwca 2020 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

⁴ Uchwała Nr XXVI/303/05, z dnia 19 grudnia 2005 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

Gajowniczek J., *Historia cmentarzy dolickich*, [w:] *Nekropolie, kirkuty, cmentarze. Materiały konferencyjne. Ogólnopolska Konferencja i Wystawa, Szczecin, 11–12 czerwca 2002*, Szczecin 2002, s. 103–107.

Krwawe ślady, red. J. Gajowniczek, T. Siewior, Dolice 2005.

Gemeinden und Gutsbezirke der Provinz Pommern und ihre Bevölkerung, Berlin 1874.

Gemeindelexikon für die Provinz Pommern, Berlin 1908.

Kalinowska U., *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Dolicach, woj. Szczecińskie, stan. nr 20*, „Materiały Zachodniopomorskie”, R. XL(1994), s. 149–199.

Katalog Zabytków Powiatu Stargardzkiego, T. I i II, red. M. Majewski, Stargard 2010.

Kościelna J., Kościelna A., *Relacja Lupolda von Wedla z podróży na Bliski Wschód (1578–1579). Część I: Peregrinatio Hierosolymitana Leopoldi de Wedell*, „Stargardia”, t. X (2015).

Lemcke H., *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin*, H. VII, *Der Kreis Pyritz*, Stettin 1906.

Łuczak M., *Utracone zabytki sakralne powiatu goleniowskiego i stargardzkiego*, Szczecin 2017.

Łysiak W., *Dawny humor ludowy Pomorza Zachodniego*, Międzychód 1993.

Łysiak W., *Grody, zamki, kościoły. Legendy i podania z Pomorza Zachodniego*, Międzychód 1995.

Majewski M., *Gmina Dolice. Zabytki Powiatu Stargardzkiego*, Stargard 2013.

Majewski M., Kiarszys G., *Relikty zamków w Szadzku i Krępcewie pow. stargardzki. Zestawienie rezultatów lotniczego skanowania laserowego, archiwalnych źródeł kartograficznych i weryfikacji terenowej*, „Stargardia”, t. X (2015).

Matuszewska A., *Megalithy Pomorza Zachodniego. Program badawczo-konserwatorski z perspektywy 10 lat*, „Zachodniopomorskie Wiadomości Konserwatorskie”, R. IX (2019) (tam dalsza literatura przedmiotu).

Mechło W., *Historie prawdziwe i magiczne. Mity, legendy, zdarzenia*, Szczecin 2009.

Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego, oprac. M. Ober, Szczecin 1993.

Pommersches Güteradressbuch, Stettin 1905.

Rogosz R., *Krępcewo – stanowisko 2, 5, 6*, „Materiały Zachodniopomorskie” R. XIV/1968, s. 812–813.

Siuchniński K., *Powiat Pyrzyce*, „Materiały Zachodniopomorskie” R. VI (1960), s. 697–703.

Schulz H., *Pommersche Dorfkirchen*, Herford 1963.

Stramek B., *Toponimia powiatu stargardzkiego*, Pruszcz Gdański 2011.

Świechowski Z., *Architektura granitowa Pomorza Zachodniego w XIII w.*, Poznań 1950.

Wiśniewska M., *Legendy pomorskie. Ocalić od zapomnienia*, Szczecin 2003.

https://wbh.wp.mil.pl/c/pages/atts/2019/5/wykaz_zespolow_awt0519.pdf (Wojskowe Biuro Historyczne, Wykaz zespołów archiwalnych Archiwum Wojskowego w Toruniu (stan na 15.01.2019)

https://www.jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=693&Itemid=125 (zestawienie numerów historycznych jednostek wojskowych)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dolice na lata 2021–2025 opracował zespół specjalistów Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie w składzie:

mgr Maria Witek – etnografka

dr Anna Bartczak – historyczka

mgr Aleksandra Hamberg-Federowicz - architektka

mgr Kamila Wójcik – historyczka sztuki

mgr Agnieszka Osiak – historyczka

mgr inż. arch. Krzysztof Tymbarski

konsultanci:

mgr Waldemar Witek – rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w dziedzinie: architektura i budownictwo, krajobraz kulturowy; specjalności: budownictwo ryglowe, ruralistyka oraz zespoły zabytkowe
mgr Paulina Kubacka – archeolożka, konserwatorka zabytków

Zastosowane skróty:

GPONZ - Gminny Program Opieki nad Zabytkami

GEZ - Gminna ewidencja zabytków

Jst - jednostki samorządu terytorialnego

LP - Lokalny Program Rewitalizacji

OKK - Obszary Kulturowo-Krajobrazowe

m.p.z.p - miejscowy/e plan/y zagospodarowania przestrzennego

PZPWZ 2020 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego

SRWZ - Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego

STRATEGIA - Strategia Rozwoju Gminy Dolice

SUiKZP - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

UMWZ - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego

„ustawa oozionz 2003” – Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003

WEZ - Wojewódzka ewidencja zabytków

WUOZ - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

ZWKZ - Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm., tj. Dz.U. z 2018 r., poz. 2067 z późn. zm., Dz.U. z 2020, poz. 282 z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza **wójt** (burmistrz, prezydent miasta).
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą Rady Gminy.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- **Wójt** (burmistrz, prezydent miasta) obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- **włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;**
- **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;**
- **wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**
- **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Reasumując – podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest ustawa z 23 lipca 2003 r. – o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2020, poz. 282, 782, 1378, zwana dalej „ustawa oozionz 2003”), w której określono m.in. przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Wśród aktów wykonawczych istotnych dla programów opieki nad zabytkami jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113, poz. 661).

Wybrane akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ❖ Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022”.
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018, poz. 1609, z późn. zm).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019, poz. 1886).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. 2015, poz. 979).

- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1470).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304, z późn. zm.).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153).

Przedmiotem ochrony i opieki jest zabytek, którego definicja według art. 3 „ustawy o ochronie zabytków i zabytków kultury ruchomej z dnia 23 listopada 2003 r.” brzmi:

- **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **otoczenie zabytku** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy o obojętne 2003”, który wskazuje że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 1479),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami
 - etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2 ustawy).

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy o obojętne 2003”):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;

- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowane są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2020 r, poz. 293, z późn. zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 „ustawy o ochronie zabytków 2003”. Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 „ustawy o ożionz 2003” polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z „Ustawa o ożionz 2003”. zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania (art.6).

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w innych dokumentach, planach i strategiach

„Ustawa o ożionz 2003” precyzuje w art. 18 ust. 1., iż ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- ❖ sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- ❖ strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- ❖ planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- ❖ analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- ❖ decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami musi być zawarta w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy (art. 18 ust.2), m.in. poprzez :

- uwzględnienie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienie ochrony zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustalenie rozwiązań mających na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,

- ustalenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniającego opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.

Gminna ewidencja zabytków

Zgodnie z **art. 21 „ustawy oozionz 2003”** ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać działania ewidencyjne.

Zgodnie z **art. 22 ust. 4 „ustawy oozionz 2003”** wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

(GEZ) nie jest ustawową formą ochrony zabytków, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez inne przepisy:

- art. 7, pkt. 4 „ustawy oozionz 2003” łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 36, ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych (art. 21), które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego;
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19, 1.2);
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

UWAGA !!

Zmiana „ustawy oozionz 2003” – z 22 czerwca 2017 r.⁵ w zakresie art. 81.1 – wprowadza możliwość **udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy**, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

⁵ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...) nie dotyczy GEZ uchwalonych przed wejściem w życie w/w rozporządzenia. Dotyczy ono w szczególności trybu wpisywania i skreślania z zasobu WEZ, GEZ, obowiązku informowania o podjęciu zamiaru o wpisaniu do ewidencji (lub skreśleniu) właścicieli zabytków, współpracy samorządów z WKZ.

Podział kompetencji i organizacja organów ochrony zabytków określone są w art. 89-101 „ustawy o ożionz 2003”.

Ustawowo organami ochrony zabytków są:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

Do kompetencji GKZ należy m.in. opracowywanie krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacja kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, prowadzenie krajowej ewidencji zabytków, promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków. Przy ministrze ds. kultury działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczo-doradczy. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniotawczy.

2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków należy m.in.: realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych; sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych; organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych; upowszechnianie wiedzy o zabytkach; współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Przy WKZ działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczy.

Zmiany w „ustawie o ochronie zabytków 2003” przeprowadzone w latach 2017-2018.

W 2017 roku uwzględniono zmiany wprowadzone:

- 1) ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. poz. 397),
- 2) ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. poz. 774),
- 3) ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz. U. z 2016 r. poz. 1330 i 1887),
- 4) ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów (Dz. U. poz. 1505),
- 5) ustawą z dnia 4 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz. U. poz. 1887),
- 6) ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 379),
- 7) ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60),
- 8) ustawą z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. poz. 1086),
- 9) ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1595)

Wprowadzono zmiany m.in. w:

- zasadach wywozu zabytków za granicę,
- udzielaniu pozwoleń na prowadzenie prac przy zabytku,
- uprawnień do prowadzenia, kierowania i nadzoru nad pracami przy zabytku,
- restytucji zabytków,
- powoływania wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- powoływania członków ciał doradczych: Rady Ochrony Zabytków, Głównej Komisji Konserwatorskiej, Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków.

Nowe są zasady karania za działania przeciw zabytkom, z wprowadzeniem kar aresztu i ograniczenia wolności do lat 5 oraz wysokich kar pieniężnych – do trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia (rozdział 10a i 11 - „ustawa o ochronie zabytków 2003”). Powołany został (art. 83b - „ustawa o ochronie zabytków 2003”) nowy państwowy fundusz celowy: **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**, którego dysponentem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego, zasilany finansowo z ww. kar pieniężnych.

Na mocy zmian, **od 2017 r. obowiązuje możliwość udzielania przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane także przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81 .1. „ustawa o ochronie zabytków 2003”).** Zasady udzielania dotacji mają zostać określone w uchwałach organów udzielających dotacji.

W 2018 r. ustawa o ochronie zabytków otrzymała kolejny tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2067, 2245. Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- 1) ustawą z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 10), **w zakresie przepisów wykonawczych dotyczących usunięcia drzew lub krzewów;**
- 2) ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669);
- 3) ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. – o zmianie ustawy Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.
- 4) ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2020 poz. 282, z późn. zm. (782 i 1378 dot. planowania)

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy. Art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy”.

W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Zadania gminy mogą być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach, bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dotyczących budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z domami mieszkalnymi o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleni cmentarzy, parków) lub promocji gminy.

Inne istotne uregulowania prawne dotyczące zabytków:

- ✓ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2020, poz. 293 z późn. zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1333, z późn. zm.).
- ✓ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1219 ze zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2020, poz. 55 z późn. zm.), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe.
- ✓ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1947).
- ✓ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1990).
- ✓ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. 2020, poz. 194).
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1057).
- ✓ Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. 2020, poz. 283 z późn. zm.). Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. ustawa krajobrazowa (Dz.U.2015, poz. 774 z późn. zm.). Ustawa nakłada na władze samorządowe województwa obowiązki w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia audytu krajobrazowego.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOLICE

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- ❖ **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu**
(Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- ❖ **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta**
(Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

❖ **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja**
(Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

❖ **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.**
(Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

❖ **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy**

przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012 poz.2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współdziałanie społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

❖ **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE** (*Infrastructure for Spatial Information In Europe*)

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76 poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

❖ **Znak Dziedzictwa Europejskiego**

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r. ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia to znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

❖ **Znak Błękitnej Tarczy** (znany także jako „Blue Shield”)

Znak został stworzony do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Symbol ten, zaprojektowany przez Polaka prof. Jana Zachwatowicza, został określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.).

Zgodnie z art. 12 „ustawy uoozionz 2003” Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku opartego na Błękitnej Tarczy, jego wymiar i miejsce umieszczenia na zabytku nieruchomym określa rozporządzenie Ministra Kultury z 09 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004, nr 30, poz. 259). Umieszczanie znaku na zabytku jest elementem promocji dziedzictwa narodowego, ma przyczynić się także do podniesienia świadomości u mieszkańców i turystów o wartości danego zabytku. Zwolenie na umieszczenie znaku na zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

❖ **NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004–2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020**

(przyjęta przez RM w 2005 r.)

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych, a za cele cząstkowe uznano m.in.:

- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych,
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 wprowadzono programy wdrożeniowe jako system realizacyjny NSRK, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano program wdrożeniowy: **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013”** z priorytetami:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych,
2. rozwój instytucji muzealnych,
3. ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju,
4. ochrona zabytków archeologicznych,
5. tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego,
6. ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami cząstkowymi są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

❖ **KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI, zwany dalej „KPOZionZ”**

(przyjęty uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.⁶)

Okres realizacji ustalono na lata 2019–2022.

„KPOZionZ” 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Dokument zawiera ewaluację KPOZionZ na lata 2014-2017, w tym m.in.:

„Główną zaletą Programu 2014–2017 była jakościowa zmiana polegająca na zapoczątkowaniu planowania strategicznego na poziomie centralnym w obszarze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Pilotażowy charakter dokumentu sprawił, że na etapie jego redagowania pojawiło się wiele wad Programu, które w konsekwencji uniemożliwiły i utrudniły realizację zawartych w nim zadań, zgodnie z przyjętym planem”.

Wśród wad wymieniono⁷:

- nadmiernie rozbudowana i szczegółowa warstwa opisowa, niezapewniająca przejrzystości, precyzji i elastyczności w późniejszej realizacji, przy czym ów brak elastyczności w reagowaniu na zmieniającą się sytuację oraz pojawiające się problemy okazał się najbardziej odczuwalny w zakresie planu finansowego i harmonogramu,
- brak czytelnego powiązania niektórych konkretnych zadań, składających się na poszczególne kierunki działania, z przyjętymi wskaźnikami realizacji,
- brak dla części zadań wskaźników, podobnie w wypadku kierunków działania i celów szczegółowych,
- rozproszenie i nadmierna komplikacja struktury zarządzania i monitoringu realizacji zadań, brak jednego wystarczająco umocowanego (tj. dysponującego adekwatnymi narzędziami i odrębnym budżetem przeznaczonym wyłącznie na cele bieżącego zarządzania i monitoringu) ośrodka realizującego Program, podejmującego bieżące decyzje merytoryczne, w postaci osoby odpowiedzialnej personalnie za realne zarządzanie Programem,
- brak koordynatora Programu – osoby odpowiedzialnej za zarządzanie efektywnością i jakością realizacji Programu.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu 2014–2017, przy przygotowywaniu Programu 2019–2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu;
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

⁶ Monitor Polski poz. 808.

⁷ Tamże, s. 8.

Celem głównym jest „Stworzenie warunków dla efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami” realizowany przez 3 cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania tj.

Cel 1.: optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:

- wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
- wzmocnienie systemu i ochrony na poziomie centralnym

Cel 2.: wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami poprzez:

- merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
- podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

Cel 3.: budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez:

- upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Realizacja Programu 2019–2022 będzie prowadzona w ramach środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, w części 24 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego.

Budżet Programu 2019–2022 wynosi 25.617 089,00 zł

Zarządzanie, koordynacja i monitorowanie Programem 2019–2022 należy do koordynatora Programu i jego zespołu, który ponosi odpowiedzialność za realizację Programu. W szczególności odpowiedzialność ta dotyczy identyfikacji problemów i zagrożeń dla realizacji założonych celów Programu ujętych we wskaźniki oraz sygnalizowania uzasadnionych korekt w sposobie realizacji Programu, włącznie z ewentualną koniecznością nowelizacji jego treści na drodze uchwały Rady Ministrów.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może w konkretnym i ściśle określonym zakresie zmienić zakres tej odpowiedzialności w aktach wewnętrznych, umowach i porozumieniach wydawanych i zawieranych w ramach realizacji Programu 2019–2022.

Osobą odpowiedzialną za koordynację i zarządzanie Programem 2019–2022 jest powoływany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa **Narodowego Koordynator Programu 2019–2022 będący dyrektorem Narodowego Instytutu Dziedzictwa.**

Rada Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest ciałem doradczym wspomagającym zarządzanie i koordynację „**KPOZiOnZ**” 2019–2022.

Podmioty odpowiedzialne za realizację:

- Narodowy Instytut Dziedzictwa
- wojewódzcy konserwatorzy zabytków z obsługującymi ich urzędami
- dyrektorzy urzędów morskich z obsługującymi ich urzędami
- Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku
- *inne podmioty, angażowane w miarę potrzeby do wykonania konkretnych zadań niezbędnych do realizacji Programu 2019–2022, pod warunkiem, że koszty ich zaangażowania nie spowodują przekroczenia ustalonego budżetu Programu.*

Koordynator Programu(...) składa sprawozdania z jego realizacji; Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co 2 lata przedkłada stosowne sprawozdania Radzie Ministrów.

❖ **OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO**

16.08.2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

(Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r., Dz.U. 2011 Nr 172, poz. 1018)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja kultury, stanowiąca zaplecze eksperckie MKiDN) zajmuje się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem niematerialnym i jego ochroną w Polsce, w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Przygotowano założenia i procedury dotyczące ochrony dziedzictwa niematerialnego, wytyczne w sprawie składania wniosków o wpis na krajową listę dziedzictwa niematerialnego, formularze wniosku zgłoszeniowego, załączniki do wniosku oraz instrukcje i stronę internetową. (www.zabytek.pl, www.nid.pl, <http://niematerialne.nid.pl/>).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmocnieniu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi również krajowy rejestr dobrych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego. Jest to platforma do wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla wszystkich stron zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa.

[\(http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/\)](http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/)

Uchylone

▪ **STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020**

(przyjęta Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., M.P. 2012, poz. 882).

Przyjęte

▪ **STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (z perspektywą do 2030)**

Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., M.P. 2017, poz. 260.

W zapisach nowej Strategii w punkcie „4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej”, w działaniach do 2030 r. zapisano:

„Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO)”. Wśród projektów strategicznych wymienione zostały m. in.: Dziedzictwo buduje wspólnotę (sieć muzeów historycznych), Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota (wsparcie bibliotek, domów kultury, archiwów państwowych), Kolekcje (wspieranie instytucji kultury w tworzeniu kolekcji sztuki współczesnej).

Zmienne

- **KONTRAKT TERYTORIALNY DLA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**
(podpisany 12.11.2014 r.) – z aneksem nr 2

W wyniku negocjacji strona rządowa i strona samorządowa ustaliły zmiany Kontraktu Terytorialnego. W dniu 5 maja 2017 r. projekt aneksu został zaakceptowany przez Radę Ministrów, a 23 maja 2017 r. przez Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego (Uchwała ZWZ Nr 816/17). Główne zmiany Kontraktu Terytorialnego Województwa Zachodniopomorskiego wprowadzane aneksem nr 2 dotyczą rozszerzenia i uszczegółowienia listy projektów kluczowych dla rozwoju regionu i państwa w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego, ale także innych obszarów m.in. ochrony zdrowia czy gospodarki niskoemisyjnej.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

- ❖ **STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO do roku 2020, zwana dalej „SRWZ 2020”**
(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W „**SRWZ 2020**”, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy przemysłowej i powojkowej.

Charakteryzując w „**SRWZ 2020**” stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w „**SRWZ 2020**” celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ✓ celu nr 1
Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – rozwój i promocja produktów turystycznych).
- ✓ celu nr 3
Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich).
- ✓ celu nr 4
Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka rolna (w zadaniu nr 4- Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych).
- ✓ celu nr 6
Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy)⁸.

W dokumencie uzupełniającym „**SRWZ 2020**” p.t. „**Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego**” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w priorytecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

- ✓ Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność Inwestycyjną.
- ✓ Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego (priorytet 3).
- ✓ Dbałość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych (priorytet 5)⁹.

Podobnie w celu operacyjnym *Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształcanej* jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym *Integracja społeczności regionu* jako priorytet nr 2 zapisano „Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu”¹⁰.

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030

przyjęty przez Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego Uchwałą nr 1555/18 w dniu 28 sierpnia 2018 r. uwzględnił uwagi sformułowane w trakcie oceny *ex ante*, a także konsultacji Strategii z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji - dokument zyskał pozytywną opinię Komisji.

⁸ Porównaj *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, s. 86.

⁹ *Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, s. 39-41.

¹⁰ Tamże, s. 52.

❖ **PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ZACHODNIO-POMORSKIEGO, zwany dalej „PZPWZ 2010”**

(przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV/530/2010 z dn. 29.10.2010 r. Przystąpienie do zmiany planu nastąpiło Uchwałą nr 555/18 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 09.04.2018 r. przyjmującą projekt zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko oraz uruchomienia procedury opiniowania i uzgadniania projektu.

UWAGA: W 2020 r. nastąpiła aktualizacja Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (Uchwała Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 24 czerwca 2020 roku)

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, które stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **dziedzictwo kulturowe**;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia „PZPWZ 2020” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z **terenu województwa zachodniopomorskiego**, z uwzględnieniem konieczności uzgodnień z ZWKZ, leży w kompetencjach gmin.

We wszystkich planach dotyczących obszarów wpisanych do rejestru zabytków – np. układów staromiejskich, zabytkowych zespołów folwarcznych, pałacowych, parkowych – znajdują się zapisy ustalające warunki ochrony zabytków. Dla innych obszarów chronionych, na których znajdują się np. obiekty z wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, także wprowadzane są indywidualne zapisy. Plany i ich aktualizacje tworzone są zgodnie z potrzebami poszczególnych samorządów lub inwestorów.

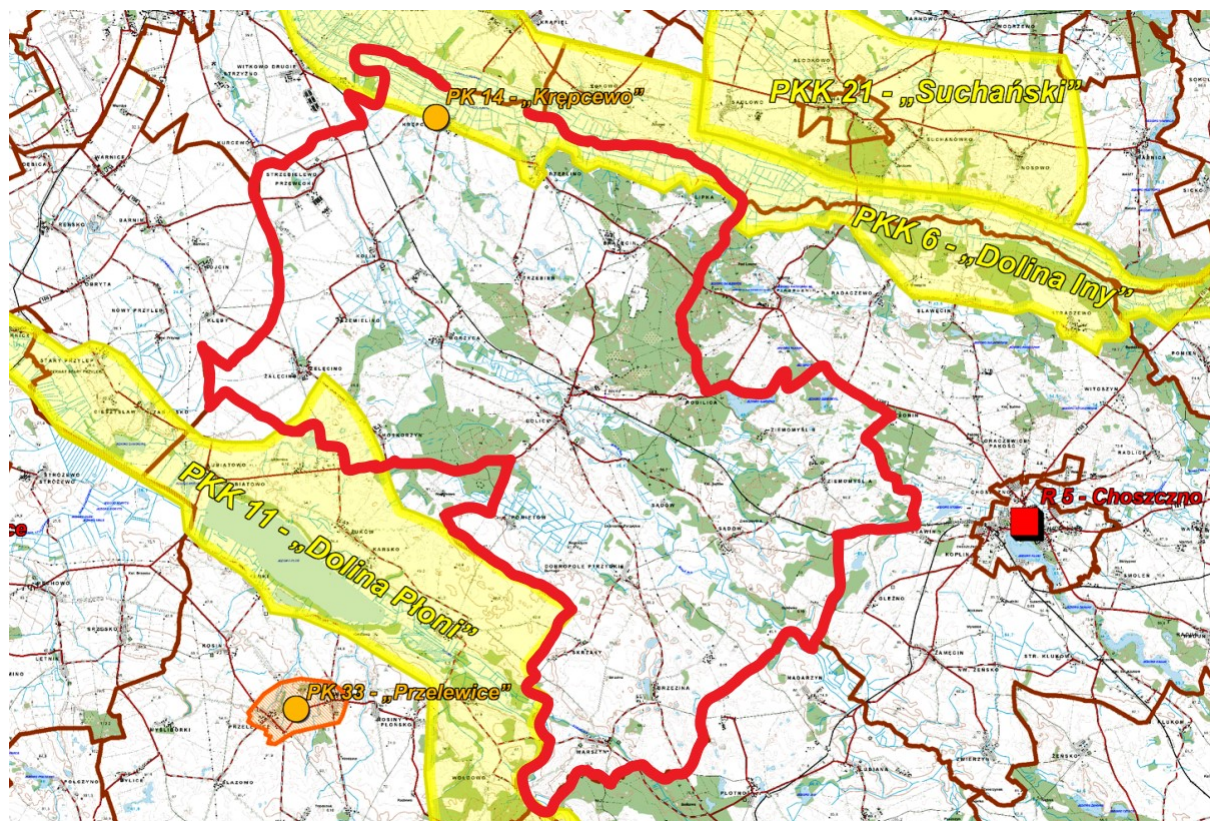
Jednym z ważniejszych elementów planu jest część poświęcona stanowi zachowania dziedzictwa kulturowego opracowana przez Biuro Dokumentacji

Zabytków w Szczecinie¹¹, pn. „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego”. Opracowanie to wskazało **Parki Kulturowe (PK) i Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK)**.

W „PZPWZ 2020” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (OKK) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹². Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

Północna część Gminy Dolice znalazła się w OKK 06 „Dolina Iny”. Równocześnie w PZPWZ 2020 wyznaczono 7 typów obszarów kulturowo – krajobrazowych ze względu na ich dominujące lub specyficzne cechy oraz określono ich zagrożenia i propozycje działań ochronnych. OKK 6 został zakwalifikowany do pierwszego z nich: założenia urbanistyczne i/lub ruralistyczne w dolinach rzecznych oraz infrastruktura hydrotechniczna im towarzysząca.

OKK 06 „Dolina Iny” – opis ograniczony tylko w odniesieniu do obszaru Gminy Dolice (na podstawie zapisów w WPOnZ na l. 2017 – 2020, s. 71 - 72)

Obszar od północy graniczący z jez. Krzemień, **obejmujący tereny wzdłuż rzeki Iny**, na płd. do Recza, dalej na zachód do Stargardu z szeroką na ok. 2 km doliną rzeki, przez teren gminy Stargard w kierunku płn.-zach., gdzie od Strumian do Goleniowa

¹¹ Biuro Dokumentacji Zabytków to instytucja kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego, wyspecjalizowana w ochronie i dokumentacji dziedzictwa kulturowego; opracowanie powstało w 2010 r.

¹² *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, Szczecin 2020.*, s. 136 - 139.

rzeka płynie przez lasy wąską i krętą doliną, i od Goleniowa do Inoujścia rozlewa się kanałami do dolnej Odry.

Walory kulturowe

Archeologia: **Dolice** – wyżynne, stożkowate grodzisko średniowieczne, położone w parku dworskim na cyplu nad Małą Iną. **Krępcewo** – ruiny średniowiecznego zamku von Wedlów na wcześniejszym, wczesnośredniowiecznym grodzisku, położone na wyniesieniu nad brzegiem Iny. Po drugiej stronie miejscowości dwa megalityczne grobowce z okresu neolitu.

Rzeka Ina ze swoimi dopływami była jednym z ważniejszych czynników rozwoju leżących w jej dorzeczu terenów. Połączenie z Bałtykiem przez Odrę sprawiło, że stanowiła szlak żeglugowy, dzięki któremu w XIII w. rozwinęły się miejskie ośrodki – Stargard i Goleniów – działające w handlu hanzeatyckim.

Poza dziedzictwem związanym bezpośrednio z rzeką i jej dopływami na tym obszarze spotykamy wsie o zachowanych układach sięgających średniowiecza, z zabudową zagrodową z XIX – pocz. XX w., rezydencje lub ich pozostałości z parkami w: Krąpieli, Stradzewie.

Do najstarszych obiektów należą pozostałości zamku (XIV-XV w.) w Krępcewie.

Projektowane parki kulturowe: „**Krępcewo**” – **obszar wsi Krępcewo z relikami zamku nad Iną i z krzyżem pokutnym przy drodze do Strzebielewa.**

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar o zróżnicowanej rzeźbie i krajobrazach: w górnym biegu rzeki malowniczy krajobraz wysoczyzny morenowej poprzecinanej dolinami rzek, wąwozami i jarami, łagodnie pofalowane równiny z otwartymi widokami w środkowym biegu (Suchań–Stargard), lasy Puszczy Goleniowskiej i równinna dolina poprzecinana rowami melioracyjnymi na zachód od Goleniowa. W dolinie Iny wyznaczono obszary ochrony siedlisk: „Dolina Iny koło Recza” (obejmuje dolinę rzeki Iny na odcinku pomiędzy Reczem, a drogą Suchań–Piasecznik), „Goleniowska Dolina Iny”.

Elementy charakterystyczne

Miasta i wsie z zachowanymi elementami historycznego zagospodarowania związanego z rzeką i jej dopływami: młyny, mosty, miejsca dawnych portów na rzece.

Zagrożenia występujące w obszarach kulturowo – krajobrazowych, określone w PZPWZ 2020 (s. 141 – 142):

- degradacja walorów obiektów historycznych i współczesnych, wynikająca z: dewastacji, braku działań naprawczych, zaniechania użytkowania, nieprawidłowo przeprowadzanych remontów, rozbudowy itd. Oraz usytuowania w pobliżu elementów obniżających walory estetyczne i zaburzających odbiór obiektu o wartościach kulturowych; stosowanie substandardowych ogrodzeń, lokalizowanie tymczasowych obiektów, niepasujących do tradycyjnego charakteru miejscowości, stosowanie różnych

typów nawierzchni ciągów komunikacyjnych w obrębie jednej jednostki osadniczej;

- zaburzenie struktury zabytkowych układów osadniczych poprzez chaotyczną parcelację gruntów, procesy rozlewania zabudowy;
- parcelacja układów osadniczych i założeń kompozycyjnych (np. założeń dworsko – parkowych);
- lokalizowanie rażących reklam i ogłoszeń w pobliżu zabytków lub na samych zabytkach;
- lokalizowanie obiektów wielkokubaturowych oraz dominant wysokościowych, negatywnie wpływających na krajobraz;
- umieszczanie masztów i stacji bazowych telefonii komórkowej w pobliżu zabytkowych obiektów lub bezpośrednio na nich;
- wprowadzanie kulturowo obcych form budowlanych – w oderwaniu od tradycji lokalnej;
- wycinka drzew wzdłuż ciągów komunikacyjnych, niekompletne/niezupełniane obsadzenia alejowe;
- zarastanie nieuporządkowaną zielenią punktów widokowych i innych miejsc ekspozycji;
- degradacja zabytkowych obiektów i nawierzchni ciągów komunikacyjnych w wyniku wzmożonego ruchu tranzytowego;
- mało reprezentacyjne wjazdy do miejscowości (przez tereny o funkcji przemysłowej, magazynowej itp.);
- rozpraszanie historycznych sylwet miejscowości poprzez wprowadzanie dominant wysokościowych i innych obiektów kubaturowych zakłócających ekspozycję;
- postępująca degradacja i dewastacja historycznych nekropolii oraz zarastanie nieuporządkowaną zielenią;
- dewastacje, naturalne procesy niszczenia (wietrzenie, osuwanie itp.), zarastanie dziko rosnącą zielenią na terenach występowania reliktywów osadnictwa pradziejowego;
- zabudowywanie brzegów zbiorników wodnych i ograniczanie dostępu do nich;
- odwracanie się jednostek osadniczych „plecami do wody”.

Zagrożenia dotyczące obszarów pierwszego typu (w którym m.in. OKK 6) i propozycje działań ochronnych

Źródło: Ankieta dot. realizacji WPOnZ na lata 2017 – 2020, nadesłana przez Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, luty 2019

Przedmiot ochrony w obszarze kulturowo - krajobrazowym	Zagrożenia	Propozycje działań
Zagrożenia i propozycje działań dla grupy 1 (założenia urbanistyczne i/ lub ruralistyczne w dolinach rzecznych oraz infrastruktura hydrotechniczna im towarzysząca)		
Doliny	zabudowywanie krawędzi dolin lub ograniczenie dostępu do nich, zarastanie	zabezpieczenie krawędzi dolin i innych stref ekspozycji ; ochrona cech topografii terenu, zakaz

	nieuporządkowaną zielenią, punktów widokowych i innych miejsc ekspozycji	makroniwelacji ; zakaz lokalizowania obiektów wielkokubaturowych i dominant wysokościowych, które wpływałyby na krajobraz – inwestycje tego typu powinny być poprzedzone odpowiednimi opracowaniami i analizami wpływu na krajobraz, zakaz zabudowy polderów rzecznych
Układy osadnicze	niewykorzystanie potencjału rozwojowego wynikającego z lokalizacji nad rzeką, postępująca degradacja i zaniedbanie terenów nadrzecznych, zabudowa polderów	przywrócenie miejscowościom związku z rzeką poprzez odpowiednie planowanie przestrzenne i projektowanie architektoniczne; zakaz zabudowy polderów;
Budowle/ urządzenia hydrotechniczne	degradacja, dewastacja, niewykorzystanie budowli hydrotechnicznych,	ochrona i rewitalizacja rzecznych budowli hydrotechnicznych; dopuszczenie nowych funkcji i zastosowań dla tych budowli; tworzenie nowych szlaków turystyczno – historycznych obejmujących zasób budowli hydrotechnicznych

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 06 „Dolina Iny” określone w dokumencie „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego. Wytyczne i zasady zagospodarowania w obszarach kulturowo – krajobrazowych” (oprac. BDZ, 2010):

Ochrona krajobrazu

- uczytelnienie i zachowanie materialnych świadectw rozwoju kulturowego terenów nadrzecznych,
- rewitalizacja i zagospodarowanie terenów nadrzecznych na obszarach wiejskich w nawiązaniu do dawnego zagospodarowania (wykorzystanie miejsc posadowienia młynów i in.),
- zakaz lokalizacji inwestycji wielokubaturowych (np. hal przemysłowych, magazynów), wieloprzestrzennych (np. budowa nowych zespołów mieszkalnych), dominant wysokościowych (np. maszty, wieże elektrowni wiatrowych).

Ochrona układów przestrzennych

- zachowanie formy historycznych układów miejscowości poprzez regulację w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad ochrony.

Ochrona zabytkowych obiektów

- ochrona zachowanych elementów historycznego urządzenia Iny i jej doływów poprzez wpis do rejestru zabytków oraz zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Na Inie organizowane są spływy kajakowe, jednak ze względu na stopień trudności (przeszkody – pozostałości po dawnych urządzeniach na rzece) oraz brak

jakiegokolwiek infrastruktury ograniczone jest funkcjonowanie rzeki jako szlaku turystycznego.

Zalecane zagospodarowanie turystyczne rzeki Iny z eksponowaniem walorów historycznych.

OKK 11 „Dolina Płoni” - opis ograniczony tylko w odniesieniu do obszaru Gminy Dolice

Zachodni kraniec Gminy Dolice, tj. tereny pomiędzy wsiami Moskorzyn i Żalęcino znalazły się także w obrębie OKK 11 „Dolina Płoni”. Poniżej przedstawiono zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu tego obszaru (wybór w odniesieniu do gminy wiejskiej Dolice):

Ochrona krajobrazu

- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych,
- utrzymanie i eksponowanie otwarc krajobrazowych, punktów widokowych, miejsc ekspozycji wartościowych krajobrazów kulturowych i przyrodniczych,
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełniane nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania tras krajobrazowo-widokowych,
- zapewnienie ekspozycji historycznych zespołów,
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych, pozyskiwanie kruszyw, obudowy brzegów jezior obiektami turystycznymi,
- przeciwdziałanie zaśmiecaniu krajobrazu kulturowego lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek kempingowych, agresywnych form reklamy) i urządzeniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wieże anten telekomunikacyjnych, wieże elektrowni wiatrowych),
- kontynuacja form architektonicznych i zagospodarowania właściwych dla lokalnej tradycji,
- zalecenie opracowania studiów krajobrazowych przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona układów przestrzennych

- ochrona i rewaloryzacja kompozycji architektoniczno-przestrzennej historycznych układów poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania/uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie parceli, skali i architektury zabudowy,
- kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych,

- zachowanie historycznych granic zabytkowych założeń dworsko-parkowych i folwarków, zakaz parcelacji parków i lokalizacji na ich terenie zabudowy w ahistorycznej lokalizacji.

Ochrona zabytkowych obiektów

- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o zabytkowych walorach lokalnych i ponadlokalnych,
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i in.,
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii - nieczynnych cmentarzy ewangelickich,
- ochrona reliktywów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

❖ **WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017-2020, zwany dalej „WPOnZ 2017-2020”**

(przyjęty uchwałą Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 r.¹³)

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. to:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie zwiększania finansowania opieki nad zabytkami;
- dobra współpraca z właścicielami zabytków;
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„WPOnZ 2017–2020” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

¹³ Dz.U. Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, 10 maja 2017 r., poz. 2184.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

W osiągnięciu celów „WPOnZ 2017-2020” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego.

Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

Cele „WPOnZ 2017-2020” to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.

- III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność uzupełnienia strategii o randze wojewódzkiej o cele i działania ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego (analogicznie do ochrony dziedzictwa przyrodniczego) oraz uwzględnienia zapisów zawartych w „WPOnZ 2017–2020”. Odnosi się to do m.in. do Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020 r.; Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego; Aktualizacji Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Zachodniopomorskiego; dokumentów planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej oraz wspierania i monitorowania procesu opracowywania i wdrażania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków.

Cel operacyjny: „integracja ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i ochrony przyrody” – m.in. przez opracowanie **Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego**, budowę systemu ochrony krajobrazu kulturowego w formie parków kulturowych i obszarów kulturowo-krajobrazowych, tworzenie systemu opieki nad zabytkową zielenią. Wśród działań zapisano *współdziałanie z lokalnymi samorządami w zakresie przygotowania i dofinansowywania opracowań studialnych i projektowych stanowiących podstawę merytoryczną do utworzenia parków kulturowych.*

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zasobu dziedzictwa kulturowego” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opieka nad budownictwem kamiennym, ryglowym, ceglanym, w tym wiejskim sakralnym;
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
- promocja prawidłowej konserwacji i rewaloryzacji zabytków zgodnie z zasadami konserwatorskimi;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny: „decentralizacja zadań ochrony i opieki nad zabytkami” to m.in. wspieranie działań na rzecz budowy samorządowego systemu służby ochrony zabytków – gminnego i powiatowego (w tym poprzez organizacje szkoleń dla urzędników samorządowych, udostępnianie baz danych, etc.).

Cel perspektywiczny II „Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa” zawiera cztery cele operacyjne, z czego dwa dotyczą form finansowania zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu województwa i z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozbudowa wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach województwa zachodniopomorskiego dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, wodnych, samochodowych, kolejowych, konnych) promujących dziedzictwo kulturowe regionu (w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków);
- zagospodarowanie na cele turystyczne obiektów zabytkowych;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego (w tym niematerialnego).

Cel perspektywiczny III „Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń” zawiera dwa cele operacyjne: edukacja regionalna i promocja walorów kulturowych regionu.

W edukacji regionalnej wśród zadań zapisano m.in.:

- organizację Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa¹⁴ na terenie województwa;
- popularyzację wiedzy o historii i zabytkach województwa, w tym o dynastii Gryfitów oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów edukacyjnych;
- tworzenie oferty edukacyjnej kierowanej do właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki i pozyskiwania funduszy na remonty i adaptacje zabytków;
- promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dawnych rzemiosł i technik budowlanych, ginących zawodów, dziedzictwa niematerialnego.

W promocji walorów kulturowych regionu wskazano na:

- popularyzację i upowszechnianie wiedzy nt. historii Pomorza Zachodniego i znaczenia dynastii Gryfitów;
- wspieranie działalności wydawniczej, wystawienniczej, multimedialnej promującej walory kulturowe regionu – materialne i niematerialne.

¹⁴ Od 2016 r. (odbywają się od sierpnia do października) z elementami Europejskich Dni Dziedzictwa (drugi i trzeci weekend września).

❖ **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

(Uchwała Nr 1394/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2016 r.)

Dokument dotyczy **polityki samorządu województwa w zakresie kultury** i jest oparty na przekonaniu, że dziedzina ta stanowi ważny element łączący i scalający wspólnotę mieszkańców Pomorza Zachodniego, a także jest kluczowym obszarem wpływającym na rozwój i atrakcyjność regionu, a wszystkie nakłady na kulturę i dziedzictwo narodowe należy traktować jako długofalową inwestycję decydującą o popularności biznesowej i turystycznej Pomorza Zachodniego.

Strategicznym priorytetem polityki kulturalnej Województwa Zachodniopomorskiego jest stały rozwój intelektualny i cywilizacyjny społeczności Pomorza Zachodniego oraz systematyczny wzrost potencjału kulturalnego regionu.

Działania samorządu województwa w zakresie polityki kulturalnej określone w dokumencie ukierunkowane są m. in. na:

- wzmocnienie pozycji Pomorza Zachodniego, jako istotnego regionu na mapie kulturalnej Polski,
- wykorzystanie unikalnego położenia geograficznego i kulturowego regionu, wykraczającego poza granice województwa (Euroregion Pomerania, region bałtycki),
- zachowanie i rozwijanie unikalnego środowiska kulturowego, wyznaczenie kierunków rozwoju sektora kultury w regionie,
- kreowanie/inicjowanie działań wychowujących przyszłych odbiorców oferty kulturalnej,
- pobudzanie i rozwijanie aktywnego udziału w kulturze.

Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego widzi potrzebę wspierania rozwoju kultury w regionie, mając świadomość roli, jaką kultura odgrywa w budowaniu więzi społecznych, pobudzaniu tożsamości regionalnej, jednocześnie jako czynnika wpływającego na wzrost atrakcyjności miast i regionów dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Narzędzia wsparcia określone w „Polityce”, to:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014 - 2020 – rozumiany jako instrument finansowej interwencji w celu zapewnienia środków na modernizację obiektów kultury.
- Kontrakt Terytorialny Województwa Zachodniopomorskiego – umowa zawarta pomiędzy Rządem a Samorządem Województwa, w której wskazano do realizacji przedsięwzięcia priorytetowe mające istotne znaczenie dla rozwoju kraju oraz Pomorza Zachodniego, wraz ze sposobem ich finansowania, koordynacji i realizacji.
- Budżet samorządu województwa.
- Wojewódzki Program Ochrony Zabytków, określający najważniejsze zadania i obszary wsparcia w zakresie ochrony zabytków.

- Instytucje Kultury, jako ważny element w kształtowaniu polityki kulturalnej województwa oraz prowadzenia działalności w różnych dziedzinach sztuki, których oddziaływanie na region ze względu na sieć powiązań jest niezwykle istotne dla realizacji polityki województwa w zakresie kultury.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.
- Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Interreg VA, Programy Narodowego Centrum Kultury, Projekty w ramach programu UE – Creative Desk Polska, Programy Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

❖ **POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W SEKTORZE TURYSTYKI**

(przyjęta uchwałą Nr 786/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 maja 2016 r.)

„Turystyka jest istotnym przedmiotem działalności samorządu województwa, a zarazem coraz bardziej liczącym się aspektem potencjału gospodarczego regionu. Z tego względu szczególne znaczenie ma zdefiniowanie podejścia jej rozwoju, określenia jego strategicznych współrzędnych, wypracowanie relacji pomiędzy rozwojem infrastruktury i zapewnieniem wysokiej jakości usług, a wdrożeniem rozwiązań pozwalających na budowę nowoczesnej gospodarki turystycznej. Takie wielowątkowe podejście możliwe jest do zastosowania w ramach formułowania polityki sektorowej w dziedzinie turystyki jako elementu wdrażanego Zachodniopomorskiego Modelu Programowania Rozwoju wraz z przewidywaną aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego”¹⁵.

❖ **PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU STARGARDZKIEGO**

(Uchwała nr VIII/132/19 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 26 czerwca 2019 r.)

„Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2019 - 2022” jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowania działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami a także upowszechniania i promowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Celem Programu jest wskazanie zasadniczych kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami wraz z popularyzacją dóbr kultury i środowiska w latach 2019 – 2022.

Autorzy opracowania, omawiając charakterystykę zasobu krajobrazu kulturowego, pośród najcenniejszych obiektów zabytkowych powiatu stargardzkiego, wymienili też **zabytki z terenu gminy Dolice**, tj.:

¹⁵ <http://bip.rbip.wzp.pl/artukul/uchwala-nr-78616-zarzadu-wojewodztwa-zachodniopomorskiego-z-dnia-17-maja-2016-r>

- kościoły o najstarszej, XIII-wiecznej metryce w miejscowościach Bralęcín (wraz z średniowieczną bramką cmentarną), Krępczewo, Sądów;
- zespół dworsko-parkowy w Dobropolu Pyrzyckim;
- relikty zamku w Krępczewie;

Wymienione w dokumencie najcenniejsze wyposażenia sakralne kościołów znajdują się także w Dolicach i Krępczewie. Do unikatowych zabytków powiatu zaliczono krzyż dziękczynny w Krępczewie z XVI w. W Gminie Dolice wymieniono też 476 stanowisk archeologicznych (w ramach stref „W.II” – 71, „W.III” – 378 i „W.I” – 27). Obiekty wpisane do rejestru zabytków przedstawiono w zbiorczym zestawieniu tabelarycznym (PPOnZ 2019-2022, s. 38 – 44).

W analizie SWOT do silnych stron powiatu zaliczono m.in. dużą ilość obiektów zabytkowych, a jako słabą stronę uznano „zbyt mały obszar objęty aktualnym planem zagospodarowania przestrzennego w gminach”, a także „zły stan techniczny obiektów zabytkowych szczególnie na obszarach wiejskich”. W szansach wskazano m.in. na „rozbudowę baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych” a także „uwzględnienie potrzeb ochrony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin”. Jako zagrożenia wymieniono: brak działań lub samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich; niską świadomość społeczną wartości dziedzictwa kulturowego i jego zarządzania; niski stan zabezpieczeń najcenniejszych obiektów zabytkowych (systemy monitoringu, antywłamaniowe i p.poż).

W Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2019-2022 – w zgodności z zapisami art. 87 ustawy o ożoniz 2003 - przyjęto jako główne następujące cele, których realizacja wpisuje się w obszar działań (kompetencji) samorządu powiatowego (Powiatowy PONZ 2019-2022 s. 47):

- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.**

Realizacji wymienionych wyżej celów – na szczeblu powiatowym - służyć mają następujące działania (Powiatowy PONZ 2019-2022 s. 48 - 50):

- Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwale zachowanie ich wartości.
- Udzielanie na wnioski zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu stargardzkiego wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością powiatu.

- Informowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych o możliwości uzyskania dotacji i środków z innych źródeł niż budżet Powiatu na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.
- Ustanawianie przez starostę na wniosek Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków.
- Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie.
- **Monitoring sporządzania Gminnych Ewidencji Zabytków i Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami.**
- Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz rozwoju turystyki w powiecie stargardzkim.
- Organizacja wycieczek studyjnych – prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych; wystaw obejmujących dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze powiatu; konkursów poszerzających wiedzę na temat walorów dziedzictwa powiatu stargardzkiego, jego ochrony i zachowania; imprez promujących walory turystyczne powiatu i służące integracji jego mieszkańców; imprez kulturalnych; spacerów historycznych; spotkań muzealnych etc.
- Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu i jego walorach turystycznych oraz obiektów zabytkowych ujętych w rejestrze zabytków województwa zachodniopomorskiego na stronie internetowej powiatu.
- Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, map, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

Według Raportu o stanie Powiatu Stargardzkiego za 2019 rok, podjęto szereg działań w ramach realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego Powiatu Stargardzkiego, m.in.:

- ustanowienie społecznych opiekunów zabytków w ramach realizacji zadań własnych powiatu; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków;
- aktualizowanie informacji o zabytkach na terenie powiatu na stronie internetowej powiatu/gmin;
- tworzenie dokumentacji fotograficznej zabytków ruchomych, nieruchomych i krajobrazu kulturowego powiatu;

- organizowanie wycieczek studyjnych – prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych, organizowanie konkursów związanych z tematyką zabytków w regionie;

❖ **POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH POWIATU STARGARDZKIEGO**

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Stargardzkiego na lata 2017 – 2020 z perspektywą na lata 2021 – 2024

(Uchwała nr XXIII/280/17 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 25 stycznia 2017 r.)

Program został opracowany dla osiągnięcia celów niezbędnych do realizacji ochrony środowiska na szczeblu powiatowym (Ustawa Prawo Ochrony Środowiska z dn. 27 kwietnia 2001 roku, Dz. U. 2016 poz. 672.). W rozdziale dotyczącym charakterystyki powiatu zamieszczono m.in. wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (z podziałem na poszczególne gminy, rodzajem obiektów, datowaniem i numerem rejestru).

Zdefiniowany w dokumencie cel nadrzędny to:

„Trwały, niezagrażający środowisku naturalnemu rozwój społeczno-gospodarczy powiatu stargardzkiego.”

Proponowane zadania własne do realizacji oraz zadania monitorowane wraz z ich finansowaniem – obejmujące także teren Gminy Dolice – zebrano w zestawieniu tabelarycznym (POŚ, s. 205 – 2016):

w obszarze interwencji: zasoby przyrodnicze, wymieniono m.in.:

- rewitalizacja parków (podmiot odpowiedzialny za realizację: gminy powiatu stargardzkiego; szacunkowe koszty realizacji zadania: 10 315 400 zł; źródło finansowania: środki własne) – POŚ, s. 213;
- bieżące utrzymanie zieleni na terenach zielonych, przydrożnych pasach zieleni, cmentarzach oraz zabiegi pielęgnacyjne w obrębie pomników przyrody (podmiot odpowiedzialny za realizację: gminy powiatu stargardzkiego; szacunkowe koszty realizacji zadania: 100 000 zł; źródło finansowania: środki własne) – POŚ, s. 213;;
- uwzględnienie w dokumentach planistycznych znaczenia ochrony różnorodności form ochrony przyrody i innych obszarów przyrodniczo cennych (podmiot odpowiedzialny za realizację: gminy powiatu stargardzkiego; szacunkowe koszty realizacji zadania: b.d.; źródło finansowania: środki własne WFOŚiGW) – POŚ, s. 214;
- tworzenie ścieżek dydaktycznych (podmiot odpowiedzialny za realizację: gminy powiatu stargardzkiego; szacunkowe koszty realizacji zadania: b.d.; źródło finansowania: środki własne) – POŚ, s. 214.

Wymienione w zestawieniu działania odnoszące się do parków i cmentarzy czy zieleni w pasach przydrożnych nie zostały doprecyzowane, czy odnoszą się także do zieleni historycznej (zabytkowej) ujętej w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program współpracy Powiatu Stargardzkiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020 r.

(Uchwała nr XII/182/19 rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 27 listopada 2019 r.)

Dokument *Program współpracy Powiatu Stargardzkiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020 r.* określa zadania i obszar działania współpracy Powiatu z organizacjami ngo. Wśród zadań *Kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego* wskazano obszar działania w zakresie m. in. integracji społecznej w dziedzinie kultury i sztuki, wspierania wydarzeń kulturalnych, festiwali, przeglądów, organizowanie plenerów malarskich, upowszechnianie kultury poprzez organizację występów i koncertów.

Dofinansowania remontu zabytków z budżetu Powiatu Stargardzkiego

Dofinansowania na zabytki określa Uchwała Nr XXXIV/393/09 Rady Powiatu w Stargardzie Szczecińskim z dnia 29 kwietnia 2009 r. Zgodnie z jej zapisami (§ 2.1) dotacja może zostać udzielona na przedsięwzięcia dotyczące **zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków** i zlokalizowanych na terenie Powiatu Stargardzkiego (w tym: zabytków nieruchomości, zabytków ruchomych i zabytków archeologicznych). W latach 2008 – 2019 Powiat Stargardzki przeznaczył na ten cel 1 425 000 zł.

W poniższym wykazie przedstawiono przyznane przez Powiat Stargardzki dofinansowania na prace remontowe przy zabytkach z terenu Gminy Dolice:

1. **2009** - Kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Kolinie, gm. Dolice (remont dachu) – 50 tys. zł
2. **2010** - Kościół filialny w Krępcewie, gm. Dolice (prace przy ambonie) – 30 tys. zł
3. **2010** - Kościół filialny w Żalęcinie, gm. Dolice (remont murów) – 7 tys. zł
4. **2011** - Kościół filialny w Sądowie, gm. Dolice (dokumentacja techniczna remontu) – 10 tys. zł
5. **2011** - Kościół filialny w Warszynie, gm. Dolice (dokumentacja techniczna remontu) – 15 tys. zł
6. **2013** - Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Warszynie, gm. Dolice (prace remontowe wieży kościoła) - 30 tys. zł
7. **2014** - Kościół pw. Chrystusa Króla w Dolicach, gm. Dolice (remont wieży) - 10 tys. zł
8. **2019** - Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Kolinie (prace konserwacyjno-budowlane sterczyn na dachu kościoła filialnego pw. Św. Maksymiliana Kolbego w Żalęcinie) – 12,5 tys. zł

Powiat Stargardzki na swojej stronie internetowej www.powiatstargardzki.pl publikuje dane na temat dofinansowań na zabytki.

W latach 2012-2013 realizowany był projekt „Poprawa bezpieczeństwa zabytków w powiecie stargardzkim” w ramach Programu „Razem Bezpieczniej”. Polegał on na oznakowaniu za pomocą mikrocząsteczek (DNA PROGRAM) ponad

300 ruchomych zabytków w blisko 90 kościołach powiatu stargardzkiego. Przeprowadzono oględziny terenowe z udziałem Policji i Straży Pożarnej. W ramach projektu przy kościołach postawiono tablice informacyjne o ochronie prawnej zabytku, a także dwujęzycznym opisem jego historii i architektury. W 2013 roku Powiat Stargardzki kontynuował realizację projektu, którego celem jest **ochrona dziedzictwa kulturowego**. Koszt projektu to ponad 56 tys. zł, z czego 45 tys. zostało przyznane w ramach rządowego programu. Partnerzy projektu: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie, Komenda Powiatowa Policji w Stargardzie, Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Stargardzie, Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz **Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie**.

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOLICE

4.1. POŁOŻENIE GMINY W REGIONIE

Gmina wiejska Dolice (powierzchnia: 237,00 km², liczba mieszkańców: 7802 - dane z grudnia 2019 r.) znajduje się w płd.-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, w powiecie stargardzkim. Sąsiaduje z gminami Stargard i Suchań (z pow. stargardzkiego), Choszczno i Pełczyce (z pow. choszczeńskiego), Barlinek (z pow. myśliborskiego) oraz z gminami Przelewice i Warnice (z pow. pyrzyckiego).

Gmina leży na Równinie Pyrzycko-Stargardzkiej – mezoregionie fizyczno-geograficznym położonym w płd.-wschodniej części Pobrzeża Szczecińskiego, między Wzgórzami Bukowymi i Równiną Wełtyńską na zachodzie, równinami: Goleniowską i Nowogardzką na północy a Pojezierzem Zachodniopomorskim na południu i wschodzie. Równina Pyrzycko-Stargardzka zbudowana jest z łąk i mułków pojeziornych oraz gliny zwałowej (na obrzeżu regionu) oraz licznych pól drumlinowych. Północną granicę gminy wyznacza rzeka Ina. Przez gminę przepływa również jej dopływ – Mała Ina. Pomiędzy dolinami tych rzek rozpościera się wysoczyzna o dość urozmaiconej powierzchni, poprzecinana licznymi ciągami drobnych cieków wodnych, jeziorok oraz bagienek o przebiegu równoległym do dolin obu rzek i znajdujących ujście w kierunku Iny. Dolina Iny odznacza się przeszło kilometrowej wysokości pasem, obecnie zmeliorowanych bagien oraz gęstą siecią rozcięć przez którą wpływają niewielkie ciek wodne. Stopień nachylenia stoków jest zróżnicowany. Ina była w przeszłości rzeką o znaczeniu handlowym, a u jej ujścia, w miejscowości Inoujście, istniał od XIII wieku port morski należący do Stargardu.

W gospodarce gminy dominującą funkcję pełni rolnictwo; gmina charakteryzuje się najwyższą w Polsce wartością średniej powierzchni gospodarstw rolnych (66,8 ha).

Na terenie Gminy Dolice znajdują się 24 miejscowości, z tego 21 wsi sołectkich. Wieś Dolice – położona prawie w centrum gminy – jest siedzibą samorządu gminnego (2058 mieszkańców, co stanowi 1/4 ogółu mieszkańców gminy).

Przez Gminę Dolice prowadzi droga wojewódzka nr 122 oraz linia kolejowa znaczenia państwowego E-59 relacji Świnoujście–Szczecin–Stargard–Choszczno–Poznań–Wrocław (z dwiema stacjami kolejowymi w Dolicach i Kolinie).

Tereny leśne zajmują 20% powierzchni gminy. W płd.-wsch. części gminy znajduje się rezerwat przyrody „Dęby Sądowskie”. Obszary objęte ochroną w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 zajmują nieznaczną część gminy. Obejmują one Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk: Dolina Płoni i Jezioro Miedwie.

4.2. RYS HISTORYCZNY

Dziedzictwo archeologiczne

Do 1945 r. odnotowano szereg znalezisk i stanowisk archeologicznych, związanych z okresem od neolitu po średniowiecze. Ich opis zamieszczony został głównie w publikacji G. Dorki „Urgeschichte des Weizacker - Kreises Pyritz” z 1939 r. Opisane tu znaleziska pochodzą prawie wyłącznie z przypadkowo dokonywanych odkryć. Do 1939 r. pojawiali się tu również archeolodzy niemieccy tacy jak m.in. Sprokhoff, dokonując oględzin widocznych w terenie zabytków – m.in. megalitu w Krępcowie. Kolejne prospekcje i badania miały miejsce od pocz. l. 60. XX w. do początku XXI w. Badania uwidocznily, iż w przedmiotowym rejonie widoczna jest preferencja do lokowania osadnictwa z przeszłości na stokach i krawędziach dolin obu rzek (Iny i Małej Iny) oraz wzdłuż ciągów drobnych cieków i bagienek rozcinających wysoczyznę.

Na terenie gminy według obecnego stanu wiedzy mamy zaewidencjonowanych **536 stanowisk**. Należy podkreślić, iż zbiór ten jest cały czas otwarty i możliwe jest odkrycie kolejnych, które również podlegają ochronie prawnej. W skład Gminy Dolice wchodzi 24 obręby geodezyjne: Boguszyce, Bralęcín, Brzezina, Dobropole, Dolice, Kolin, Krępcowo, Lipka, Mogilica, Morzyca, Moskorzyn, Płoszkowo, Pomietów, Przewłoki, Rzeplino, Sądów, Skrzany, Strzebielewo, Szemiellino, Trzebień, Warszyn, Ziemomyśl A, Ziemomyśl B, Żalęcino. Warto zaznaczyć, iż niektóre nazwy stanowisk nie nawiązują do obecnego obrębu geodezyjnego, a ich numeracja w obrębie miejscowości nadawana była według granic okresu międzywojennego. Na obszarze wyżej wymienionych obrębów znajduje się następująca liczba obecnie zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych datowanych na okres od epoki kamienia po nowożytny:

Obręb Boguszyce	- 5 stanowisk
Obręb Bralęcín	- 5 stanowisk
Obręb Brzezina	- 7 stanowisk
Obręb Dobropole	- 22 stanowiska
Obręb Dolice	- 90 stanowisk
Obręb Kolin	- 39 stanowisk
Obręb Krępcowo	- 35 stanowisk
Obręb Lipka	- 9 stanowisk
Obręb Mogilica	- 5 stanowisk
Obręb Morzyca	- 29 stanowisk
Obręb Moskorzyn	- 26 stanowisk
Obręb Płoszkowo	- 12 stanowisk
Obręb Pomietów	- 17 stanowisk
Obręb Przewłoki	- 15 stanowisk
Obręb Rzeplino	- 30 stanowisk
Obręb Sądów	- 63 stanowiska
Obręb Skrzany	- 1 stanowisko
Obręb Strzebielewo	- 13 stanowisk

Obręb Szemielino	- 22 stanowiska
Obręb Trzebień	- 6 stanowisk
Obręb Warszyn	- 32 stanowiska
Obręb Ziemomyśl A	- 14 stanowisk
Obręb Ziemomyśl B	- 23 stanowiska
Obręb Żalęcino	- 16 stanowisk

Najstarsze ślady związane z działalnością człowieka odnoszą się do dwóch kategorii źródeł archeologicznych: stanowisk ziemnych, do których należą osady, cmentarzyska płaskie, punkty lub ślady osadnicze oraz stanowisk naziemnych, posiadające własną formę terenową, do których można zaliczyć:

- 1) **grobowce megalityczne** zlokalizowane w obrębach: Dolice (3 stanowiska), Krępczewo (1 stanowisko), Mogilica (1 stanowisko), Przewłoki (1 stanowisko), Sądów (1 stanowisko), Strzbielewo (1 stanowisko), Trzebień (1 stanowisko), datowane na okres neolitu (kultura pucharów lejkowatych). Kamienna obstawa ww. grobowców zwanych również **grobowcami kujawskimi** przypominała formą wydłużony trapez lub trójkąt, co mogło stanowić nawiązanie do domów mieszkalnych ludności kultury lendzielskiej żyjącej również w neolicie. Megality budowano na osi wsch.–zach., na szerokim wsch. krańcu najczęściej grzebano jedną osobę w pozycji wyprostowanej wzdłuż osi grobowca. Następnie jamę grobową zasypywano ziemią i kamieniami, a nad nią budowano nasyp. Całą konstrukcję, sięgającą nawet 100 m długości otaczano głazami. Tego typu obiekty o wyjątkowej wartości poznawczej są najbardziej charakterystycznymi stanowiskami na terenie Gminy Dolice;
- 2) **pojedyncze kurhany i cmentarzyska kurhanowe** zlokalizowane w obrębach: Dobropole (1 stanowisko), Dolice (3 stanowiska), Mogilica (3 stanowiska), Morzyca (1 stanowisko), Moskorzyn (1 stanowisko), Płoszkowo (1 stanowisko), Sądów (9 stanowisk), Trzebień (1 stanowisko), Ziemomyśl A (1 stanowisko), Ziemomyśl B (2 stanowiska). Są to stanowiska o własnej formie terenowej, których na terenie Gminy Dolice występuje najwięcej, datowane są od neolitu po wczesne średniowiecze (najczęściej jednak okres trwania kultury pucharów lejkowatych, kultury amfor kulistych i kultury łużyckiej); Grobom tym towarzyszą ślady dawnych osad, których całą sieć odkryto wzdłuż doliny Małej Iny jak również
- 3) **grodziska** zlokalizowane w obrębach: Sądów (1 stanowisko), Moskorzyn (1 stanowisko), Dolice (1 stanowisko), datowane na okres wczesnego średniowiecza.

Stanowiskami o wyjątkowej wartości poznawczej, które ujęto natomiast w rejestrze zabytków są:

1. Brzezina, stan. 1 (AZP: 36-12/94) - kurhan kultury łużyckiej, wpisany do rejestru zabytków pod nr 746. decyzją nr Kl.I.6801/25/72 z dnia 18 grudnia 1972 r.
2. Dolice, stan. 20 (AZP: 35-12/35) - megalit z epoki kamienia (neolit, kultura pucharów lejkowatych, cmentarzysko kurhanowe z przełomu epoki brązu

- i żelaza) wpisane do rejestru zabytków pod nr 771, decyzją nr Kl.I.6801/3/76 z dnia 17 kwietnia 1976 r.
3. Dolice, stan. 23 (AZP: 35-11/6) - grodzisko z wczesnego średniowiecza wpisane do rejestru zabytków pod nr 619, decyzją nr Kl.I.6801/33/69 z dnia 16 grudnia 1969 r.
 4. Krępcewo, stan. 4 (AZP: 34-11/38) - grobowiec kujawski z epoki kamienia (neolitu), wpisany do rejestru zabytków pod nr 730, decyzją Kl.I.6801/12/72 z dnia 29 sierpnia 1972 r.
 5. Krępcewo, stan. 10 (AZP: 34-11/42) - grobowiec kujawski z epoki kamienia (neolitu), wpisany do rejestru zabytków pod nr 730, decyzją Kl.I.6801/12/72 z dnia 29 sierpnia 1972 r.
 6. Moskorzyn, stan. 1 (AZP: 35-11/63) - grodzisko z wczesnego średniowiecza, wpisane do rejestru zabytków pod nr 576, decyzją nr Kl.I.6801/17/68 z dnia 16 grudnia 1968 r.
 7. Sądów, stan. 1 (AZP: 36-12/15) - cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej, wpisane do rejestru zabytków pod nr 739, decyzją nr Kl.I.6801/27/72 z dnia 18 grudnia 1972 r.
 8. Ziemomyśl, stan. 1 (AZP: 36-12/5) - cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej, wpisane do rejestru zabytków pod nr 727, decyzją nr Kl.I.6801/9/72 z dnia 25 sierpnia 1972 r.
 9. Krępcewo, stan. 1 (AZP 33-11/163) – zamek wpisany do rejestru zabytków (księga A – zabytki nieruchomości) pod nr A-158, decyzją nr DZ-4200/5/O/02/2004 z dnia 13 stycznia 2004 r.

Traktując wyżej wymienione stanowiska archeologiczne o własnych formach terenowych za nieodłączny element krajobrazu należy dążyć do zachowania ich w terenie, na którym spełniały niegdyś swoje pierwotne funkcje, a w przypadku prac inwestycyjnych na stanowiskach płaskich koniecznym jest, aby pozyskać jak najwięcej informacji z badań archeologicznych, jakie winny być przeprowadzone ze względu na ingerujące w grunt roboty budowlane.

KALENDARIUM:

Na potrzeby niniejszego opracowania za optymalny wariant rysu historycznego dla obszaru Gminy Dolice przyjęto syntetyczną formę.

Neolit (5500 – 5000 p.n.e.) – obszar obecnej Gminy Dolice zamieszkiwany przez ludność kultury pucharów lejkowatych, co poświadczają zachowane grobowce megalityczne w okolicach miejscowości Brzezina, Dobropole Pyrzyckie, Dolice, Krępcewo, Morzyca, Pomietów i Warszyn

850 r. – Geograf Bawarski w swojej kronice pisze o słowiańskim plemieniu Pyrzyczan, które zasiedlało także obszary obecnej gminy Dolice (wczesnośredniowieczne grodziska w Dolicach, Moskorzynie, Sądowie)

XII–XVII w. – tereny gminy znajdują się w granicach Księstwa Pomorskiego rządzonego przez dynastię Gryfitów

XII–XVII w. – część obszaru gminy znajdowała się we władaniu zakonu cystersów, sprowadzonych do Kołbacza w 1173 r. przez szczecińskiego kasztelana Warcisława Świętoborza

1187 r. – pierwsza wzmianka o Kolinie (Kollin), w 1229 książę Barnim I potwierdza nadanie wsi „Colo” joannitom stargardzkim

1212 r. - pierwsza wzmianka o wsi Strzebielewo (Strebelow), nadana przez księcia Bogusława II cystersom z Kołbacza, następnie w posiadaniu joannitów. Od XV w. częste zmiany właścicieli

1229 r. – pierwsza wzmianka o Żalęcinie (Sallentin)

1232 r. – pierwsza wzmianka o Dobropolu Pyrzyckim (Dobberphul). Od XIV w. lenno rodziny Roeweder, która w 1374 r. sprzedała swoją część Dobropola opatowi Johannowi i konwentowi klasztoru kołbackiego; od XVI wieku własność rodziny Steinwehr, następnie lenno rodziny v. Massow; w 1751 r. majątek przejął Gustaw Heinrich v. Enckevort; od 1789 r. Henning Friedrich v. Osten; od 1796 r. Ferdinand Carl v. Pirch

1233 r. - pierwsza wzmianka o Rzeplinie (Reppin) przy opisie granic posiadłości klasztoru w Kołbaczu. Wieś od XIII do XIX w. w posiadaniu rodziny v. Wedel (z krótką przerwą w latach 30. XIV w.)

1236 r. – pierwsza wzmianka o wsi Warszyn (Warsin), nadana przez księcia Władysława Odonica cystersom z Kołbacza; od XIV do XVIII w. wieś w posiadaniu rodziny v. Brederlow

1248 r. – pierwsza wzmianka o Krępcewie (Kremzow), książę Barnim I nadał wieś „Crimtzow” biskupom kamieńskim i przekazał lenno Stargardowi, od XIV w. lenno rodu v. Wedel. Wieś miała charakter obronny, otoczona była wałami z palisadą i wieżyczkami oraz bramami Stargardzką i Polską. Krępcewo było w posiadaniu rodziny v. Wedel aż do czasów II wojny światowej

1278 r. – pierwsza wzmianka o wsi Sądów (Sandow) jako lenno rodziny v. Wedel, od XV w. część wsi została nadana rodzinie von Kremzow z Krępcewa. Od 2 poł. XVIII w. majątek w posiadaniu rodzin: Wegener, v. Wedel, v. Glasenapp. W poł. XIX w. majątek nabył rotmistrz v. Schlieffen-Soldikow

1278 r. – pierwsza wzmianka o wsi Ziemomyśl A (Schönwerder A), od 1 poł. XVI w. do l. 80. XVIII w. wieś w posiadaniu rodziny v. Blankensee

1282 r. – pierwsza wzmianka o Dolicach (Dölitz) jako własności klasztoru w Kołbaczu

k. XIII w. – budowa kościoła w Warszynie

k. XIII w. - budowa kościoła w Ziemomyślu A

1319 r.– pierwsza wzmianka źródłowa o wsi Lipka (Linde)

1339 r. – pierwsza wzmianka o Bralęcinie (Brallentin), znajdującym się w posiadaniu rodu v. Wedel z Krępcewa

k. XIV w. – XVI w. – budowa kościoła w Sądowie

XV w. – budowa kościoła w Dobropolu Pyrzyckim

XV w. – pierwsza wzmianka o wsi Pomietów (Pumptow). Od XV do XIX w. wieś kolejno w posiadaniu rodzin

2 poł. XV w. – budowa kościoła w Krępcewie

2 poł. XV w. – budowa kościoła w Rzeplinie z fundacji rodu v. Wedel. W 1707 r. (wg daty umieszczonej na ścianie wieży) kościół poddany został remontowi podczas którego przebudowano wieżę, zmieniono formę okien i strop przykrywający nawę;

k. XV w. – budowa kościoła w Strzebielewie

k. XV w. – budowa kościoła w Moskorzynie (Muscherin)

XV/XVI w. – budowa kościoła w Bralęcinie z fundacji braci v. Borck, w 1600 r. przy kościele funkcjonowała szkoła; od strony zachodniej kościoła zachowana ceglana, ostrołukowa bramka cmentarna z 2 poł. XV w.

pocz. XVI w. – budowa kościoła w Żalęcinie

poł. XVI w. – budowa kościoła we wsi Lipka; uszkodzony w 1945 r., po wojnie zrujnowany

1587 r. – budowa dworu w Morzycy

Ok. 1596 r. – budowa kościoła w Dolicach

1606 r. – budowa kościoła w Morzycy z fundacji Joachima v. Wedla

1648 r. – zakończenie wojny trzydziestoletniej, podział Pomorza między Brandenburgię i Szwecję, tereny obecnej gminy Dolice przechodzą w ręce państwa brandenburskiego

1662 r. – budowa kościoła w Kolinie

1690 r. – budowa ryglowego kościoła we wsi Brzezina (wg chorągiewki na wieży); zniszczony po 1945 r.

1717 r. – pierwsza wzmianka o wsi Skrzany (Friedrichshof); w 1839 r. folwark nabył von Enckevort, następnie kilkakrotnie zmieniali się właściciele folwarku

1818 r. – obszar gminy znajduje się w granicach powiatu pyrzyckiego (Kreis Pyritz) pruskiej prowincji pomorskiej (Provinz Pommern)

1823 r. – według projektu słynnego pruskiego projektanta parków i ogrodów Petera Lenné zostaje przekształcony i rozbudowany park w Lipce (założony w XVIII w.)

1831 r. – pierwsza wzmianka o wsi Boguszyce (Burghagen)

1840 r. – pożar zniszczył znaczną część Strzebielewa

1840 i 1841 r. – pożary zniszczyły większość Żalęcina

1847 r. – doprowadzenie linii kolejowej (ze stacją i spedycją pocztową) do Dolic

1847 r. – budowa pałacu w Ziemomyślu B (Schönwerder B)

1 poł. XIX w. – Płoszkowo (Ludolphshof) założone przez Friedricha Georga Ludolpha v. Wulfena po wyodrębnieniu folwarku z dóbr wsi Brzeziny

1876–1877 w Kolinie zbudowano peron kolejowy z budynkiem do obsługi ruchu pasażerskiego; w l. 1879–1880 przystanek rozbudowano, powstał odrębny dworzec towarowy a pod k. XIX w. postawiono dworzec osobowy.

IV ćw. XIX w. – budowa pałacu w Dobropolu Pyrzyckim

XIX/XX w. – budowa pałacu w Dolicach

2 poł. XIX w. – budowa pałacu w Sądowie

I. 20. XX w. – budowa pałacu w Warszynie

II wojna światowa – utworzenie rozbudowanego systemu obozów pracy przymusowej w miejscowościach gminy Dolice m. in. w Bralęcinie, Dolicach, Jaraczewie, Piaseczniku, Sądowie

luty 1945 r. – obszar gminy Dolice terenem działań wojennych w ramach *Operacji Sonnenwende* – jednej z ostatnich wielkich akcji kontruderzeniowych niemieckiej 11. Armii Pancерnej SS

marzec 1945 r. – utworzenie administracyjnego Okręgu Pomorze Zachodnie, który rok później zostanie przekształcony w województwo szczecińskie, tereny gminy Dolice znajdują się w granicach powiatu pyrzyckiego

1949 r. – założenie Biblioteki Gminnej w Dolicach, z licznymi punktami bibliotecznymi w okolicznych miejscowościach

1951 r. – w Dolicach została erygowana parafia pw. Chrystusa Króla (kościół został poświęcony jako rzymskokatolicki w październiku 1946 r.)

1961–1992 r. – w Dolicach funkcjonował 26. Wojskowy Skład Materiałów Pędnych i Smarów

1975 r. – w wyniku reformy administracyjnej zostają zlikwidowane powiaty

1983 r. – zelektryfikowano odcinek linii kolejowej i przebudowano układy torowe w Kolinie

1986 r. – w Rzeplinie erygowano samodzielną parafię p.w. MB Różańcowej

1999 r. – w wyniku reformy administracyjnej gmina Dolice wchodzi w skład powiatu stargardzkiego województwa zachodniopomorskiego

czerwiec 2004 r. – w gminie zamieszkuje 8196 osób

listopad 2012 r. – utworzenie miejsca pamięci w Krępcewie; odświeżenie i poświęcenie upamiętnienia z napisem „Poległym żołnierzom – mieszkańcy Krępcewa 2012” na jednej z tablic, na drugiej w języku polskim i niemieckim „Nieznany tu spoczywającym - Mieszkańcy. Krępcowo A.D. 2012”

grudzień 2013 r. – otwarcie świetlicy w Przewłokach

wrzesień 2014 r. – utworzenie Skweru Pamięci w Krępcewie; posadzenie 12 drzew upamiętniających dawnych mieszkańców wsi

maj 2015 r. – na cmentarzu komunalnym w Dolicach utworzono lapidarium upamiętniające dawnych mieszkańców Gminy Dolice

październik 2018 r. – 1 Przegląd Zespołów Biesiadno-Ludowych w Dobropolu Pyrzyckim

grudzień 2019 r. – gminę Dolice zamieszkuje 7 802 osób

4.3. ZASADNICZE CECHY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

Ziemia dolicka charakteryzuje się czytelną formą średniowiecznego osadnictwa, uzupełnioną późniejszymi nawarstwieniami. Zachowały się tutaj materialne świadectwa dziejów tych ziem od zakładania pierwszych siedzib ludzkich, poprzez średniowieczną budowę państwa Gryfitów, zagarniętego w XVII w. przez Brandenburgię – Prusy, umacnianie państwa pruskiego, XIX-wieczną industrializację, zmiany polityczne i ustrojowe po 1945 r. Każdy kolejny etap w historycznym rozwoju tych terenów pozostał utrwalony w krajobrazie.

O krajobrazie kulturowym Gminy Dolice świadczą nie tylko obiekty wpisane do rejestru zabytków (w tym kościoły, folwarki, parki, zabytki techniki), ale także

poszanowanie dla dziedzictwa niematerialnego i właściwe propagowanie wiedzy wśród kolejnych pokoleń mieszkańców.

4.3.1. WSIE GMINY DOLICE

Układy ruralistyczne¹⁶

Na obszarze obecnej gm. Dolice dominują średniowieczne **układy przestrzenne** (owalnice i ulicówki), które w okresie rozbudowy założeń rezydencjonalno-folwarcznych (XVIII–XIX w.) zostały częściowo przekształcone, głównie w formy ulicowo-placowe lub ulicówki folwarczne. Najlepiej zachowane, średniowieczne układy przestrzenne występują w: Dolicach, Kolinie, Krępcewie, Rzeplinie, Warszynie.

Od XVIII w. rozpoczął się proces zakładania nowych folwarków (Jarczewo, Skrzany, Sądówko) oraz kolonii chłopskich (Smardyń). Były to niewielkie osady, w formie krótkich ulicówek lub podwórzy folwarcznych, zaś kolonie w typie kilkuzagrodowego przysiółka.

W XIX w. doszło do zintensyfikowania akcji osadniczej, wydzielano nowe folwarki, podległe rycerskim majątkom (np. Boguszyce, Płoszkowo, Szemielino, Trzebień, Ziemomyśl B) oraz nowe majątki (Przewłoki, Szczepanka). Oprócz tego powstały nieliczne kolonie (Komorowo z leśniczówką, Wyręby).

W owym okresie, w obrębie starych układów przestrzennych, doszło do nowego rozplanowania pierzei (głównie we wsiach ulicowych), co było spowodowane zmianami po pożarach (zniszczeniach) i nowymi przepisami budowlanymi (np. Strzebielewo, Żalęcino).

Po 1945 r. główne zmiany w układach przestrzennych związane były z rozbudową dawnych zespołów pofolwarcznych, przejętych przez PGR-y i Spółdzielnie Produkcyjne (np. osiedla bloków mieszkalnych, fermy hodowlane). Nowe osiedla mieszkalne powstały na bazie dawnych folwarków Przewłoki i Szczepanka i mają formę wykształconych ulicówek.

Zabudowa wsi

Wsie posiadają z reguły zabudowę zwartą, rozlokowaną wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych (np. Kolin, Krępcewo, Morzyca, Rzeplino, Warszyn). Dla zabudowy wiejskiej Gminy Dolice charakterystyczna jest dominacja dużych zespołów folwarcznych i rezydencjonalnych; na uwagę zasługuje też duże nasycenie średniowieczną (gotycką) architekturą sakralną.

Architektura sakralna

W krajobrazie kulturowym Gminy Dolice kościoły należą do grupy najstarszych i najcenniejszych budowli historycznych Pomorza Zachodniego. Ulokowane na niewielkich wyniesieniach terenu stanowią dominanty architektoniczne i kompozycyjne pierwotnych układów przestrzennych miejscowości.

¹⁶ Tekst za: W. Witek, *Studium krajobrazu kulturowego Gminy Dolice*, oprac. 1999

Na terenie Gminy Dolice istnieje 19 obiektów sakralnych: 16 kościołów oraz 3 kaplice cmentarne. W liczbie tej trzy obiekty znajdują się w stanie ruiny (Lipka, Pomietów, Ziemomyśl A – aktualnie odbudowywany), a pięć zostało w I. 80. i 90. XX w. odbudowanych ze stanu powojennej ruiny. Są to kościoły w miejscowościach: Bralęcín, Morzyca, Moskorzyn, Sądów, Żalęcino. Jedyny wybudowany współcześnie kościół (w I. 90. XX w.) znajduje się w Brzezínie i posadowiony jest w miejscu XVII-wiecznej świątyni ryglowej (wyburzonej po 1945 r.).

W Gminie Dolice najstarsze obiekty, o wczesnogotyckiej formie stylowej, to świątynie w Warszynie i Ziemomyślu A, wymurowane z granitowych ciosów, starannie opracowanych w układzie warstwowym. Równie cenne są późnogotyckie, salowe kościoły kamienne i kamiennie-ceglane, datowane na XV – XVI w., których bryły ulegały częściowym przekształceniom w późniejszych okresach (XVIII i XIX w.), np.: w miejscowościach: Bralęcín, Moskorzyn (o trójbocznym zamknięciu wschodnim), Pomietów (ob. ruina), Strzebielewo, Żalęcino, a także salowe wzbogacone o wieżę zachodnią w: Dobropolu Pyrzyckim, Krępcewie, Lipce (ob. ruina), Rzeplinie, Sądowie. Epokę nowożytną reprezentują obiekty w Morzycy (z 1606 r.), Dolicach (z k. XVI w.) i Kolinie (z 1662 r.). Pierwszy z nich cechuje wczesnorenesansowa forma stylowa (współcześnie zrekonstruowana), drugi łączy cechy stylowe renesansu (wolutowa forma szczytu wschodniego) i barokowe (hełm wieży zachodniej), a kościół w Kolinie prezentuje skromną barokową formę bezwieżowej świątyni zakonnej (pojoannickiej).

Kościół posadowiony są na wydzielonych działkach kościelnych (dawnych cmentarzach przykościelnych), na których zachowały się cenne obiekty tzw. małej architektury, dopełniające kompozycję sakralnej przestrzeni. Są to: gotyckie (XV-wieczne), ceglane bramki w murach ogrodzeniowych (w Bralęcínie, Warszynie, Strzebielewie), a także niewielkie, wolnostojące, XIX-wieczne dzwonnice w: Strzebielewie (szkieletowa, dwuprzęsłowa) i Kolinie (ceglana, ażurowa).

Kaplice cmentarne znajdują się w Dobropolu Pyrzyckim (z I. 80. XIX w., neogotycka, ob. nieużytkowana), Dolicach (z I. 20. XX w., modernistyczna, ob. pełni funkcję Domu Pogrzebowego) i Kolinie (z przeł. XIX/XX w., neogotycka, ob. nieużytkowana).

Z terenu Gminy Dolice do rejestru zabytków wpisanych jest 14 historycznych kościołów (oprócz świątyni w Dobropolu Pyrzyckim, która znajduje się na obszarze wpisanego do rejestru założenia parkowo-pałacowego).

Cmentarze

Na terenie Gminy Dolice znajdują się 34 historyczne nekropolie, wśród których wyróżniamy cmentarze:

- przykościelne: Bralęcín, Brzezina, Dobropole Pyrzyckie, Dolice, Kolin, Krępcewo, Lipka, Morzyca, Moskorzyn, Pomietów, Rzeplino, Sądów, Strzebielewo, Warszyn, Ziemomyśl A, Żalęcino;
- ewangelickie nieczynne, wiejskie: Bralęcín, Dobropole Pyrzyckie, Lipka, Moskorzyn, Pomietów, Rzeplino, Skrzany, Warszyn, Ziemomyśl A, Ziemomyśl B, Żalęcino;
- komunalne: Dolice, Kolin, Krępcewo, Rzeplino, Sądów;

- rodowe: Warszyn, Ziemomyśl B.

Dataowanie tych nekropolii jest zróżnicowane: przykościelne są równoczesne z kościołami, a niejednokrotnie starsze, jeśli na miejscu wcześniejszej lokowano kolejną świątynię (XV, XVI, XVII w.), przez wiejskie XIX-wieczne, po rodowe i upamiętnienia I wojny światowej – po 1918 r.

Cmentarze wiejskie – od 1773 r. obowiązywał w Prusach zakaz grzebania zmarłych w kościołach i w otoczeniu kościołów (por. wyżej cmentarze przykościelne). Nowe cmentarze zaczęto zakładać poza niwą siedliskową.

Bralecin

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny, znajduje się w centrum wsi na placu przykościelnym. Od strony zachodniej w murze ogrodzeniowym – bramka cmentarna. Nagrobki zlikwidowane. Obiekt wpisany do rejestru zabytków.
- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, z kamiennym murem ogrodzeniowym i bramą od strony płd.

Brzezina

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVII w., ewangelicki, nieczynny. Zlokalizowany w centrum wsi na placu przykościelnym z kamiennym murem ogrodzeniowym z wejściem od strony płd. Zachowane kamienne płyty nagrobne wbudowane w mur ogrodzeniowy. Obiekt wpisany do rejestru zabytków.

Dobropole Pyrzyckie

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVII w., ewangelicki, nieczynny, zlokalizowany w centrum wsi na placu przykościelnym. Od strony zachodniej furta ceglana. Zachowane ozdobne ogrodzenia żeliwne grobów.
- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, położony na ptn.-wsch. skraju wsi, z aleją lipową prowadzącą do neogotyckiej kaplicy cmentarnej.

Dolice

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny, zlokalizowany w centrum wsi na placu przykościelnym. Otoczony kamiennym murem z 1820 r.
- cmentarz komunalny, poewangelicki, z 1 poł. XIX w., czynny. Cmentarz znajduje się poza miastem, w pobliżu drogi do Sądowa. W ptn.-wsch. części cmentarza znajduje się kaplica cmentarna z l. 30. XX w.
- cmentarz poewangeicki, ob. boisko szkolne. Teren zniwelowany i przekształcony w l. 60. XX w.

Kolin

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVII w., ewangelicki, nieczynny, z kamiennym murem z ceglanymi filarami. Nagrobki zlikwidowane. Od wsch. strony założenia znajduje się wolnostojąca, ceglana dzwonnica z dzwonem z 1925 r.
- cmentarz komunalny z 2 poł. XIX w., poewangelicki, czynny, z neogotycką kaplicą cmentarną.

Krępcewo

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny z kościołem w centralnej części. Otoczony kamiennym murem z ceglanymi filarami bramnymi. Nagrobki zlikwidowane.
- cmentarz komunalny z 1 poł. XIX w., poewangelicki, czynny, z kaplicą cmentarną i bramą z wysokimi filarami. Na terenie cmentarza znajduje się kamienny obelisk.

Lipka

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny. Zlokalizowany w centrum wsi na placu przykościelnym. Otoczony kamiennym murem (w ruinie). Obiekt wpisany do rejestru zabytków.
- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, z zachowanymi kamiennymi płytami nagrobnymi. Obiekt na obszarze parku wpisanego do rejestru zabytków.

Morzycza

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny, w centrum wsi na placu przykościelnym. Otoczony kamiennym murem z dwiema bramami od półn. i połd.

Moskorzyn

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny, na placu przykościelnym.
- cmentarz wiejski XIX w., ewangelicki, nieczynny, z zachowanymi kamiennymi płytami nagrobnymi.
- cmentarz I wojny światowej, tzw. gaj bohaterów, po 1919 r., z głazem narzutowym (pomnik przyrody) i tablicami poległych.

Pomietów

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, zlokalizowany na placu przykościelnym z kościołem w centralnej części. Otoczony kamiennym murem oporowym.
- cmentarz wiejski z 2 poł. XIX w. ewangelicki, nieczynny, z kaplicą w półn.-zach. narożniku (w ruinie). Obiekt wpisany do rejestru zabytków.

Rzeplino

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVI w. ewangelicki, nieczynny, z kościołem w centralnej części założenia i kamiennym murem ogrodzeniowym. Zachowany krzyż żeliwny i nagrobek polski po 1945 r.
- cmentarz komunalny z 1 poł. XIX w., poewangelicki, czynny, ze współczesną kaplicą.
- cmentarz wiejski z 2 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, otoczony kamiennym murem z ceglanymi filarami bramnymi.

Sądów

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny, z kościołem w części centralnej z kamiennym murem ogrodzeniowym (częściowo zniszczonym).
- cmentarz komunalny z 2 poł. XIX w., poewangelicki, czynny, z wejściem od strony wsch. i kamiennym obeliskiem.

Skrzany

- cmentarz wiejski z 2 poł. XIX w. ewangelicki, nieczynny.

Strzebielewo

- cmentarz przykościelny z 1 poł. XVII w., poewangelicki, czynny, z kościołem w pld. części założenia i kamiennym murem.

Warszyn

- cmentarz przykościelny – z 2 poł. XVI w., ewangelicki, nieczynny z kościołem w centralnej części założenia i kamiennym murem ogrodzeniowym. W murze od strony zach. bramka (nieczynna).
- cmentarz rodowy – ewangelicki, nieczynny, związany z ówczesnymi właścicielami majątku. Zlokalizowany we wsch. części parku, bez ogrodzenia. Pierwotnie na terenie cmentarza znajdowała się kaplica grobowa (wyburzona w l. 90. XX w.).
- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w., ewangelicki, nieczynny, z centralnie usytuowaną kaplicą cmentarną (w ruinie).

Ziemomyśl A

- cmentarz przykościelny z ok. XIII w., ewangelicki, nieczynny, z kościołem (w ruinie, obecnie odbudowywanym) i kamiennym murem ogrodzeniowym.

- cmentarz wiejski z 2 poł. XIX w. ewangelicki, nieczynny.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków:

Ziemomyśl B

- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w. ewangelicki, nieczynny.
- cmentarz rodowy, nieczynny, w pld.-zach. części założenia parkowego, nieogrodzony.

Żalęcino

- cmentarz przykościelny z 2 poł. XV w., ewangelicki, nieczynny, z kościołem w części centralnej.
- cmentarz wiejski z 1 poł. XIX w. (?), ewangelicki, nieczynny z aleją lipową pośrodku i polskimi nagrobkami po 1945 r.

Obecnie cmentarze historyczne – w zdecydowanej większości – są zaniedbane, ze zdewastowanymi elementami nagrobków i ogrodzeń. Czytelne w przestrzeni wsi jako skupisko zieleni ze starodrzewem.

Wszystkie historyczne nekropolie podlegają ochronie (rejestr lub WEZ), w związku z tym prace porządkowe czy rewaloryzacyjne wymagają uzyskania pozwolenia WUOZ.

Pomniki / upamiętnienia

W Krępcewie znajduje się, **jednostkowe, unikatowe** na terenie Gminy Dolice (a także w skali województwa zachodniopomorskiego), **upamiętnienie w formie steli przydrożnej** z k. XVI w. fundowane przez Leopolda von Wedla na pamiątkę jego pielgrzymki do Ziemi Świętej. Obiekt usytuowany jest przy drodze z Krępcewa do Stargardu.

W gminie zachowane są także **pomniki poległych w I wojnie światowej** w następujących miejscowościach:

Bralęcín – zespół półkolistych ustawionych 7 kamieni (napisy zatarte, tabliczki usunięte) upamiętniające poległych w czasie I wojny światowej mieszkańców Bralęcina.

Dolice – kamienna stela na cmentarzu komunalnym upamiętniająca 2 dawnych mieszkańców, zmarłych w lazarecie podczas I wojny światowej; pomnik poświęcony 74 poległym i zaginionym podczas I wojny światowej mieszkańcom – obecnie grota Matki Boskiej.

Morzycá – przy rozwidleniu dróg w kierunku Dolic i Moskorzyna upamiętnienie poświęcone mieszkańcom Morzycy poległym podczas I wojny światowej. Pierwotnie głaz ustawiony na kopcu z kamieni polnych obecnie grupa porozrzucanych kamieni z gęsto porośniętą roślinnością.

Moskorzyn – głaz narzutowy tzw. „Moskorzyński Głaz” na skraju lasu ok. 1 km od wsi w kierunku wsch. Głaz w otoczeniu lip, pod każdą z nich kamienne upamiętnienie o nieregularnym kształcie z imieniem, nazwiskiem, datą urodzin i śmierci poległego.

Sądów – na cmentarzu przykościelnym upamiętnienie w formie głazu na podstawie z kamieni łączonych zaprawą; głaz poświęcony 21 poległym mieszkańcom Sądowa z inskrypcjami podającymi imię, nazwisko, stopień i datę śmierci.

Żalęcino – upamiętnienie poświęcone poległym podczas I w. św. mieszkańcom wsi; forma kamiennego kopca ze stelą i inskrypcją w języku niemieckim.

Obozy pracy przymusowej w okresie II wojny światowej na terenie Gminy Dolice

W okresie II wojny światowej robotnicy przymusowi przebywali niemal w każdej miejscowości Gminy Dolice.

Podziałem i rozdysponowaniem siły roboczej zajmował się Arbeitsamt w Stargardzie. Urząd Pracy posiadał dwie placówki zamiejscowe: w Pyrzycach z filią w Dolicach oraz w Chociwlu z filiami w Ińsku i Dobrzeńcu.

W czasie II wojny światowej na terenie Dolic znajdowało się kilka obozów pracy przymusowej (m. in w barakach nad jeziorem w okolicach stacji kolejowej). Przebywający w nich jeńcy (Polacy, później także Czesi i obywatele ZSRR) poddawani byli bardzo surowym represjom ograniczającym. Poddawani nierzadko karom grzywny lub aresztu, jak również kierowani do obozu poprawczego zwanego obozem karnym znajdującego się w nieistniejącej już miejscowości Jaraczewo pomiędzy Dobropolem Pyrzyckim a Płoszkowem.

W Bralęciniu – na polach, w gorzelnii, tartaku i młynie należących do majątku rodziny v. Saldern pracowali robotnicy przymusowi (Polacy, Belgowie, Francuzi, Serbowie, Włosi, obywatele ZSRR).

Według wspomnień okolicznych mieszkańców w piwnicy pałacu w Dolicach zakwaterowanych było ok. 20 Francuzów zatrudnionych do prac w majątku ziemskim. Podobnie działo się w Komorowie, Sądowie.

Upamiętnienia/pomniki powstałe po 1945 r.

W Dolicach, na cmentarzu przykościelnym znajdują się dwa upamiętnienia powstałe po 1945 r.:

- tablica (umieszczona w 1967 r. na tylnej ścianie grotty loretańskiej) z inskrypcją: „pamięci umęczonych i poległych / w walce o wyzwolenie / ziem piastowskich/mieszkańcy Dolic/ 1.IX.1939 9.V.1945 8. XII. 1967/” – (Upamiętnienie zostało zinwentaryzowane w 2003 roku w ramach *Karty Ewidencyjnej Miejsca Pamięci Narodowej*).
- postument (dawna część pomnika żołnierzy mieszkańców Dolic, poległych w I wojnie światowej) dla figury Św. Józefa z tablicą inskrypcyjną: "Patronowi/ ludzi pracy/w XXV lecie/kościół na polskich/Ziemiach Zachodnich/ mieszkańcy Dolic/ 9. II. 1945 1.V. 1970"/.

Na cmentarzu komunalnym w Dolicach znajduje się lapidarium z zebranymi z okolicznych cmentarzy fragmentami historycznych nagrobków dawnych niemieckich mieszkańców Gminy. Centralnie ustawiona jest współczesna tablica z pamiątkową inskrypcją.

W Krępcewie na cmentarzu komunalnym w 2012 r. powstało upamiętnienie pomnikowe poświęcone poległym żołnierzom.

Średniowieczne zamki – relikty

W Gminie Dolice znajdują się relikty dwóch średniowiecznych budowli obronno-mieszkalnych – dawnych siedzib pomorskiego rodu rycerskiego Wedłów (posadowione w obrębie ich wiejskich posiadłości).

W Krępcewie z wzniesionego w XIV w. wczesnośredniowiecznego zamku, obecnie zachowane są tylko kamiennie-ceglane fragmenty muru obwodowego dawnego dziedzińca oraz ściany przyziemia czworobocznej wieży obronnej.

W Morzycy, na terenie historycznego zespołu zamkowego, znajduje się ruina wieży „Stary Piotr” (datowana na k. XVI w.). Budowla ta, założona na okrągłym rzucie i pierwotnie zwieńczona stożkowym hełmem(niezachowanym)nawiązuje formą do miejskich baszt obronnych.

Założenia dworsko-folwarczno-parkowe

Na terenie gminy Dolice majątki szlacheckie (z folwarkami) występowały w większości wsi. Do czasów współczesnych zachowały się (w różnym stopniu) 22 zespoły rezydencyjno-parkowo-folwarczne, które w części są wpisane do rejestru zabytków lub ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków¹⁷. Zabudowa zespołów podworskich wyróżnia się w krajobrazie wsi zarówno kompozycją, strukturą jak i skalą zabudowy. Klasyczny układ założenia podworskiego to: część rezydencyjno-parkowa, budynki gospodarcze, obiekty przemysłowe (np. gorzelnia, krochmalnia, płatkarnia, mleczarnia), dom rządcy, dom gorzelnego, kolonia mieszkalna robotników folwarcznych, czasami tartak, kuźnia lub młyn.

¹⁷ Wykazy zawarte zostały w odrębnych załącznikach niniejszego opracowania.

Z pierwotnej **zabudowy rezydencjonalnej** zachowało się 8 obiektów: 4 pałace (Dobropole Pyrzyckie, Dolice, Sądów, Warszyn) i 4 domy rządcy (Mogilica, Morzyca, Warszyn, Płoszkowo). Pozostałością dawnego pałacu jest wieża widokowa w Warszynie.

Po 1945 r. całkowitemu zniszczeniu uległy obiekty w: Boguszycach, Brałęczynie, Brzezynie, Kolinie, Krępcowie, Lipce, Moskorzynie, Pomietowie, Rzeplinie, Skrzanach, Ziemomyślu A oraz Żalęczynie. W ostatnim czasie zniszczeniu uległ dwór w Ziemomyślu B – zachowały się jedynie fundamenty oraz narożnik ściany.

Rezydencje istniejące to budynki murowane (ceglane i tynkowane), wzniesione w okresie od I poł. XIX do I. 20 XX w., w różnym stanie zachowania. Najstarszy z nich, powstały w 1847 r., późnoklasycystyczny dwór w Ziemomyślu B – to obecnie jedynie pozostałości fundamentów i cokołu. Najbardziej okazała bryła (2-kondygnacyjna, 13-osiowa, z równoległym do korpusu głównego skrzydłem bocznym) cechuje neorenesansowy pałac w Dobropolu Pyrzyckim (4 ćw. XIX w.) – obecnie w dużym stopniu zdewastowany. Najlepiej zachowanymi obiektami są pałace użytkowane na cele mieszkalno-administracyjne: w Dolicach (XIX/XX w.) z charakterystycznym ceglany detalem elewacji, Sądowie (neoklasycystyczny, I. 60., 70. XX w.) i Warszynie (I. 20. XX w.) – w typie okazałej willi z neoklasycystycznym wystrojem elewacji.

Historyczna zabudowa folwarczna¹⁸

Historyczna zabudowa folwarczna datowana jest na okres: XIX w. – 2 ćw. XX w. Najlepiej zachowane zespoły folwarczne, o czytelnych pierwotnych kompozycjach podwórz i dużym nasyceniu historyczną zabudową znajdują się w miejscowościach: Brzeziny, Dobropole, Dolice, Krępcowo, Moskorzyn, Sądów, Warszyn, Żalęcino. W Boguszycach i Trzebieniu, w dawnych podwórzach folwarcznych, wyburzono część obiektów, zachowując jednakże pojedyncze budynki o wysokich wartościach zabytkowych. Nowe obiekty kubaturowe powstały w Brałęczynie, Kolinie, Lipce, Płoszkowie.

Historyczne budynki gospodarcze zbudowane są z cegły i kamieni, w formach masywnych, okazałych budowli, część z nich zdobiona jest detalem architektonicznym. Podwórzom folwarcznym towarzyszą kolonie mieszkalne, o zróżnicowanych formach zabudowy, stanowiące wartościowe i typologicznie jednorodne zespoły zabudowy w obrębie poszczególnych wsi (np. Pomietów, Sądów, Żalęcino). Obecnie zabudowa mieszkalna ulega „żywiotowej modernizacji” (dewaloryzujące przebudowy, nadbudowy, docieplenia, wymiana stolarki, kolorystyka elewacji). W kilku zespołach zachowały się obiekty mieszkalne pracowników leśnych (Brałęczin, Sądowo), ogrodników (Sądowo, Moskorzyn), stangretów, kierowców (Moskorzyn), dom rybaka (Ziemomyśl B).

Obecny stan zachowania zespołów folwarcznych wynika z historycznych i współczesnych przekształceń własnościowych oraz modernizacji i adaptacji obiektów do nowych funkcji. Na tym tle wyróżnia się zespół budynków folwarcznych

¹⁸ (tekst za: W. Witek, *Studium krajobrazu kulturowego Gminy Dolice*, oprac. 1999)

w Moskorzynie, który zaadaptowano na stadninę koni, przy ogólnym poszanowaniu historycznej substancji budowlanej; zespół ten może być wzorem do innych rewaloryzacji historycznych założeń folwarcznych.

Parki podworskie (19 założeń)

To najlepiej zachowany element historycznych zespołów rezydencjonalnych, stanowiący dominantę układów przestrzennych wsi oraz otulinę podwórz folwarcznych. Są to niewielkie (kilkuhektarowe) parki, założone w XIX wieku, o kompozycjach krajobrazowych, naturalistycznych, ze starodrzewem liściastym i pojedynczymi drzewami o cechach pomnikowych (np. Brańcin, Brzezina, Dobropole, Morzyca, Sądów, Warszyn, Żalęcino). Na tym tle wyróżnia się park pałacowy w Dolicach, założony w k. XIX w. na dawnym wczesnośredniowiecznym grodzisku oraz park w Warszynie (o pow. 10 ha) o charakterze krajobrazowym – swobodnym, z naturalnym ciekim wodnym (rzeką Strzelicą) i zachowaną wieżą widokowo-zegarową (z k. XIX w.). Unikatowy jest też park w Lipce, który został powiększony i przekształcony w 1 poł. XIX w. według projektu Petera Lenné.

Wpisem do rejestru zabytków objęto 16 parków w miejscowościach: Dolice, Brańcin, Brzezina, Dobropole Pyrzyckie, Kolin, Krępcewo, Lipka, Mogilica, Morzyca, Moskorzyn, Płoszkowo, Rzeplino, Sądów, Warszyn, Ziemomyśl B, Żalęcino.

Parki podworskie, pozbawione systematycznej i prawidłowej pielęgnacji, a także elementów dawnej infrastruktury ogrodowo-parkowej (oranżerie, lodownie, domy ogrodnika), wymagają obecnie pilnych prac rewaloryzacyjnych.

Zieleń przydrożna

Charakterystycznym elementem krajobrazowo-kulturowym terenów Gminy Dolice są zwarte, **alejowe** obsadzenia z drzew liściastych przy drogach łączących poszczególne miejscowości, a także szpalery i aleje średowiejskie oraz śródpolne. Na wyróżnienie zasługują pomnikowe aleje klonów i dębów przy Strzebielewie, Dolicach, Moskorzynie, Rzeplinie, pomnikowa aleja lip przy drodze Brańcin–Lipka (ujęta w wojewódzkiej ewidencji zabytków), aleja i szpaler jesionów w Morzycy (przy drodze do przystanku kolejowego).

Zabudowa chłopska

Historyczna zabudowa wiejska w Gminie Dolice pochodzi z 2 poł. XIX – 1 ćw. XX w. Zabudowa chłopska (pełno i średniorolna) zachowała się tylko w kilku wsiach (np. Dolice, Kolin, Rzeplino, Strzebielewo). Zagrody 3- i 4-budynkowe, o układach zamkniętych (czworobocznych) lub w podkowę, z chałupami lokowanymi kalenicowo na froncie parceli i z wielofunkcyjnymi budynkami gospodarczymi po bokach podwórza. W niektórych wsiach zachowały się domy wąskofrontowe, murowano-szachulcowe, wzniesione na wzorze tzw. domu pyrzyckiego – Dolice, Krępcewo, Rzeplino.

Zagrody chłopskie, złożone z budynków mieszkalnych i obiektów gospodarczych, wzniesiono w większości z cegły ceramicznej. Sporadycznie zachowały się budynki szachulcowe (np. Dolice, ul. Wiejska 7, 9) i kamienne

(mieszkalna zabudowa kolonii folwarcznych np. w Pomietowie i Morzycy). Budynki mieszkalne charakteryzują się skromną formą architektoniczną i niewielką skalą, parterowe, pod dachami dwuspadowymi. Obecnie historyczne ceglane elewacje coraz częściej zastępują docieplenia i cienka warstwa tynku (modernizacje). Obiekty gospodarcze, w większości przebudowane po 1945 r., utraciły swoją pierwotną funkcję. W zagrodach chłopskich zachowane obecnie reliktowo fragmentów ceglanych i kamiennych ogrodzeń (np. Kolin, Strzebielewo).

Obiekty użyteczności publicznej

Szkoły stawiane były zwykle w centrum wsi, w pobliżu kościoła. Od lat 70. XIX w. (w związku z rozporządzeniem z 1872 r. w sprawie szkolnictwa) obiekty te wznoszono według jednolitych projektów, z odpowiednią liczbą i wielkością okien doświetlających izby szkolne, z mieszkaniem dla nauczyciela. Na terenie gminy Dolice funkcjonowało 8 budynków szkolnych, zbudowanych w k. XIX w. i na pocz. XX w.: w Dolicach, Kolinie, Morzycy, Pomietowie, Rzeplinie, Skrzanach, Warszynie i Ziemomyślu B. Szkoły w Skrzanach i Warszynie wyróżniały się okazałością formy. Murowane, nakryte dachem naczółkowym. Szkoła w Skrzanach z przynaroznym podcieniem, odznacza się zachowanymi wartościami historycznymi. Dawna szkoła w Sądowie utraciła wartości zabytkowe, m. in. poprzez wstawienie nowych okien i przemurówki w obrębie elewacji.

Pocztą w Dolicach to pochodzący z pocz. XX w. obiekt o wartościach zabytkowych z ceglaną dekoracją architektoniczną (gzymsy, opaski, lizeny i pilastry). Budynek dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym.

Zabytki techniki/obiekty przemysłowe

Na terenie Gminy Dolice pozostały m. in.: kuźnie w Pomietowie (kamienna), Kolinie i Warszynie, Rzeplinie; gorzelnia w Dolicach z 3 ćw. XIX w. oraz w Warszynie z pocz. XX w., remiza z l. 20. XX w. w Rzeplinie, piekarnia z końca XIX w. w Płoszkowie, mleczarnia z 4 ćw. XIX w. w Bralęcinie.

Zespół młyński z magazynem i młyn wodny w Dolicach i Kolinie wzniesione zostały w l. 20. XX w. W Rzeplinie – jaz piętrzący (o konstrukcji żelbetowej) na rzece Inie z 1910 r. oraz zespół budynków stacji kolejowej w Dolicach z l. 20. XX w. (dworzec, magazyn, nastawnia) oraz w Kolinie (dworzec i dwa domy mieszkalne). W zespołach folwarcznych sporadycznie zachowały się niewielkie obiekty zaplecza technicznego np.: rymarnia w Sądowie, wędzarnia w Pomietowie.

Zasadnicze elementy waloryzujące tereny wiejskiej gminy Dolice to:

- ✓ wsie o czytelnych średniowiecznych założeniach ruralistycznych (w tym owalnice)
- ✓ cenne (w skali europejskiej) dziedzictwo archeologiczne (megalityczne)
- ✓ liczne zespoły folwarczno-rezydencyjno-parkowe
- ✓ częściowo zachowana zabudowa z okresu od k. XIX po 1 poł. XX w.
- ✓ charakterystyczna w przeszłości dla obszaru gminy zabudowa ryglowa obecnie jedynie w formie reliktowej

- ✓ obiekty sakralne kościoły, kaplice (od XV – do I. 30 XX w.)
- ✓ liczne historyczne nekropolie
- ✓ bogate dziedzictwo zieleni komponowanej (parki, aleje i szpalery przydrożne, śródwiejskie i śródpolne)
- ✓ zabytki techniki

4.3.4. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Ziemia dolicka jest miejscem posiadającym swoisty klimat (*genius loci*). Współtworzą go zarówno istniejące zabytki, jak i historyczne postaci, które żyły tu od średniowiecza po czasy współczesne.

Legendy i anegdoty związane z terenem Gminy Dolice sprzed 1945 r.

1.

Przed wielu laty w Warszynie i Płoszkowie żyło dwóch właścicieli całkiem różnych od siebie – jeden był gruby drugi chudy lecz łączył ich taki sam grubiański humor. W tym czasie mieszkał w Warszynie pastor, który najchętniej zamieniłby strój kapłana na zwykłe ubranie, a Biblię na pieczeń. Pewnego razu dwaj panowie postanowili zrobić mu psikusa. Podczas biesiady diabeł wszedł do sali, rozejrzał się dookoła, a gdy dostrzegł duchownego, krzyknął do muzykantów „Grać!”. Tańcowała tylko jedna para – diabeł i pastor. Wszyscy uciekli. „Zły” zerwał z pastora szatę, wypchnął go przez drzwi, wsadził na wóz i razem odjechali. Następnego dnia znaleziono pastora zmaltretowanego i podrapanego na całej twarzy. Od tego czasu duchowny przedłużał swoje kazanie o pół godziny. Gdy dzisiaj ktoś kogoś – w kim siedzi diabeł dowcipniś – obraża, wówczas pojawia się chłop z Warszyna ze swoim powiedzeniem: „Gdzie przychodzi diabeł do pastora?”.

2.

Na zamku w Krępcewie mieszkał bardzo bogaty rycerz-rozbójnik. Swoich sześć koni kazał podkuć złotymi podkowami a potem powozem przejechał obok „biednego króla”. Rozzłoszczony król wysłał mu na śniadanie danie z grochu. Zorientowano się wówczas gdy wystrzelony został groch w postaci armatniej kuli. Żona rycerza poszła do króla, padła na kolana i prosiła o zlitowanie. Król pozwolił kobiecie zabrać z zamku trzy rzeczy i ukryć w bezpiecznym miejscu. Żona rozbójnika zabrała swego męża, swe dziecko i pełen fartuch szczerego złota. Wszystko inne runęło w gruzach. Miejscowi powiadają, że od tamtego czasu sześć dziewczic ubranych w białe szaty, płacze smutno spacerując po północy. Tam gdzie zaczyna się ścieżka stoi wartownik zamku, który obsypuje złotem każdego, kto w noc świętojańską wejdzie na wzniesienie.

Ścieżki, która prowadzi przez łąki do zamku, do dzisiaj nigdy nie zasypuje śnieg, mimo że wokół leży go na stopę.

3.

W 1612 r. we wsi Żalęcino spalono czarownicę, a spod jej czapki uciekł diabeł zmieniony we wronę. A ponieważ wrona ta spadła na pobliskie moczary, nazwano je Diabelskim Bagnem.

4.

Była taka miejscowości gdzie w sadach drzewa uginaty się od nadmiaru owoców, zboże obrodziło nad wyraz obficie, a i ziemniaki zapowiadały się doskonale, grzybów i jagód było w bród. Codziennie kobiety wracały do domu z koszami pełnymi borowików i smakowitych maślaków, a dzieciaki z buziakami umorusanymi borówkami. Tak dobra i przyjazna ludziom była ta ziemia, ta wioska, że pewnie dlatego nazwano ją Dobropolem.

5.

Wszystkich mieszkańców Moskorzyna martwił wielce brak kościoła. Zarządca majątku, Gwidon nie zgadzał się na budowę kościoła we wsi. Sam był niedowiarkiem i zaprzeczał istnieniu Boga, od kiedy syn jego spadł z konia i został kaleką na wózku. Martwili się ludzie, rozmyślali i szukali wyjścia. I tak raz jednego przysłała do sołtysa staruszka Agata i powiada: «Wiem ci ja, czym wieś się martwi. Może ja znajdę radę na to? Oto na końcu wsi ojciec zostawił mi mały spłachetek ziemi. Nie uprawiałam jej, bo glina tam i kamieni wiele, więc leży odłogiem. Może tam zbudujecie kościół? Ziemia nie do dworu, nie do zarządcy Gwidona należy, ale do mnie i ja ją wsi daję!» Kto tylko mógł, każdą wolną chwilę na budowie spędzał. Nim rok upłynął, świątynka mała, ale bardzo ładna stanęła tuż za wsią. Wiek przeszły, a kościółek, jak stał, tak stoi u wylotu wsi.

Kultura i promocja

Na terenie Gminy Dolice funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna, Gminne Centrum Kultury. Filie biblioteczne działają w: Kolinie, Rzeplinie, Sądowie i Żalęcinie. To jedne z najlepiej zaopatrzonych placówek bibliotecznych w województwie zachodniopomorskim (pod względem księgozbioru, zakupu nowości wydawniczych). Również pod względem poziomu czytelnictwa biblioteki te zajmują wysokie lokaty. Do ich zadań należy upowszechnianie kultury, rozwój czytelnictwa, dostęp do nowości technologicznych, nauka obsługi komputera i Internetu, bezpłatne udostępnianie czasopism, Internetu. Prowadzone są zajęcia dla dzieci i młodzieży.

Do maja 2019 r. w Dolicach funkcjonowało Gminne Centrum Integracji Społecznej i Profilaktyki, które poprzez prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijało i zaspokajało potrzeby mieszkańców w dziedzinie kultury i rozrywki, jak również upowszechniania i promocji kultury lokalnej, zarówno w kraju, jak i za granicą (*Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Dolice na lata 2016–2020*, s. 11–12). Z dniem 1 czerwca 2019 roku zostało ono przekształcone w samorządową instytucję kultury: Gminne Centrum Kultury (z siedzibą w Dolicach, przy ul. Wiejskiej 4).

Gminne Centrum Kultury prowadzi działalność kulturalną w zakresie tworzenia, upowszechniania i ochrony dóbr kultury oraz rozwijania i utrwalania zainteresowań kulturalnych mieszkańców Gminy Dolice. Jest koordynatorem amatorskiego ruchu artystycznego oraz różnych form edukacji kulturalno-oświatowej. Przy Centrum działają grupy i zespoły o profilu: muzycznym, teatralnym, recytatorskim, plastycznym, tanecznym oraz stowarzyszenie „Jeden za wszystkich, wszyscy za jednego”. W zajęciach uczestniczy ponad 100 osób w różnych grupach wiekowych (konkursy, spotkania, wystawy o zasięgu gminnym). Działalność kulturalno-oświatowa

prowadzona jest także w świetlicach wiejskich w Morzycy, Kolinie, Żalęcinie, Bralęcinie, Krępcewie, Przewłokach i domu sołeckim w Brzezynie.

Spośród działających w Gminie Dolice stowarzyszeń cztery oprócz głównych celów działania, mają także zapisy odnoszące się do ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy.

W Gminie Dolice działają 2 zespoły ludowe „Złota Jesień” i „Kalina” oraz zespół dziecięcy „Mali Doliczanie”.

Według Raportu o stanie Gminy (2019): znakiem rozpoznawczym Gminy Dolice są grobowce megalityczne, uznane za jeden z fenomenów europejskiej prehistorii. W 2018 r. Gmina była współrealizatorem filmu „Megality historia sprzed 5500 lat” (reż. Krzysztof Paluszyński)¹⁹.

5 czerwca 2020 r. Gmina Dolice podpisała umowę w ramach projektu „Trasa megalityczna – Wrota Czasu”. Lokalne Grupy Działania zaangażowane to: Stowarzyszenie „WIR” ze Stargardu, Lider Pojezierza z Barlinek, Lokalna Grupa Rybacka „Partnerstwo Jezior”, Nadleśnictwo Choszczno, Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego reprezentował wicemarszałek Olgierd Kustosz. Podstawowym celem tego innowacyjnego projektu jest rekonstrukcja megalitycznego grobowca w Dolicach oraz towarzyszącej mu infrastruktury turystycznej, które mają wpływać na poznawanie dziedzictwa historycznego regionu.

Wydarzenia kulturalne:

- wydarzenie cykliczne *Kremzewo – Brama czasu*: festyn historyczny z pokazami walk i pojedynków rycerskich, zdobywania i obrony zamku (w ramach wydarzenia Turniej rycerski o Miecz Gryfitów i Tarczę Pomorza Zachodniego), warsztaty edukacyjne rękodzieła średniowiecznego, symboliczne przejście przez Bramę Czasu, pokazy tańca;
- gala *Krępcewo – wczoraj i dziś* z udziałem potomków rodziny Wedel;
- od 2018 roku dla turystów dostępny jest quest regionalny *Krępcewo – wieś Wedlów*, który powstał na zlecenie stowarzyszenia WIR – Wiejska Inicjatywa Rozwoju. Gra - zagadka terenowa (określony czas przejścia: 60 min) pozwala w przystępny sposób poznać zabytki i historię miejscowości.

¹⁹ A. Matuszewska w swoim artykule *Megality Pomorza Zachodniego. Program Badawczo-konserwatorski z perspektywy 10 lat* (patrz: Bibliografia, s 6) film ten określiła jako jeden z najważniejszych filmów popularyzujących polskie pradzieje.

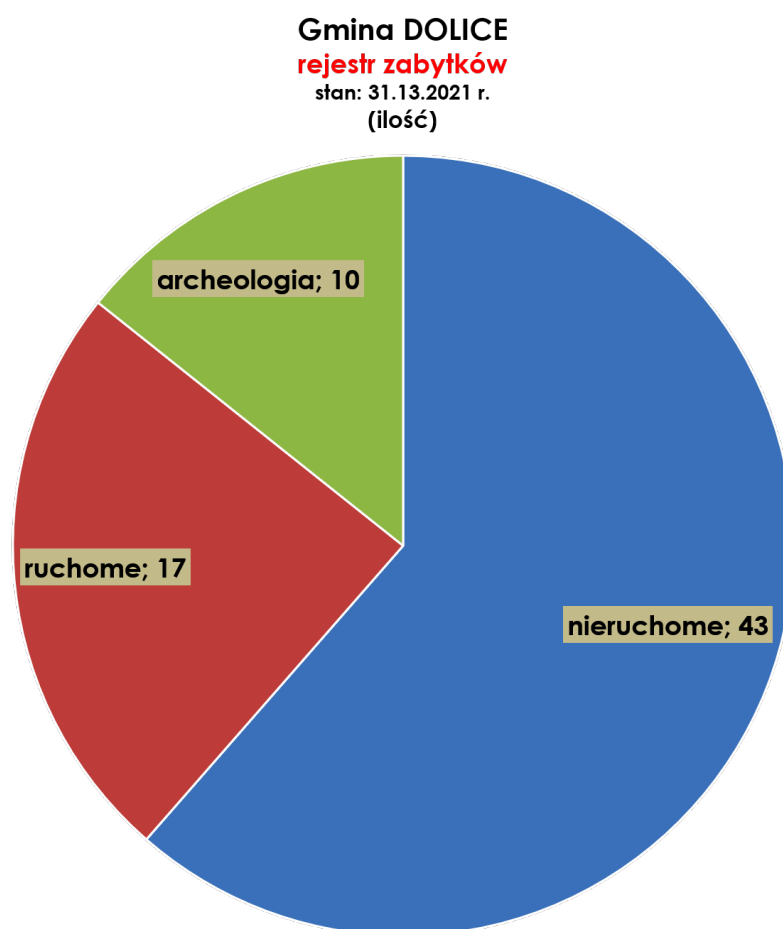
5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOLICE - USTANOWIONA PRAWNIE

5.1. REJESTR ZABYTKÓW

Jak wyżej wspomniano formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Na terenie gminy Dolice są 43 wpisy do rejestru (w tym m.in. kościoły, cmentarze przykościelne, parki, rezydencje, zamek). W tej liczbie jeden obiekt nie istnieje – zamek w Morzycy. Skreślenie z rejestru zabytków leży w kompetencji MKDniS.

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków wykonywanie wszelkich prac budowlanych (remontowanie, modernizacja, nadbudowa, rozbudowa, wymiana stolarki i pokrycia dachowego, prace ziemne, ogradzanie, podział działki, wycinka drzew i zmiana sposobu użytkowania) wymaga wydania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, uzgodnionej z organem właściwym d/s ochrony zabytków, wydania decyzji o zezwoleniu na budowę po uzyskaniu zaleceń konserwatorskich tego organu i uzyskaniu przez wykonawcę pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

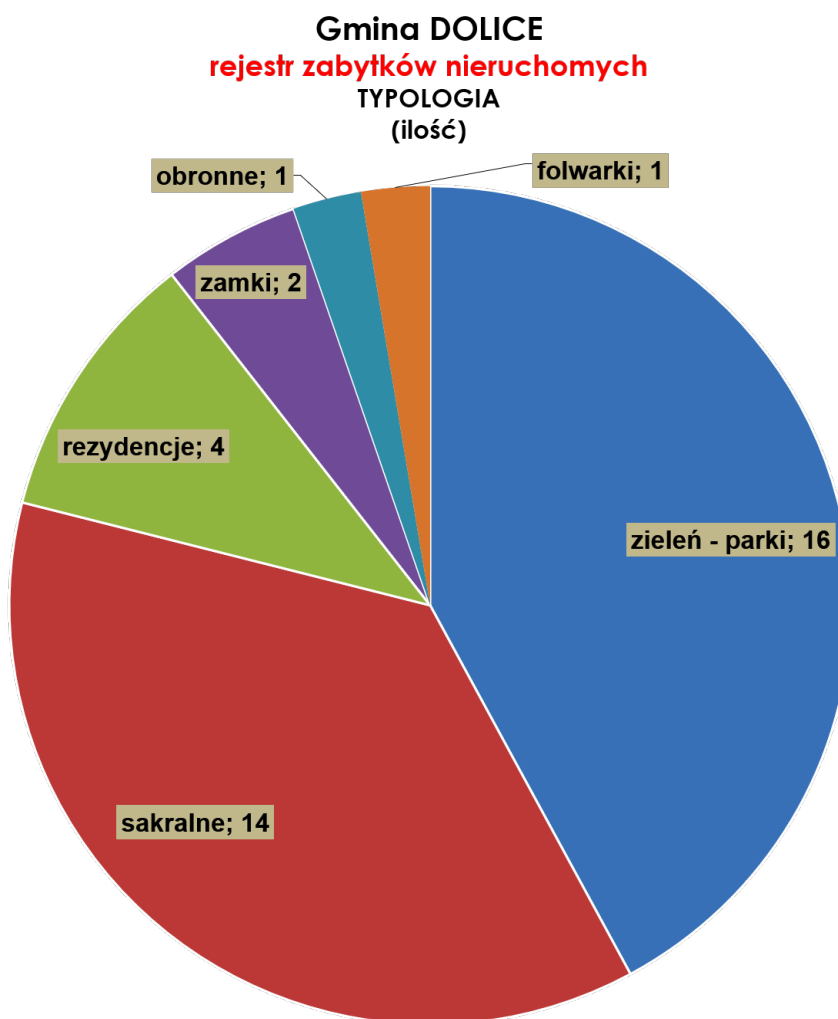

ZABYTKI NIERUCHOME wpisane do rejestru zabytków

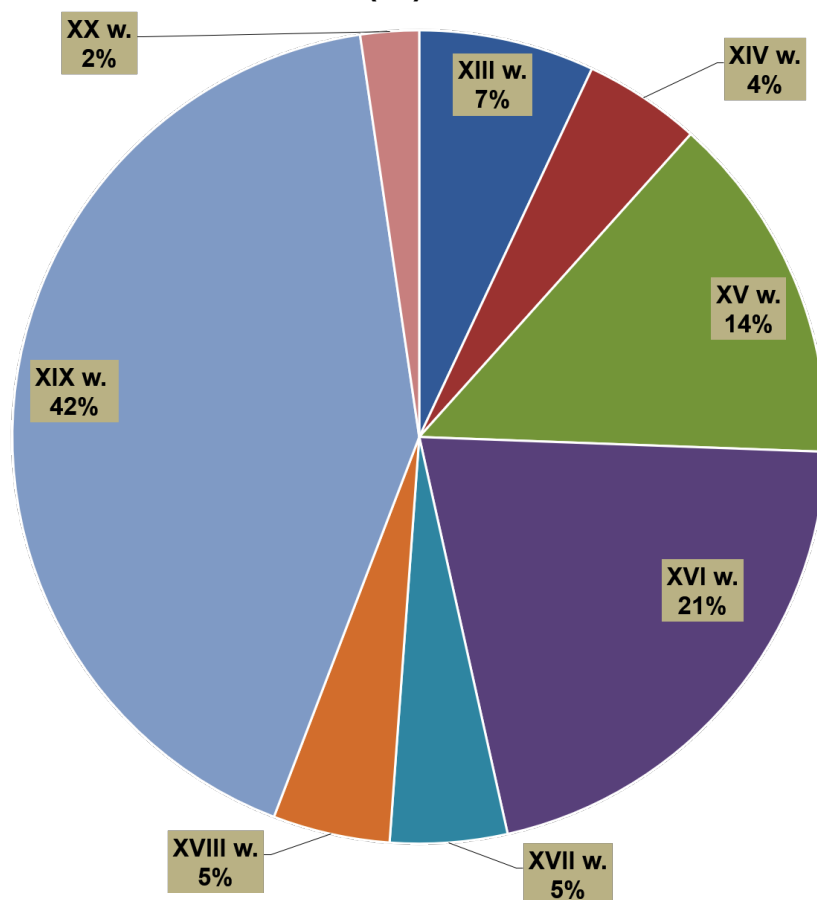
Na terenie Gminy Dolice znajdują się **43 obiekty / obszary** wpisane do rejestru zabytków nieruchomości woj. zachodniopomorskiego (stan na 31.03.2021 r.); jeden obiekt nie istnieje (zamek w Morzycy). Oprócz tego 6 obiektów, które są ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się w granicach obszarów wpisanych do rejestru zabytków. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 19 miejscowościach: Bralęcín (3), Brzezina (1), Dobropole Pырzyckie (2), Dolice (2), Kolin (2), Krępczewo (3), Lipka (3), Mogilica (1), Morzyca (4), Moskorzyn (3), Płószkowo (1), Pomietów (2), Rzeplino (2), Sądów (3), Skrzany (1), Strzebielewo (1), Warszyn (4), Ziemomyśl A (3), Żalęcino (2).

Największą grupę zabytków stanowią parki dworskie / pałacowe (16) oraz obiekty sakralne (14). Ponadto w rejestrze zabytków są: 5 cmentarzy przykościelnych, 4 obiekty rezydencjonalne, 2 zamki (jeden nie istnieje), 1 obiekt obronny (wieża) i 1 zespół folwarczno-parkowy.

Największa grupa (18) zabytków pochodzi z XIX wieku i są to głównie założenia dworsko-parkowe oraz rezydencje. Murowane (głównie kamienne) kościoły są datowane od 2 poł. XIII w. (np. Warszyn, Żalęcino A) do pocz. XVII w. (Morzyca). Podobną metrykę mają cmentarze przykościelne, przekształcane do 1 poł. XX w.

Gmina DOLICE
rejestr zabytków nieruchomych
CHRONOLOGIA
(%)

Rejestr zabytków nieruchomych – załącznik nr 1

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE wpisane do rejestru zabytków

Na obszarze Gminy Dolice zaewidencjonowano **536 stanowisk**. Należy podkreślić, iż zbiór ten jest cały czas otwarty i możliwe jest odkrycie kolejnych, które również podlegają ochronie prawnej.

Stanowiskami o wyjątkowej wartości poznawczej, które ujęto natomiast w rejestrze zabytków są:

1. Brzezina, stan. 1 (AZP: 36-12/94) - kurhan kultury łużyckiej, wpisany do rejestru zabytków pod nr 746. decyzją nr Kl.I.6801/25/72 z dnia 18 grudnia 1972 r.
2. Dolice, stan. 20 (AZP: 35-12/35) - megalit z epoki kamienia (neolit, kultura pucharów lejkowatych, cmentarzysko kurhanowe z przełomu epoki brązu i żelaza) wpisane do rejestru zabytków pod nr 771, decyzją nr Kl.I.6801/3/76 z dnia 17 kwietnia 1976 r.
3. Dolice, stan. 23 (AZP: 35-11/6) - grodzisko z wczesnego średniowiecza wpisane do rejestru zabytków pod nr 619, decyzją nr Kl.I.6801/33/69 z dnia 16 grudnia 1969 r.

4. Krępcowo, stan. 4 (AZP: 34-11/38) - grobowiec kujawski z epoki kamienia (neolitu), wpisany do rejestru zabytków pod nr 730, decyzją Kl.I.6801/12/72 z dnia 29 sierpnia 1972 r.
5. Krępcowo, stan. 10 (AZP: 34-11/42) - grobowiec kujawski z epoki kamienia (neolitu), wpisany do rejestru zabytków pod nr 730, decyzją Kl.I.6801/12/72 z dnia 29 sierpnia 1972 r.
6. Moskorzyn, stan. 1 (AZP: 35-11/63) - grodzisko z wczesnego średniowiecza, wpisane do rejestru zabytków pod nr 576, decyzją nr Kl.I.6801/17/68 z dnia 16 grudnia 1968 r.
7. Sądów, stan. 1 (AZP: 36-12/15) - cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej, wpisane do rejestru zabytków pod nr 739, decyzją nr Kl.I.6801/27/72 z dnia 18 grudnia 1972 r.
8. Ziemomyśl, stan. 1 (AZP: 36-12/5) - cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej, wpisane do rejestru zabytków pod nr 727, decyzją nr Kl.I.6801/9/72 z dnia 25 sierpnia 1972 r.
9. Krępcowo, stan. 1 (AZP 33-11/163) – zamek wpisany do rejestru zabytków (księga A – zabytki nieruchomości) pod nr A-158, decyzją nr DZ-4200/5/O/ 02/2004 z dnia 13 stycznia 2004 r.

Traktując wyżej wymienione stanowiska archeologiczne o własnych formach terenowych za nieodłączny element krajobrazu należy dążyć do zachowania ich w terenie, na którym spełniały niegdyś swoje pierwotne funkcje, a w przypadku prac inwestycyjnych na stanowiskach płaskich koniecznym jest, aby pozyskać jak najwięcej informacji z badań archeologicznych, jakie winny być przeprowadzone ze względu na ingerujące w grunt roboty budowlane.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą „W I” pełnej ochrony konserwatorskiej, wykluczającej całkowicie działalność inwestycyjną.

Wykaz stanowisk archeologicznych – załącznik nr 3

ZABYTKI RUCHOME (opis ogółem)

Z terenu Gminy Dolice zachowane są 103 zabytki ruchome²⁰. Zostały one zinwentaryzowane (w l. 60., 70., 90. i pocz. XXI w.) i włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Są to dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej stanowiące, w zdecydowanej większości, historyczne wyposażenie tutejszych kościołów. Spośród nich, **do rejestru zabytków wpisanych jest 17 obiektów** na podstawie sześciu decyzji administracyjnych²¹. Trzy zabytki znajdują się obecnie poza terenem Gminy (jako depozyty Kurii Metropolitalnej Szczecińsko-Kamieńskiej). Zabytki ruchome zostały opisane na kartach ewidencyjnych zabytków ruchomych,

²⁰ W liczbie tej wliczone są także rzeźby czy malowidła stanowiące integralną, składową część innych zabytków, np. ołtarzy czy ambon. Zostały one opracowane w odrębnych kartach, stanowiących uzupełnienie karty głównej zabytku (ołtarza, ambony).

²¹ Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

które są przechowywane w archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.

Na omawianym terenie zachowane dzieła reprezentują głównie sztukę nowożytną renesansu okresu reformacji i baroku na Pomorzu Zachodnim. We wnętrzach tutejszych świątyń przeważają pojedyncze obiekty zabytkowe (przede wszystkim ołtarze i ambony), nie tworzące jednorodnych stylistycznie zespołów. Jedyne kościół w Krępcowie (dawnej rodziny von Wedłów) zachował niemal całościowe, oryginalne wyposażenie wnętrza z czasu powstania (pocz. XVII w., 1 poł. XVIII w.), fundowane przez kolejnych szlacheckich patronów. Znajdują się tu cenne dla dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego późnorenesansowe sprzęty: tryptyk Caspara von Wedel (z 1607 roku, malowany przez Martina Redtela) ze sceną *Pokłonu Trzech Króli* w części środkowej (obiekt obecnie w trakcie prac konserwatorskich), a także epitafium Joachima i Korduli von Wedel z 1615 r. (obecnie niezachowane figury klęczących fundatorów). Z późniejszego okresu pochodzi barokowy ołtarz główny (1797 r.) z częścią środkową (obecnie z współczesnym obrazem Matki Bożej) flankowaną przez dwie pary kolumn korynckich i uszaki (pochodzące z wcześniejszej nastawy manierystycznej, datowanej ok. 1600 r.).

Na zabytkowe wyposażenie kościoła parafialnego w Dolicach składają się manierystyczne obiekty: ołtarz (ok. 1613 r.) i ambona (k. XVI w.), przeniesione tutaj w I. 40. XX w. ze zniszczonego kościoła filialnego w Morzycy. Retabulum ołtarzowe zawiera malowane przedstawienia: *Ukrzyżowanie* (w części centralnej) oraz sceny boczne: *Zwiastowanie*, *Narodzenie*, *Obrzezanie* i *Pokłon Trzech Króli*, a uzupełnieniem malowideł jest bogata ornamentacja rzeźbiarska i snycerska.

Charakterystyczne dla sztuki pomorskiej 1 poł. XVIII w. barokowe ołtarze ambonowe zachowały się w kościołach w Kolinie, Strzebielewie i Warszynie. Są to wyróżniające się wysokiej klasy snycerką nastawy architektoniczne, współcześnie pozbawione koszy ambon. Wszystkie ołtarze zostały podobnie zakomponowane: ich środkowe części ujmują pary kolumn lub pilastrów, dźwigające wyłamane belkowanie, z wkomponowanym płaskim, wielobocznym baldachimem (nad dawnymi ambonami). Szczególnie dekoracyjnym charakterem wyróżnia się ołtarz w Warszynie, z przekątniowo ustawionymi kolumnami i rozbudowaną partią wieńczącą (niestety pozbawioną części pierwotnego wystroju rzeźbiarskiego). Retabula w Strzebielewie i Kolinie wzbogacone są o uszaki utworzone z wici akantu.

Nieliczne, zabytkowe ambony, głównie późnorenesansowe i barokowe (XVII–XVIII w.), zachowane są w Dolicach, Krępcowie, Rzeplinie (tutaj tylko baldachim). W kościele w Dobropolu Pyrzyckim znajduje się XIX-wieczne, neogotyckie wyposażenie, w tym również ambona.

Pierwotne wystroje balustrad empor muzycznych zachowały się jedynie w kościołach w Krępcowie (ok. 1600 r., rozczłonkowana półkolistymi arkadami z ornamentacją snycerską), Kolinie (poł. XVIII w., z malowanymi motywami roślinnymi i krajobrazowymi) oraz Rzeplinie (XVII w., obecnie płyciny i fryzy przemalowane). W Krępcowie, pośrodku parapetu empory muzycznej wbudowany jest – jedyny zachowany na omawianym terenie – imponujący, barokowy prospekt organowy (3-osiowy) równowieczny z ołtarzem głównym (instrument z k. XIX w.).

W świątyniach w Krępcewie i Rzeplinie znajdują się dawne łoża kolatorskie (przeznaczone dla rodzin szlacheckich z miejscowych majątków ziemskich), rzadko już spotykane w zabytkowych kościołach zachodniopomorskich. Ciekawą formę prezentuje łoża w Rzeplinie, z pocz. XVIII w., nadwieszona w kaplicy bocznej, zdobiona alegorycznymi rzeźbami i zwieńczona herbem małżeńskim v. Wedel i v. Brockhausen, w oprawie liści akantu.

Dopełnieniem wyposażenia kościołów Gminy Dolice są – zaliczane do wyrobów rzemiosła artystycznego – drobne, metalowe przedmioty liturgiczne, głównie neostylowe, XIX-wieczne i z 1 poł. XX w. (świeczniki, krzyże ołtarzowe, lampy, lichtarze, kielichy, pateny, puszki na komunikanty, dzwonki mszalne).

Warte odnotowania są także drewniane stropy wieńczące salowe wnętrza kościołów w Dolicach (w formie pseudokolebki), a także w Krępcewie i Rzeplinie – z 1 poł. XVIII w. o formie sufitowych plafonów z fasetami i lunetami, z dekoracją ornamentально-figuralną i geometryczną.

Cennymi zabytkami nowożytnego odlewnictwa pomorskiego są też miejscowe dzwony, zdobione na płaszcach fryzami, inskrypcjami datującymi, plaketami np. w Strzebielewie, Dolicach, Rzeplinie, Kolinie, Dobropolu, Warszynie.

Osobnym zabytkiem, o walorach unikatowego, materialnego upamiętnienia wydarzenia z rodzimej historii jest stela przydrożna (krzyż dziękczynny) z k. XVI w., ufundowana przez Leopolda von Wedla, upamiętniająca jego pielgrzymkę do Ziemi Świętej. Obiekt wykonany z wapienia gotlandzkiego, z rytym wizerunkiem *Chrystusa Ukrzyżowanego*, usytuowany jest przy drodze z Krępcewa do Stargardu.

W 2012 r. Gmina Dolice uczestniczyła w projekcie „Poprawa bezpieczeństwa zabytków sakralnych w powiecie stargardzkim”, realizowanym przez pracowników starostwa, Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie, Komendy Powiatowej Policji w Stargardzie i Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Stargardzie. W ramach prowadzonych działań wszystkie zabytki ruchome z kościołów Gminy Dolice zostały m.in. oznakowane mikrocząsteczkami z DNA (z napisem: Powiat Stargardzki 2012 i kolejnym numerem seryjnym). Przeprowadzone wówczas inspekcje zabytków *in situ* wykazały brak dwóch obiektów zabytkowych z terenu Gminy Dolice. Są to rzeźby Joachima i Korduli von Wedel z córeczką, stanowiące część epitafium z kościoła w Krępcewie (datowanego na 1615 r.). Zdjęcia zaginionych rzeźb zostały zamieszczone w katalogu *Utracone zabytki sakralne powiatu goleniowskiego i stargardzkiego* z adnotacją, że „znajdowały się w kościele w l. 70. XX w., następnie zaginęły w trakcie remontu kościoła. W l. 90. XX w. rzeźby otrzymało w darze Pommersches Landesmuseum w Greifswaldzie”²².

Wykaz obiektów ruchomych z terenu Gminy Dolice dostępny jest w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie²³.

²² Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie podjęła działania na rzecz odzyskania utraconych dóbr kultury, składając w 2012 r. wniosek restytucyjny do Wydziału Restytucji Dóbr Kultury Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

²³ Ze względu na możliwe różnice w interpretacji zapisów ilościowych w ewidencjach WKZ, sprawy związane z zabytkami ruchomymi wymagają każdorazowych, indywidualnych konsultacji w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

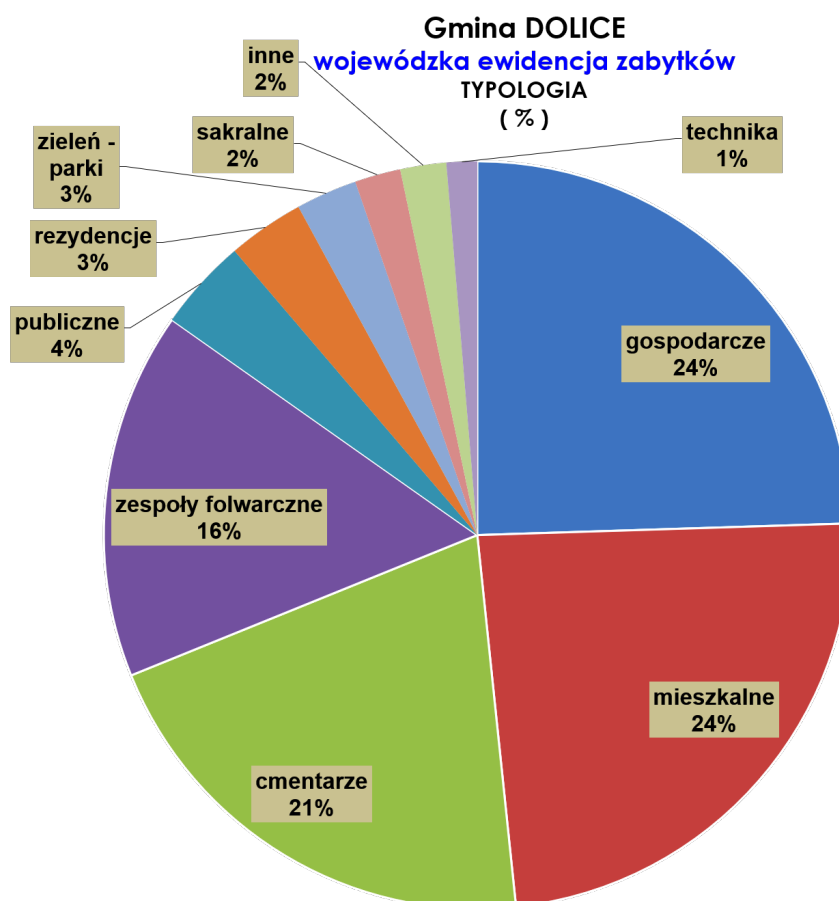
5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTKÓW (WEZ)

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie opracował „wykaz zabytków nieruchomości z terenu Gminy Dolice ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”²⁴.

Zgodnie z wyżej wymienionym wykazem **WEZ** Gminy Dolice obejmuje **169 obiektów, z czego obecnie 16 nie istnieje, 19 utraciło wartości zabytkowe, a 6 znajduje się na obszarach objętych wpisem do rejestru zabytków**. Status obiektów nieistniejących i zdewaloryzowanych jest na etapie uzgodnień z WUOZ.

Największą grupę w tej ewidencji stanowi historyczna zabudowa folwarczna, tj. zespoły, budynki gospodarcze i kolonie mieszkalne robotników rolnych, a także cmentarze, pojedyncze chałupy, szkoły, obiekty kolejowe.

Stan zachowania obiektów w **WEZ** jest zróżnicowany. Nieużytkowane cmentarze ewangeliczne są w większości zaniedbane i zdewastowane. Zespoły folwarczne są znacznie zdewaloryzowane, z licznymi ubytkami zabudowy gospodarczej. Wyburzono dawną zabudowę ryglową (chałupy).

²⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...)

Wojewódzka ewidencja zabytków jest zbiorem otwartym, a wszelkie (nowe) wpisy dokonane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymagają uwzględnienia takiego obiektu w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ obejmuje również 536 stanowisk archeologicznych.

Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w WEZ – załącznik nr 2

Na terenie Gminy Dolice nie występują obiekty uznane przez Prezydenta RP za **Pomnik Historii**.

Na obszarze gminy nie powołano **Parku Kulturowego**.

6. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIELE DZIAŁAŃ GMINY DOLICE

Przedstawione poniżej dokumenty strategiczne (programowe) Gminy Dolice zawierają zapisy poświęcone zabytkom i dziedzictwu kulturowemu na terenie Gminy.

6.1 STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY DOLICE, zwane dalej SUIKZP 2002

(Uchwała XXXI/180/2002 Rady Gminy w Dolicach z dn. 27 września 2002 r.)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest podstawowym dokumentem planistycznym określającym politykę przestrzenną gminy. Studium uwarunkowań nie jest wprowadzanie aktem prawa miejscowego, jednak wprowadzenie przyjętych w nim zapisów do obiegu prawnego następuje poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obowiązuje reguła zgodności zasad zagospodarowania i zabudowy przyjętych w miejscowym planie z kierunkami wytyczonymi w studium.

Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Jednym z podstawowych celów polityki przestrzennej jest zachowanie dziedzictwa kulturowego, jako świadectwa nawarstwień kulturowych i historycznych, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Już we wstępie dokumentu podkreślono potrzebę ochrony cennych dóbr środowiska przyrodniczego i kulturowego Gminy Dolice, a przyjęte kierunki rozwoju zawierają szczegółowe wskazania dotyczące zasad i form ich ochrony. W opracowaniu wykorzystano *Studium krajobrazu kulturowego Gminy Dolice* i *Wytyczne archeologiczne*, które wyznaczają obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską oraz określają sposób ich ochrony²⁵.

Charakteryzując środowisko przyrodnicze i kulturowe Gminy Dolice – do najważniejszych zasobów środowiska przyrodniczego i antropogenicznego zaliczono m.in. „liczne dobra kultury materialnej” (s. 5), a jako główne zagrożenie środowiska wskazano także „dewastację walorów kulturowych na skutek zaniedbań i użytkowania niezgodnego z pierwotną funkcją”(s. 5).

Wśród czynników wpływających na rozwój Gminy wymieniono też walory przyrodnicze oraz krajobraz kulturowy, stanowiące „istotny bodziec dla aktywizacji funkcji turystycznej” (s. 6). Możliwości rozwoju Gminy determinowane są także poprzez poprawę stanu środowiska przyrodniczego i kulturowego.

W ramach zdefiniowanych głównych problemów w zakresie środowiska przyrodniczego i kulturowego (s. 8) wskazano m.in. na potrzebę:

²⁵ „Studium krajobrazu kulturowego Gminy Dolice” i „Wytyczne archeologiczne” opracowane w 1999 r. przez Biuro Studiów i Dokumentacji Konserwatorskiej w Szczecinie.

- ustanowienia przepisów szczególnych, mających na celu ochronę środowiska przyrodniczego i realizację zadań wynikających z tych przepisów (sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego);
- podjęcia działań mających na celu rewaloryzację dóbr kultury materialnej.

Na terenie Gminy Dolice występują obszary i obiekty objęte różnymi formami ochrony na podstawie ustaw: o ochronie przyrody, o lasach oraz o ochronie dóbr kultury. Są to m. in. rezerwat przyrody „Dęby Sądowskie”, pomniki przyrody, 16 parków wpisanych do rejestru zabytków.

R1 – Rezerwat przyrody „Dęby Sądowskie”

Rezerwat powołany Zarządzeniem MLI PD z dnia 11.04.1985 r. (MP Nr 7, z dnia 23.04.1985 r. poz. 60), obejmuje obszar leśny o powierzchni 2,98 ha położony na terenie Leśnictwa Ziemomyśl, oddz. Leśny nr 310 m. Celem ochrony jest zachowanie fragmentu lasu gradowego z pomnikowymi drzewami.

Pomniki Przyrody

Na terenie gminy znajduje się 1 ustanowiony przez Wojewodę pomnik przyrody. Są to dwa dęby szypułkowe przy drodze Ziemomyśl A – Stawin (Dz. Urz. Woj. Szcz. Nr 18 z 1989 r., poz. 208 – Zarząd. 46/89, orzecz. 501–537). Pozostałe pojedyncze drzewa, aleje oraz głązy narzutowe o znamionach pomników przyrody będą ustanowione przez Radę Gminy. Traktuje się je jako projektowane pomimo ich wcześniejszego usankcjonowania²⁶.

Charakterystyka zagrożeń środowiska kulturowego

W sporządzonym przez Biuro Studiów i Dokumentacji Konserwatorskiej w Szczecinie opracowaniu specjalistycznym „Studium Krajobrazu kulturowego Gminy Dolice” określono zagrożenia dla środowiska i krajobrazu kulturowego gminy, **które przytoczono także w SUIKZP 2002 (w skróconej wersji):**

Zagrożenia krajobrazu kulturowego

Główne **zniszczenia (zagrożenia) krajobrazu kulturowego** na terenie Gminy Dolice dotyczą:

- zacierania historycznych założeń przestrzennych, np. owalnice wyewoluowały w układy ulicowe (Krępcowo, Pomietów, Rzeplino, Ziemomyśl A lub wielodrożnice (Dobropole, Dolice);
- ubytków zabudowy w obrębie pierwotnych założeń przestrzennych; niektóre osady o zamierającym krajobrazie kulturowym (np. Lipka, Sądówko, Szemiellino);

²⁶ Rada Gminy Dolice podjęła w latach 2005 i 2011 dwie Uchwały o ustanowieniu za pomniki przyrody drzew rosnących na obszarze Gminy Dolice (Uchwała Nr XXX/183/05 z dn. 25 listopada 2005 roku i Uchwała Nr IX/74/11 z dn. 2 września 2011 roku). Szczegółową informację o zarejestrowanych pomnikach przyrody podaje Generalna Dyrekcja Ochrony Przyrody na swojej stronie domowej <https://www.gdos.gov.pl/>. Znajduje się tam Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody (pod linkiem: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf>), który publikuje też pomniki przyrody z terenu Gminy Dolice (wśród 33 rekordów – formularzy danych, zarejestrowana jest też jedna aleja przydrożna klonów w Brańcinie; z terenu gminy Dolice nie ma zarejestrowanych głązów narzutowych). Dostęp: 12.01.2021.

- dezintegracji zespołów rezydencjonalno-parkowo-folwarcznych, w związku z restrukturyzacją i zmianami własnościowymi; np. częściowo wykorzystywane są tylko podwórza gospodarcze i budynki folwarczne, a pałace i parki zaniedbane;
- dekompozycji i degradacji zespołów rezydencjonalno – parkowych:
 - po 1945 r. wyburzono pałace, dwory, domy rządcy w 13 miejscowościach (Boguszyce, Brańcin, Brzezina, Kolin, Krępcowo, Lipka, Morzyca, Moskorzyn, Pomietów, Rzeplino, Skrzany, Ziemomyśl A, Żalęcino);
 - obecnie pałace w Dobropolu i Żalęcinie B są w stanie ruiny,
 - zdemaloryzowane po remontach dwory i domy rządcy w Morzycy, Moskorzynie i Przewłokach;
 - zaniedbane lub znacznie wycięte parki (np. Kolin, Mogilica, Pomietów);
- dekompozycji i wyburzeń w obrębie zespołów folwarcznych:
 - całkowicie wyburzona zabudowa folwarczna w Sądówku, Strzelnie, Szemielinie, Ziemomyślu A;
 - duże ubytki w zabudowie, z pojedynczymi obiektami (np. Boguszyce, Lipka, Płoszkowo, Pomietów, Przewłoki, Trzebiń, Ziemomyśl B),
 - nowe nawarstwienia przestrzenne w postaci wielkokubaturowych obiektów gospodarczych (w tym dominanty – np. silosy);
 - zróżnicowany stan zachowania koloni mieszkalnych; pierwotnie typologicznie jednorodne budynki zostały zdemaloryzowane przez liczne przemurówki w obrębie elewacji, wymianę stolarki i pokrycia (np. Pomietów, Sądów, Żalęcino);
- kilka kościołów w stanie trwałej ruiny (Lipka, Pomietów, Ziemomyśl A);
- lokowania nowej zabudowy, o dysharmonizujących formach lub w typie dominant w stosunku do pierwotnej kompozycji, np. bloki popegeerowskie (Brańcin, Brzezina, Dobropole, Krępcowo, Moskorzyn, Rzeplino, Sądów, Warszyn, Ziemommyśl A, Żalęcino) i budynki użyteczności publicznej (szkoła w Strzebielewie);
- pojedynczych ubytków w obrębie zagród chłopskich, np. brak części stodół (Kolin), trwałych ogrodzeń, małej architektury;
- stanu zachowania tradycyjnej zabudowy mieszkalnej (w tym szachulcowa – w formie śladowej), która ulega naturalnej dekapitalizacji oraz poddawana jest niekontrolowanym (żywiłowym) przekształceniom elewacji (np. wymiana stolarki, nowe tynki), pokrycia oraz rozbudowy;
- zaniedbania większości cmentarzy ewangelickich, ze zniszczonymi lub usuniętymi nagrobkami i ubytkami w drzewostanie (niektóre nekropolie są słabo czytelne w terenie).

Zagrożenia dla zasobu archeologicznego.

Według dokumentu **SUIKZP 2002** na terenie Gminy Dolice jest 430 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, w tym:

- 26 stanowisk objętych strefą ochrony konserwatorskiej „WI” (tj. pełnej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej);

- 60 stanowisk objętych strefą ochrony konserwatorskiej „WII” (tj. częściowej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych);
- 344 stanowisk objętych strefą ochrony konserwatorskiej „WIII” (tj. ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych);

W opracowaniu zamieszczono też szczegółowy wykaz stanowisk archeologicznych w poszczególnych miejscowościach (s. 41–50) oraz warunki ochrony konserwatorskiej obowiązujące w każdej z trzech stref ochrony konserwatorskiej (s. 51–52).

Poniżej przedstawiono – zawarte w **SUIKZP 2002** – zalecenia i postulaty konkretnych działań ochronnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego Gminy Dolice:

- objęcie formą ochrony (ustanowienie pomników przyrody) 22 alei przydrożnych i szpalerów drzew oraz 15 pojedynczych drzew i grup drzew (w tym w parku w Brańcinie, Lipce, Dobropolu, przy pałacu w Warszynie i przy kościele w miejscowości Sądów) oraz trzech głązów narzutowych²⁷ (SUIKZP 2002, s. 25–26);
- utrzymanie i uporządkowanie parków wiejskich w miejscowościach: Szemielino, Pomietów, Ziemomyśl A i Ziemomyśl B (SUIKZP 2002, s. 27);
- wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „K” i „E” dla miejscowości: Dolice, Brańcin, Brzezina, Dobropole Pyrzyckiej, Kolin, Krępcowo, Lipka, Mogilica, Morzyca, Moskorzyn, Płaskowo, Pomietów, Rzeplino, Sądów, Skrzany, Strzebielewo, Trzebień, Warszyn, Ziemomyśl A, Ziemomyśl B, Żalęcino (SUIKZP 2002, wykaz tabelaryczny, s. 30–33) oraz obiektów podlegających ochronie konserwatorskiej w poszczególnych miejscowościach (SUIKZP 2002, wykaz tabelaryczny s. 36–39);
- strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych (zgodnie z zamieszczonym wykazem, SUIKZP 2002, s. 41–50);
- zalecenie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwagi na wartości kulturowe, dla obszarów objętych ochroną konserwatorską we wsiach: Dolice, Kolin, Krępcowo, Pomietów, Rzeplino, Sądów, Strzebielewo i Żalęcino oraz fragmentów wsi Brańcin, Brzezina, Dobropole Pyrzyckie, Krępcowo, Morzyca, Moskorzyn, Płaskowo, Pomietów, Skrzany, Szemielino, Trzebień, Warszyn, Ziemomyśl A i B (SUIKZP 2002, s. 75);
- sporządzenie opracowań specjalistycznych: planów ochrony parku „Dolina Płoni” i Rezerwatów Przyrody – po ich ustanowieniu (SUIKZP 2002, s. 75);
- opracowanie kart monograficznych (z wytycznymi konserwatorskimi do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego) dla miejscowości Dolice, Kolin, Krępcowo (SUIKZP 2002, s. 76);
- opracowanie programu prac konserwatorskich dla: zespołów pałacowo-parkowo-folwarcznych w Dolicach, Dobropolu Pyrzyckim, Sądowie; dla zespołu pofolwarcznego w Mogilicy, Płaskowie, Trzebieni i Żalęcinie; dla zespołu pałacowo-parkowego w Ziemomyślu B (SUIKZP 2002, s. 76);

²⁷ Patrz: przypis 24

- w zakresie środowiska kulturowego – rehabilitacja istniejących układów i obiektów zabytkowych (SUIKZP 2002, s. 78).

UWAGA!

Zapisy w SUIKZP 2002 – w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego – nie zostały do chwili obecnej zaktualizowane (np. o weryfikację wojewódzkiej ewidencji zabytków, obiekty wyburzone).

W latach 2010, 2012, 2013 Rada Gminy podejmowała uchwały w sprawie zmiany Studium, które wiązały się z uzupełnieniem i uporządkowaniem zapisów dotyczących głównie lokalizacji elektrowni wiatrowych. Do chwili obecnej nie wykonano – proponowanych w Studium (s. 75) m.p.z.p. dla obszarów objętych ochroną konserwatorską we wsiach: Dolice, Kolin, Krępcowo, Pomietów, Rzeplino, Strzebielewo.

6.2. STRATEGIA ROZWOJU GMINY DOLICE na lata 2015–2025 (STRATEGIA)

(Uchwała nr XIII/115/15 Rady Gminy w Dolicach z dnia 29 grudnia 2015 r.)

Jest to kluczowy dokument planistyczny pokazujący długofalowe kierunki rozwoju Gminy. Przy tworzeniu strategicznego programu działania Gminy Dolice skoncentrowano się na ocenie wewnętrznych zasobów Gminy, jej atutów i problemów. Jako zewnętrzne ograniczenia przyjęto położenie geograficzne, obowiązujący w Polsce system legislacyjny, poziom rozwoju gospodarczego i stan finansów publicznych, ponieważ zagadnienia te tylko w ograniczonym stopniu mogą być przedmiotem lokalnej polityki samorządu.

Przeprowadzona analiza SWOT uwzględnia jako „silne strony” Gminy Dolice „duży potencjał przyrodniczy w Gminie: bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz dobry stan środowiska naturalnego, a także „bogactwo dziedzictwa kulturowego i religijnego w postaci wielu zabytków i obiektów sakralnych wartych odwiedzenia”. (STRATEGIA, s. 45). Kolejnym wymienionym atutem gminy jest różnorodna oferta kulturalna i społeczna, tj:

- działalność Gminnego Centrum Integracji Społecznej i Profilaktyki w Dolicach (od 1 czerwca 2019 r. przekształconego w instytucję kultury – Gminne Centrum Kultury – informacja z *Raportu o Stanie Gminy 2019*, s. 48);
- działalność świetlic wiejskich w miejscowościach: Brańcin, Morzyca, Kolin, Pomietów, Krępcowo, Moskorzyn, Przewłoki, Brzezina, Ziemomyśl A, Żalęcino;
- działalność Biblioteki Publicznej w Dolicach wraz z filiami w Kolinie, Rzeplinie, Sądowie i Żalęcinie;

„Słabą stroną” jest niedostateczna promocja posiadanego dziedzictwa kulturowego i religijnego jak również braki w dostępie do infrastruktury turystycznej, w tym odpowiedniej bazy gastronomicznej oraz hotelowej (STRATEGIA s. 45).

Wśród szans rozwojowych wymieniono „wspieranie procesu rewitalizacji wszystkich wsi, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków, parków i dóbr historycznych” a także rozwój wszelkich działań promujących Gminę Dolice.

W prognozowanych zagrożeniach nie ma odniesień do zabytków.

Przyjęto następującą **WIZJĘ GMINY**:

„W roku 2025 Gmina Dolice pełni rolę silnego ośrodka subregionalnego z rozwiniętymi funkcjami gospodarczymi i społecznymi, przy wykorzystaniu wysokiej dostępności komunikacyjnej oraz atrakcji inwestycyjnej. Mieszkańcy Gminy korzystają z dobrej jakości usług edukacyjnych, kulturalnych, zdrowotnych i sportowych, które stanowią również magnes dla nowego osadnictwa w Gminie. Budowana jest stopniowa oferta rozwoju oparta o odnawialne źródła energii” (STRATEGIA s. 48).

Jednym z czterech sformułowanych w dokumencie **celów strategicznych** rozwoju gminy Dolice jest:

2. Dziedzictwo kulturowe, turystyka i rekreacja oparta o rozwój, rozbudowę i modernizację.

W uzasadnieniu wyboru przyjętego celu podkreślono:

„Wyzwaniem dla całej wspólnoty samorządowej jest ochrona przestrzeni kulturowej i tożsamości lokalnej – poprzez m.in. profesjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, dbałość o zabytki i ich wysoką dostępność zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Ważnym aspektem jest także kultywowanie tradycji oraz wspieranie zarówno lokalnych organizacji, jak i budowanie tożsamości identyfikowania się z ideą samorządności w Gminie (STRATEGIA s. 53).

Wyznaczone do realizacji cele szczegółowe z przypisanymi im kluczowymi zadaniami to (STRATEGIA s. 53 – 54):

Cel szczegółowy 2.1 – Wsparcie rozwoju infrastruktury dziedzictwa kulturowego

- poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków dziedzictwa kulturowego (obiekty sakralne, zabytkowe parki dworskie, ruiny pałaców czy wieży widokowych) w Gminie Dolice poprzez ich rewaloryzację i przeciwdziałanie procesowi ich degradacji oraz udostępnianie – ze szczególnym uwzględnieniem i wykorzystaniem dni weekendowych;
- współpraca z sektorem ngo (organizacje pozarządowe) w celu sprawnego przeprowadzenia procesu rewaloryzacji zabytków zarządzanych przez ten sektor życia publicznego w Gminie;
- inicjowanie i wspieranie działań, które dążyć będą do rozbudzania i podnoszenia społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa kulturowego;
- promocja i współpraca z innymi jednostkami z terenu powiatu stargardzkiego dla podkreślania i promowania ważnych regionalnie obiektów.

Cel szczegółowy 2.2 – Rozwój infrastruktury kultury, turystyki i rekreacji

- wsparcie działań związanych z rozwojem infrastruktury kultury na obszarze Gminy Dolice poprzez remonty i modernizacje, a także budowę nowych obiektów kultury (świetlice wiejskie, miejsca publiczne do powszechnego użytku);

- poprawa stanu i sposobu użytkowania obiektów turystycznych i rekreacyjnych oraz ich udostępnianie szerszej rzeszy mieszkańców i turystów;
- wspieranie i promocja imprez kulturalnych celem zwiększenia liczebności mieszkańców i turystów korzystających z oferowanego programu kulturalnego;
- kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych poprzez wdrożenie elementów łączących kulturę, turystykę i rolnictwo;
- rewitalizacja kulturowa obszaru Gminy Dolice;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego poprzez zachowanie i przywracanie wysokiego poziomu otoczenia, jego estetyki i ładu przestrzennego;
- tworzenie i realizacja planów rozwoju (bądź odnowy) miejscowości celem aplikowania o środki pozabudżetowe z programu PROW (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020)²⁸;
- współpraca z innymi jst (także Powiatem) w zakresie promocji regionu poprzez podkreślenie zasobów kultury, turystyki i rekreacji i ich umiejętne uwypuklenie na zewnątrz.

Cel szczegółowy 2.3 – Wsparcie działań kulturalnych

- opracowanie kalendarza imprez cyklicznych i ich skuteczne wdrażanie przy udziale wszystkich zainteresowanych jednostek kultury w Gminie Dolice;
- angażowanie środowisk lokalnych do udziału w planowaniu, organizacji oraz sprawnym przeprowadzaniu zaplanowanych działań kulturalnych;
- promocja i poszukiwanie wsparcia (także finansowego) wśród podmiotów gospodarczych do realizacji zaplanowanych działań kulturalnych;
- inicjowanie i wspieranie działań mających na celu rozbudzenie i podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie działań kulturalnych;
- organizacja imprez o charakterze ponadlokalnym, które bazować będą na tradycji i specyfice Gminy;
- działania wpływające na odtworzenie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej, poprzez kultywowanie i promocję lokalnych zespołów ludowych oraz ich twórczości, tradycji lokalnych;
- organizacja konkursów na stworzenie produktu lokalnego;
- współpraca z mediami lokalnymi i regionalnymi w zakresie promocji organizowanych sołectw biorących udział w danym przedsięwzięciu.

Trzeci wyznaczony cel strategiczny: **Usługi publiczne wpływające na jakość życia mieszkańców** ujmuje również działania celu szczegółowego 3.2 „Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury kulturowej i sportowo – rekreacyjnej” poprzez zadanie:

- budowa i rozbudowa systemu ścieżek rowerowych w Gminie we współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego.

²⁸ Warto w tym miejscu podkreślić fakt, że wszelkie działania związane z rewitalizacją substancji zabytkowej wymagają ścisłej współpracy i uzyskania akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Szlaki turystyczne w gminie Dolice

W przewodniku „West is the best” w postaci aplikacji na urządzenia mobilne, który opisuje dwanaście atrakcyjnych turystycznie regionów Polski zachodniej można znaleźć informacje na temat szlaków turystycznych znajdujących się na terenie lub w części przebiegających przez Gminę Dolice.

Aplikacja została stworzona w ramach projektu *Mobilna aplikacja turystyczna innowacyjnym sposobem promocji obszaru LSR dla Lokalnych Grup Działania* w tym m. in. Stowarzyszenia WIR – Wiejskiej Inicjatywy Rozwoju.

W powyższym przewodniku opisane są m. in. szlaki związane z terenem Gminy Dolice tj.:

- **Północny Szlak Dolicki** – czerwony szlak rowerowy o długości ok. 30 km. Szlak prowadzi przez rozległe widoki na obszary bogate kulturowo. Szlak rozpoczyna się w Dolicach, gdzie znajduje się siedziba urzędu gminy i prowadzi do Bralecina a następnie w kierunku płn. do Krępcewa i położonych tuż nad Iną ruin zamku pomorskiego rodu von Wedel. Około 2 km na pld.-wsch. od Krępcewa znajduje się pozostałość megalitycznego grobowca sprzed ponad 5000.
- **Południowy Szlak Dolicki** – żółty szlak rowerowy o długości ok 40 km. Prowadzi wśród pól uprawnych i łąk między rzekami Małą Iną oraz Płonią. Szlak biegnie przez wioski ze starym, średniowiecznym rodowodem, z zabytkowymi kościołami, pałacami i parkami: Sądów, Dobropole Pyrzyckie, Warszyn, rozległe pola między Przywodziem a Pomietowem, Moskorzyn, Dolice, Komorowo. 2 km od szlaku znajdują się stowiańskie grodziska.
- **Szlak czerwony Warnice** – czerwony szlak rowerowy swym zasięgiem obejmuje również nieznaczną część gminy Dolice – jeden z etapów obejmuje także Żalęcino. Szlak o długości ok 40 km. Szlak wiedzie przez obszary położone na pld.-wsch. od jeziora Miedwie.
- Ścieżka edukacyjna **„Przy Wiśniowej Polanie”** na terenie Leśnictwa Mogilica znajduje się w miejscu byłej jednostki wojskowej w Dolicach. Długość ścieżki wynosi ok. 2,5 km. Ścieżka składa się z 10 przystanków, założona jest w formie pętli, a czas przejścia wynosi około 90 minut. Przewodnią tematyką jest łowiectwo i gospodarka leśna. Znajdują się tu: boisko do piłki siatkowej, wiaty dla około 40 osób, duże palenisko, zielona klasa oraz ciekawa wystawa drzewnych osobliwości. Na Wiśniowej Polanie powstaje replika grobowca magalitycznego (wraz z wiatą). Jest to element większej inwestycji pod nazwą **„Trasa megalityczna – Wrota Czasu”**.²⁹

Strona internetowa Centrum Informacji Turystycznej w Stargardzie podaje, że „niektóre miejscowości powiatu mogą się stać celem większych szlaków tematycznych np.: **Szlaku Sydonii von Borck – Stargard, Krępcewo, Marianowo”**.

²⁹ info z: Lasy Państwowe, Nadleśnictwo Choszczno, Kurier Szczeciński 03.03.2021

Stowarzyszenie na terenie Gminy Dolice

Według wykazu stowarzyszeń opublikowanych na stronie www.powiatstargardzki.pl oraz na stronie dolice.pl na terenie Gminy Dolice funkcjonuje 20 stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS. Spośród nich cztery odnoszą się do ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego:

Stowarzyszenie Rozwoju i Kultury „Razem” wsi Brańców oraz Lipki, którego jednym z celów działalności jest oczyszczenie parku oraz odstonięcie i ochrona znajdujących się w nim zabytków;

Stowarzyszenie „Uwierzyć w siebie” – cel działania to m. in. zachowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz animowanie aktywności mieszkańców na niwie kultury i sztuki;

Stowarzyszenie „Nie ma mocnych” – cel działania to m. in. upowszechnianie kultury fizycznej i sportu, kultury, sztuki i tradycji;

Stowarzyszenie „Jeden za wszystkich, wszyscy za jednego” – działania na rzecz ochrony i popularyzowania dziedzictwa kulturowego.

6.3.1. LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY DOLICE NA LATA 2018–2023

(Uchwała nr II/7/18 Rady Gminy w Dolicach z dnia 18 grudnia 2018 roku)

Lokalny Program Rewitalizacji jest jednym z dokumentów operacyjnych, uszczegóławiających zapisy sformułowane na poziomie celów i zadań wyznaczonych w Strategii Rozwoju Gminy. Jego zapisy łączą się ściśle z określonym w Strategii drugim Celem strategicznym i przypisanymi do niego następującymi celami szczegółowymi i zadaniami kluczowymi:

- 1.1 Wsparcie rozwoju infrastruktury dziedzictwa kulturowego
- 1.2 Rozwój infrastruktury kultury, turystyki i rekreacji
- 1.3 Wsparcie działań kulturalnych

LPR jest także zgodny z zapisami zawartymi w *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dolice*. Jednym z założeń Programu Rewitalizacji Gminy Dolice jest m. in.:

- podjęcie działań mających na celu rewaloryzację dóbr kultury materialnej,
- realizacja tras rowerowych o znaczeniu ponadlokalnym.

W dokumencie, zgodnie z przeprowadzoną analizą wskaźnikową, wskazany został obszar zdegradowany, w którym skupione są negatywne zjawiska społeczne, m.in. niewystarczający poziom uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Jednocześnie obszar ten posiada potencjał do zrównoważonego rozwoju i stania się ważnym ośrodkiem w Gminie. Istotnym elementem przeprowadzonej diagnozy był cykl konsultacji społecznych. Niezwykle cenne okazały się wnioski płynące z badań jakościowych (wywiady indywidualne z przedstawicielami Urzędu Gminy, stowarzyszeń funkcjonujących na terenie gminy oraz przedstawicielami lokalnej społeczności).

Wyznaczony **obszar zdegradowany** Gminy Dolice obejmuje swym zasięgiem następujące sołectwa: Dobropole, Dolice, Mogilica, Płoszkowo, Trzebień, Ziemomyśl A i Ziemomyśl B (LPR, s. 39-40, rysunek 11, s. 39). Proponowany w dokumencie **obszar**

rewitalizacji (wyznaczony zgodnie z wytycznymi Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020) zawiera się w obszarze zdegradowanym sołectw: Dobropole, Mogilica, Ziemomyśl A, Ziemomyśl B oraz centralnej części Dolic, obejmującej ulice: Pyrzycką, Wiejską, Wojska Polskiego, Kolejową oraz Dworcową (LPR, tabela 20, s. 42, rysunek 12 i 13, s. 44–45).

Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji została wykonana oddzielnie dla każdego podobszaru m. in.:

Dobropole – wśród potrzeb wskazano Salę Pamięci oraz pomieszczenie na zabytkowy sprzęt działającej we wsi Ochotniczej Straży Pożarnej. Problemem od 40 lat jest brak świetlicy wiejskiej, która wcześniej mieściła się w zabytkowym, obecnie zawalonym pałacu. W kategorii *Potencjał* umieszczono „Remizę w zabytkowej oborze”.

Ziemomyśl A – potrzeby: odrestaurowanie murów zabytkowego kościoła, odnowa parku krajobrazowego, powołanie „Klubu Turystyki Rowerowej”. Zwrócono uwagę na problem niszczącego zabytkowego kościoła i zniszczony park. Potencjałem jest tradycja historyczna, zabytki architektury (wymagające renowacji), XIX-wieczny podworski park krajobrazowy o powierzchni 14 ha oraz walory turystyczne.

Dolice – potrzeby: remont przemysłowego terenu po byłej gorzelnii; problemy: popadające w ruinę zabytkowe budynki (w przestrzeni rewitalizacji znajduje się kilka opuszczonych, niszczących budynków czy pustych przestrzeni. Burzy to wizerunek miejscowości jako atrakcyjnej turystycznie i pielęgnującej swoje historyczne dziedzictwo (LPR, s. 47–64)³⁰.

UWAGI:

Wśród przyczyn degradacji obszaru wskazano na zły stan zabytków, z jednoczesną rekomendacją i sugestią „niezbędnego działania zmierzającego do przywrócenia im estetyki i poprawy właściwości termoizolacyjnych”³¹.

W harmonogramie realizacji projektów rewitalizacyjnych w Gminie Dolice ujęto m.in.:

- rewitalizację zabytkowego parku dworskiego oraz terenu ruin kościoła wraz z cmentarzem przykościelnym poprzez utworzenie miejsca rekreacyjno-turystycznego; remont wraz z zagospodarowaniem terenu kaplicy pw. św. Józefa w Ziemomyślu A;
- stworzenie szlaku produktów tradycyjnych oraz szlaku turystycznego; remont wraz z zagospodarowaniem terenu kościoła pw. Chrystusa Króla w Dolicach (LPR, s. 73–76).

Program współpracy Gminy Dolice z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020 r. (projekt)

³⁰ W czerwcu 2020 r. Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego przyznał Gminie Dolice dofinansowanie na realizację inwestycji pn. *„Rewitalizacja Centrum Dolic”* w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020 - Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji w sferze fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich. Całkowity planowany koszt tego przedsięwzięcia to ok. 1,9 mln zł, a kwota dofinansowania to 1.427.548,39 zł.

³¹ Prowadzenie wszelkich działań ingerujących w substancję zabytkową budynków wymagają pozwolenia i ścisłej kontroli działań przez właściwego miejscowo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gmina Dolice opracowała projekt dokumentu określającego zasady polityki realizowanej przez Gminę Dolice w r. 2020 wobec sektora pozarządowego, wyznaczający kierunki i obszary działań w sferze pożytku publicznego. Podstawą tworzenia programu współpracy jest ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 688 z późn. zm.). Zgodnie z art. 5a ust. 1 tej ustawy Rada Gminy Dolice uchwała *Program współpracy Gminy Dolice z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020 r.*

Wśród celów szczegółowych powyższego programu jest m. in. kultywowanie tradycji i aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym a szczególnie wspierane będą działania (wynikające z powyższego celu szczegółowego) w obszarze m. in. kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

6.3.2. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DOLICE na lata 2012–2016

Gmina Dolice podjęła prace przy opracowywaniu pierwszego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dolice na lata 2012 – 2016, jednakże nie został on uchwalony, nie był więc dokumentem obowiązującym prawa lokalnego.

6.4. DOFINANSOWANIA REMONTÓW ZABYTKÓW Z BUDŻETU GMINY DOLICE

Gmina Dolice udziela od roku 2009 dotacji na prace remontowe przy zabytkach na podstawie Uchwały nr XXVI/238/09 z dnia 5 listopada 2009 r. **w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.**

Uchwała ta ustanawia: warunki ubiegania się o dotację z budżetu Gminy Dolice, rodzaj danych i informacji, które należy zawrzeć we wniosku o dotację, tryb postępowania z wnioskiem o udzielenie dotacji, postanowienia zawarte w umowie, zasady rozliczenia, kontroli i zwrotu dotacji, sposób ewidencjonowania i upowszechniania informacji o udzielonych dotacjach. Uszczegóławia dane formalne dotyczące wniosku, w tym termin składania (wzór wniosku określa załącznik do w/w uchwały).

Według zapisów uchwały wnioski kierowane są do Wójta Gminy Dolice, a następnie przedstawiane do zaopiniowania komisji gospodarczej Rady Gminy w Dolicach. Dotację przyznaje Rada Gminy w Dolicach w uchwale wydawanej na wniosek Wójta Gminy Dolice, określającej podmiot otrzymujący dotację i prace lub roboty budowlane przy obiekcie zabytkowym, objęte kwotą dotacji.

Zgodnie z danymi zawartymi w Ankiecie dotyczącej realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami (pierwszy dwuletni cykl obejmujący lata 2017–2018) Gmina Dolice udzieliła w latach 2017 i 2018 dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków.

Beneficjentami były:

w 2017 roku

Parafia rzymskokatolicka p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dobropolu Pyrzyckim – kwota dofinansowania – 30 000,00 zł na prace remontowe w kościele filialnym w Warszynie (wykonanie instalacji elektrycznej wew. oraz zabezpieczenie empory);

WYKAZ DOTACJI PRYZNANYCH PRZEZ GMINĘ W 2017 ROKU			
Podmiot otrzymujący dotację	Obiekt zabytkowy i zakres prac objętych dotacją	Kwota dotacji	Uchwała Rady Gminy
Parafia p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dobropolu Pyrzyckim	Kościół p.w. św. Antoniego z Padwy w Warszynie, wykonanie instalacji elektrycznej wewnętrznej oraz zabezpieczenie empory	30 000 zł	Nr XXV/222/17 28.03. 2017

w 2018 roku

Parafia rzymskokatolicka p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dobropolu Pyrzyckim – kwota dofinansowania – 30 000,00 zł na prace remontowe przy kościele filialnym w Warszynie (remont ściany szczytowej zachodniej wraz z remontem wnętrza);

Parafia rzymskokatolicka p.w. Chrystusa króla w Dolicach

– kwota dofinansowania – 8000,00 zł (zamontowanie nowych drzwi zewnętrznych bocznych w elewacji ptd. kościoła).

WYKAZ DOTACJI PRYZNANYCH PRZEZ GMINĘ W 2018 ROKU			
Podmiot otrzymujący dotację	Obiekt zabytkowy i zakres prac objętych dotacją	Kwota dotacji	Uchwała Rady Gminy
Parafia p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dobropolu Pyrzyckim	Kościół p.w. św. Antoniego z Padwy w Warszynie, remont ściany szczytowej zachodniej wraz remontem wnętrza	30 000 zł	Nr XXXIX/375/18 15.06.2018
Parafia p.w. Chrystusa Króla w Dolicach	Kościół p.w. Chrystusa Króla, zamontowanie nowych drzwi zewnętrznych bocznych w elewacji ptd.	8 000 zł	Nr XXXIX/376/18 15.06.2018

Według danych z Urzędu Gminy dotacje udzielane były także w kolejnych latach: 2019 i 2020. Beneficjentami były:

w roku 2019

Parafia rzymskokatolicka p.w. Przemienienia Pańskiego w Kolinie

– kwota dofinansowania – 12 500,00 zł na prace konserwatorskie przy kościele filialnym w Żalęcinie (remont sterczyn) – Uchwała Nr V/37/19 Rady Gminy Dolice z dnia 28 lutego 2019 r.;

w roku 2020

Parafia rzymskokatolicka p.w. Przemienienia Pańskiego w Kolinie

– kwota dofinansowania – 19 000,00 zł na roboty budowlane przy kościele filialnym w Moskorzynie (budowa instalacji drenażu oraz odprowadzenia wód deszczowych) – Uchwała Nr XXI/215/20 Rady Gminy Dolice z dn. 19 listopada 2020 r.

UWAGA!

Zmiana ustawy 2003 – z 22 czerwca 2017 r.³² w zakresie art. 81.1 – wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów

³² Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Art. 81. 1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane **przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków** może być udzielona przez organ stanowiący **gminy, powiatu lub samorządu województwa**, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Po opracowaniu Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Dolice zasadnym wydaje się rozważenie możliwości wsparcia finansowego dla właścicieli takich obiektów³³. Stanowi to rodzaj zachęty m.in. dla wspólnot mieszkańców, osób indywidualnych.

Z uwagi na zmiany ustawy o ochronie zabytków (...) z 2003 r. – obowiązujące od 01.10.2018 r. w zakresie dofinansowań oraz zaostreżenia kart za świadome niszczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a te z mocy ustawy stanowią integralny element gminnej ewidencji zabytków) oraz zabytków archeologicznych³⁴ – **konieczne jest podjęcie przez samorząd gminy starań na rzecz opracowania stosownej informacji bądź szkoleń dla urzędników i właścicieli i użytkowników zabytków rejestrowych i ewidencyjnych**. Szkolenia prowadzi m.in. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Samodzielną Pracownią w Szczecinie oraz Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

6.5. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW (GEZ)

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w GEZ w studiach i planach zagospodarowania, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw³⁵ wzmacnia znaczenie **GEZ**. W art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy*³⁶. Rozporządzenie z 2019 r. wprowadza

³³ Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2018 r. stosuje taką możliwość, a pierwsze dotacje zostały przyznane w konkursie w 2019 r.

³⁴ Zagrożenie karą finansową od 500,00 zł do 500 000,00 zł.

³⁵ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

³⁶ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego1) z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...) nie dotyczy GEZ uchwalonych przed wejściem w życie tym w/w. rozporządzenia.

nowy wzór karty GEZ oraz określa sposób uzgodnienia (porozumienia) z WUOZ w odniesieniu do obiektów typowanych przez wójta, burmistrza, prezydenta do GEZ.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art. 3:

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów w **GEZ** jest obowiązek uzyskania akceptacji organu ochrony zabytków dla planowanych przy nich działaniach inwestycyjnych. Zgodnie z art. 53 ust. 4 pkt. 2 oraz art. 60 ust.1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r., o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2020, poz. 293, z późn. zm.), decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa, w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków³⁷.

Należy zwrócić uwagę na obowiązującą od 15 listopada 2008 roku ustawę (z 03. października 2008 r.) o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, na mocy, której ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne”.

W **GEZ** powinny być ujęte zabytki nieruchomości istotne dla zachowania charakteru lokalnych krajobrazów. Jak wspomniano, zabytki te otrzymują formę ochrony prawnej także poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Zasób zabytków, które powinny być ujęte w GEZ wskazany został w wojewódzkiej ewidencji zabytków, rejestrze zabytków, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

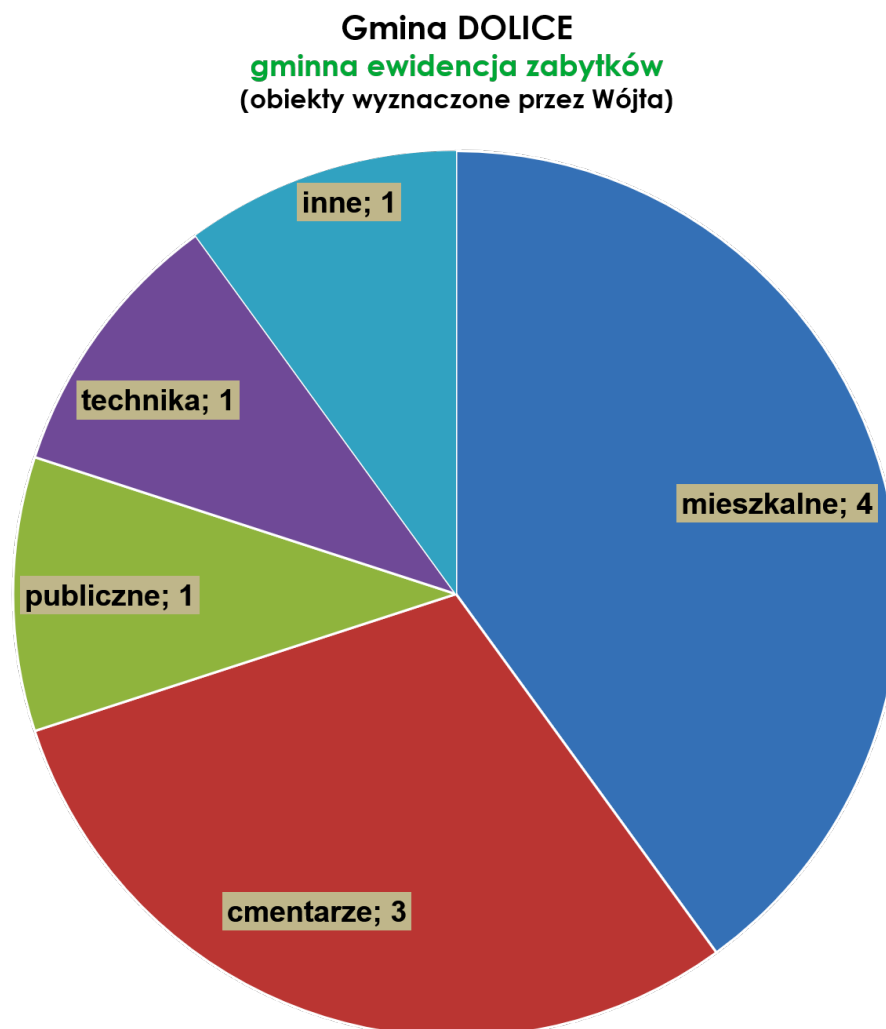
Opracowanie **GEZ** powinno być zgodne z ustawowymi wymogami takimi jak: właściwy wzór karty i jego merytoryczna zawartość, wypełnienie jej zgodnie z instrukcją opracowaną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (obowiązująca od września 2019 r.) Oznacza to – dla wykonawcy – konieczność przeanalizowania

³⁷ Na podstawie odpowiedzi MKiDN, w sprawie interpelacji poselskiej nr 13365, z dn. 1203.2013.

dostępnych materiałów archiwalnych takich jak np. karty ewidencyjne w zasobie WUOZ, merytorycznego ich zweryfikowania jeśli występują w nich błędy (szczególnie, że część z nich powstała w l. 70-80. XX w.) oraz wizję lokalną w terenie i wykonanie fotografii.

Ponieważ gminy dysponują listami obiektów w WEZ, rozestłanymi przez WUOZ w 2010 r., bez ich weryfikacji, stąd tak istotny jest profesjonalizm autorów **GEZ**. Efektem Gminy Dolice jest ustawowo wymagane uzgodnienie z WUOZ gminnej ewidencji zabytków. Ma to swoje konsekwencje np. w konkursie Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego, gdzie wymagana jest karta indywidualna dla każdego obiektu będącego w **GEZ**.

Wójt Gminy Dolice, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Szczecinie wskazał 10 obiektów do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomości wyznaczonych przez Wójta do GEZ – załącznik nr 4

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOLICE

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego gminy Dolice (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i niematerialnych) pozwala na zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz wskazanie perspektyw.

7.1. MOCNE STRONY

- Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych, dziedzictwo archeologiczne, historyczne świątynie, zieleń komponowana, nekropolie, miejsca pamięci.
- Dziedzictwo historyczne, swoiste *genius loci* Gminy Dolice: zabytkowe układy ruralistyczne o metryce średniowiecznej, historia rodzimych rodów pomorskich (Wedlowie).
- Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP), nieruchomych i ruchomych (do wielu obiektów powstały opracowania, specjalistyczne dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.).
- Megalithy zachowane na terenie Gminy Dolice – należą do grupy najstarszych zabytków znajdujących się na ziemiach polskich.
- Promocja Gminy Dolice poprzez dziedzictwo archeologiczne o dużej wartości poznawczej i edukacyjnej – grobowce megalityczne, kurhany, średniowieczne grodziska (planowane powstanie skansenu archeologicznego z rekonstrukcją grobowców sprzed sześciu tysięcy lat, filmy i reportaże w prasie lokalnej i ogólnopolskiej, mediach społecznościowych, szerokie opisy w przewodnikach).
- Atrakcyjność turystyczna regionu oraz duży potencjał do rozwoju szlaków turystycznych.
- „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dolice” (2002) zawiera wnikliwą analizę krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Krajobrazy o walorach przyrodniczych i kulturowych (podstawa do zintegrowania ochrony obszarowej krajobrazu np. OKK 06 „Dolina Iny” a także utworzenia parku kulturowego „Megalithy” oraz parku kulturowego „Krępcowo” (postulowanego w WPOnZ, przy opisie OKK 06).
- Przynależność Gminy do stowarzyszenia WIR – Wiejska Inicjatywa Rozwoju (z siedzibą w Stargardzie), działającego na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w tym aplikowanie o środki zewnętrzne).
- Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Gminy (np. Strategia Rozwoju Gminy Dolice na lata 2015–2025).

- Dobrze skonstruowany (formalno-prawnie) system dofinansowań z budżetu Gminy remontów obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, nie będących w zasobach gminy.
- Możliwość pozyskiwania zewnętrznych środków (krajowych, unijnych) na ochronę lokalnego dziedzictwa kulturowego.
- Samorządowe instytucje kultury – Gminne Centrum Kultury w Dolicach (zarządzające dziewięcioma świetlicami wiejskimi) oraz Biblioteka Gminna (założona w 1949 roku, bogaty księgozbiór, filie i liczne punkty biblioteczne, od 2004 r. skomputeryzowana).
- Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego w tym przez stowarzyszenia i osoby fizyczne: wydarzenia o lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym zasięgu np. wydarzenie cykliczne „Kremzewo – Brama czasu”, quest regionalny „Krępcowo – wieś Wedlów”.
- Duże zaangażowanie mieszkańców w życie społeczno-kulturalne, budowę „małej ojczyzny” (np. konsultacje społeczne przy opracowywaniu dokumentów strategicznych Gminy, Lokalnego Programu Rewitalizacji).
- Historyczne nekropolie chronione są: przez wpisanie do rejestru zabytków lub ujęcie ich w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Znajdują się w gminnej ewidencji zabytków. Nakłada to na właściciela/użytkownika konieczność uzyskania opinii, zaleceń/pozwoleń Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie przed podjęciem jakichkolwiek działań na ich obszarze.
- Bliskość i dobre skomunikowanie z dużymi aglomeracjami miejskimi (Stargard, Szczecin), np. możliwość współpracy z placówkami muzealnymi i kulturalnymi (wykłady i prezentacje popularyzatorskie, warsztaty edukacyjno-historyczne).
- Współpraca partnerska z gminą Vogelsang – Warsin.
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami, opracowany wraz z kartami GEZ, ujmującymi także bogate dziedzictwo archeologiczne Gminy Dolice.

7.2. SŁABE STRONY

- Brak aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania (**SUIKZP 2002**) – niewystarczające egzekwowanie jego zapisów (brak m.p.z.p. dla wsi o zachowanych wartościach kulturowych).
- Brak wcześniejszych uchwalonych Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami, zawierających cele i zadania, których realizacja byłaby na bieżąco monitorowana (w cyklach 2-letnich).
- Niewielki procent powierzchni gminy objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Postępująca degradacja historycznych układów ruralistycznych; pogarszający się stan techniczny większości budynków wiejskich, co skutkuje m.in. skreśleniem ich z GEZ, a w konsekwencji fizycznym unicestwieniem.
- Niewystarczające eksponowanie pod względem turystycznym obszarów gminy na których występują wartościowe obiekty zabytkowe (np. zespoły

rezydencjonalno-parkowo-folwarczne). Brak dofinansowań z budżetu Gminy Dolice remontów obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie będących w zasobach gminy.

- Historyczne nekropolie w stanie zaniedbania, wymagają pilnych prac porządkowych.
- Niewykorzystany potencjał przyrodniczy i historyczny – pod kątem rozwoju turystyki i rekreacji; niewielka oferta agroturystyczna w obiektach historycznych (noclegowa i żywieniowa);
- Brak wytyczonych przez Gminę szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, wodnych).
- Brak oferty (Biblioteka i Gminne Centrum Kultury) propagującej dziedzictwo i ideę izb regionalnych, mogących w sposób profesjonalny rozwijać wiedzę o ziemi dolickiej i wypełniać także misję edukacyjną.
- Brak stosownej polityki samorządu zachęcającej do inwestycji ewentualnych nowych użytkowników obiektów zabytkowych (w tym ujętych w GEZ). Rozważenie możliwości ulg podatkowych lub partnerstwa publiczno-prywatnego.
- Dewaloryzujące modernizacje historycznej zabudowy – wymiana stolarki, przebudowa elewacji (docieplenia zewnętrzne), stosowanie blacho-dachówki, skutkujące obniżeniem walorów zabytkowych na obszarach wiejskich.
- Niewystarczające wykorzystanie wszystkich możliwych źródeł dofinansowania działań w sferze ochrony i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym.
- Brak w strukturach Urzędu Gminy w Dolicach wyodrębnionego stanowiska ds. zabytków, co pozwoliłoby na skuteczniejsze działania na rzecz jego ratowania i odpowiedniego zabezpieczenia.

7.3. PERSPEKTYWY

- ✓ Dolice są gminą eksponującą dobrze utrzymane zabytkowe budowle, z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną (w tym architektura sakralna, dwory i pałace, zieleń komponowana, nekropolie).
- ✓ Gminne Centrum Kultury oraz Biblioteka Gminna w Dolicach jako animatorzy działań w sferze promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego, także o zasięgu ponadregionalnym, tworzące zaplecze merytoryczne dla samorządu gminy, inicjujący kolejne wydarzenia kulturalne inspirujące i wzbogacające miejscową społeczność.
- ✓ Kontynuacja współpracy merytorycznej z Muzeum Archeologiczno- Historycznym w Stargardzie, nawiązanie współpracy z Muzeum Narodowym w Szczecinie (Dział Archeologii), Uniwersytetem Szczecińskim, w celu propagowania wiedzy o dziedzictwie kulturowym ziemi dolickiej.
- ✓ Tworzenie warunków dla wszystkich właścicieli zabytków poprzez np. porozumienia publiczno-prywatne, publiczno-publiczne, skutkujące zwiększeniem udziału w działalności turystycznej.

- ✓ Dobry stan techniczny i odpowiednie zagospodarowanie zabytkowych budynków na całym obszarze gminy.
- ✓ Zachowane walory kulturowe wsi ziemi dolickiej.
- ✓ Rozwój agroturystyki we wsiach o walorach i cechach sprzyjających tej funkcji.
- ✓ Funkcjonowanie sieci gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych zagrodach.
- ✓ Systematyczny rozwój szlaków turystycznych.
- ✓ Dobry poziom realizacji architektonicznych. Kształtowanie nowego zagospodarowania na zasadzie dobrej kontynuacji. Możliwość powołania komisji opiniującej projekty koncepcyjne zabudowy terenów wiejskich.
- ✓ Powstanie zintegrowanego systemu opieki, zarządzania i monitoringu zagospodarowania (m.in. na cele turystyczne) środowiska naturalnego i kulturowego.
- ✓ Zagospodarowanie turystyczne dostosowane do walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego, służące rozwojowi i promocji wybranych obszarów w gminie.
- ✓ Liczne - na dobrym poziomie merytorycznym i edytorskim – wydawnictwa dotyczące historii i jej świadectw na ziemi dolickiej, w tym opracowania monograficzne.
- ✓ Społeczeństwo świadome historii Pomorza Zachodniego, ziemi dolickiej a tym samym akceptujące dziedzictwo kulturowe jako własną – swojską - przestrzeń.
- ✓ stała współpraca z podmiotami działającymi na rzecz zachowania historycznego dziedzictwa kulturowego (np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Szczecinie), skutkującymi szkoleniami dla właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych.
- ✓ Aktywny udział w corocznych wydarzeniach Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przeegląd zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku **Gminy Dolice** atrakcyjnej dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Niżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**),
- funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej;
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) i określenie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (**z uwzględnieniem wytycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego**);
- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków, poprzez budżet własny Gminy oraz pozyskiwane środki zewnętrzne;

- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, wymagających szczególnej opieki (dziedzictwo archeologiczne, zieleń komponowana – parki, nekropolie);
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego;
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego;
- utworzenia w strukturze Urzędu Gminy stanowiska ds. zabytków (GEZ).

Cel perspektywiczny 2 – Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku Gminy Dolice

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną;
- stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich oraz prawidłowego przygotowania wniosków;
- racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację, aktywizację społeczną i ekonomiczną w oparciu o obiekty i obszary zabytkowe;
- zagospodarowania zabytkowych (**nie tylko wpisanych do rejestru zabytków**) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich;
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki;
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej.

Cel perspektywiczny 3 – budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeba jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację wydarzeń kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk;
- wykreowanie wiodącego wydarzenia kulturalnego związanego z dziedzictwem kulturowym integrującego różne środowiska (np. **Megality**);
- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami;

- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów architektury i budownictwa, archeologii (np. lekcje muzealne);
- budowa instytucji muzealnej, także w oparciu o inicjatywy prywatne

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE – CELE OPERACYJNE – ZADANIA

Propozycje zadań do realizacji w latach 2021–2025 na mocy uchwały Rady Gminy w Dolicach

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2021–2025 na mocy uchwały Rady Gminy Dolice
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzona 2021)	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. 2. Weryfikacja kart GEZ na stronie www. Urzędu Gminy. 3. Budowa komputerowej bazy danych o zabytkach (np. system GISON) – do 2025 r.
	Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Sporządzenie m.p.z.p. dla obszarów najcenniejszych kulturowo – wskazanych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dolice (SUiKZP 2002)
	Ochrona krajobrazu kulturowego Gminy Dolice poprzez ustanowienie parku kulturowego „Grobowce megalityczne”	Rozważenie i przygotowanie projektu uchwały o powołaniu przez Radę Gminy parku kulturowego „Grobowce megalityczne” jako formy ochrony dziedzictwa archeologicznego o unikatowym znaczeniu w skali ogólnopolskiej - w dalszej perspektywie
	Utworzenie w strukturze Urzędu stanowiska ds. zabytków (lub ds. zabytków, turystyki i promocji regionu)	Rozpatrzenie możliwości utworzenia samodzielnego stanowiska ds. zabytków, łączącego wszystkie zagadnienia związane z opieką nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym (monitorowanie stanu zabytków, dotacje, GEZ, promocja)

<p>2. Budowa zintegrowanego systemu ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych</p>	<p>1.Sporządzenie programu opieki nad historycznymi zespołami zieleni komponowanej (parki, cmentarze, aleje)</p>	<p>Sporządzenie programu opieki nad historycznymi parkami i nekropoliami (z uwzględnieniem Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego) we współpracy np. z Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, NID - w miarę posiadanych środków finansowych)</p>
<p>3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<p>Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach komunalnych (w GEZ) z zastosowaniem komputerowej bazy danych</p>	<p>1. Monitoring stanu zachowania zabytków ujętych w GEZ. 2. Budowa komputerowej bazy danych, w tym w systemie informacji geoprzestrzennej – przewidywane do 2025 r.</p>
<p>Remonty historycznych obiektów na obszarze Gminy Dolice, wpisanych do rejestru zabytków, niebędących własnością gminy</p>	<p>- sakralnych - świeckich (kontynuacja działań, wsparcie finansowe i organizacyjne) w miarę posiadanych środków finansowych</p>	
<p>Dofinansowywanie z budżetu Gminy Dolice prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach ujętych w GEZ, nie będących własnością gminy</p>	<p>Podjęcie uchwały w sprawie rozszerzenia dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków (na podst. ustawy o ochronie z 2003 r. z późn. zmianami) – przewidywane do realizacji w latach późniejszych w miarę posiadanych środków finansowych</p>	
<p>Szkolenia dotyczące dofinansowań obiektów zabytkowych</p>	<p>Przeprowadzenie szkolenia lub cyklu szkoleń dotyczących dofinansowań obiektów zabytkowych (w zakresie ustaleń formalno-prawnych, zgodności z ustaleniami prawa miejscowego, bieżących zmian w przepisach, etc.). Współpraca z BDZ, NID, WUOZ</p>	
<p>Oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną</p>	<p>Wnioskowanie do Starostwa Powiatowego w Stargardzie o oznakowanie zabytków</p>	
<p>Opieka nad historycznymi nekropoliami Gminy Dolice</p>	<p>zlecenie prac pielęgnacyjno-utrzymawczych na terenie cmentarzy historycznych, w uzgodnieniu z WUOZ o. Szczecin</p>	

CEL PERSPEKTYWICZNY 2. FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2021–2025 na mocy uchwały Rady Gminy Dolice
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych	Oznakowanie istniejących ścieżek i tras turystycznych wykorzystujących warunki środowiska kulturowego, np.: Szlak Sydonii, Szlak Megalitów w miarę posiadanych środków finansowych
	Budowa produktu turystycznego	Wykorzystanie potencjału dziedzictwa archeologicznego i historycznej architektury (sakralnej, rezydencjonalnej, zespołów folwarcznych) o walorach ponadlokalnych
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej	1. Uzupelnienie istniejącego systemu informacji wizualnej – tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków (nie tylko rejestrowych) według istniejącego wzoru. 2. Przewodniki po zabytkach Gminy (nie tylko rejestrowych) w miarę posiadanych środków finansowych do 2025 r.
2. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnym wykorzystaniu dotacji z różnych programów	- Przygotowanie informatora dla właścicieli zabytków o możliwościach dofinansowania np. na stronach www.
	Popularyzacja metod konserwatorskich, zasad prac przy zabytkach	Przygotowanie cyklu spotkań (np. w świetlicach wiejskich, w urzędzie, Gminnym Centrum Kultury) ze specjalistami konserwatorami, architektami (współpraca z BDZ, SKZ, NID)

CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2021 - 2025 na mocy uchwały Rady Gminy Dolice
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeba jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży	Przygotowanie cyklu spotkań (np. w świetlicach wiejskich, szkołach), ze specjalistami konserwatorami, architektami, archeologami (współpraca z BDZ, SKZ, NID, MAH, MNS) 2. Organizacja lekcji muzealnych, bibliotecznych i konkursów historycznych
	Popularyzatorskie działania wizualne: organizowanie w instytucjach kultury i budynkach użyteczności publicznej wystaw, pokazów nt. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków	1. Opracowanie i realizacja rocznych programów wystaw nt. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (GCK biblioteka, świetlice wiejskie). 2. Inicjatywa powołania w szkołach przedsięwzięć takich jak np. Koła Detektywów Historii z możliwością utworzenia grupy rekonstrukcyjnej – <i>Doliczanie w czasach megalitów i kurhanów, Życie codzienne w średniowiecznym zamku (Krępcowo), Sydonia – fakty i mity</i>
	Promocja znaczenia Gminy Dolice dla nauki o Pomorzu (archeologii, historii, architektury, sztuki i innych dziedzin) i istniejącego już dorobku naukowego	Przygotowanie cyklu spotkań z osobistościami świata nauki i kultury we współpracy ze środowiskami naukowymi i twórczymi
	Podjęcie działań edukacyjno-popularyzatorskich związanych z kultywowaniem pamięci narodowej i promowaniem postaw patriotycznych	Przygotowanie lekcji historii, otwartych wykładów na tematy związane z historią najnowszą regionu dolickiego. Rozważenie upamiętnienia (w formie tablicy inskrypcyjnej) związanego z okresem pracy przymusowej w czasie II wojny światowej.
2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Promocja dziedzictwa kulturowego	Zwiększenie promocji wydarzeń kulturalnych w mediach ponadlokalnych (w tym strony www. partnerów np. BDZ, SKZ, itp.)

	Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wydawnictwa (w tym kontynuacja).	1. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom np.: - Katalog zabytków Gminy Dolice - albumy, opracowania popularyzatorskie, monografie miejscowości 2. Wydawanie serii regionalnych, pocztówek (z cyklu „dawniej i dziś”) w miarę posiadanych środków finansowych
	Ochrona i promocja niematerialnego dziedzictwa kulturowego – promowanie postaci historycznych	Organizacja wydarzeń tematycznych organizowanych przez Gminne Centrum Kultury, stowarzyszenia, osoby prywatne (np. właścicieli obiektów historycznych) – np. historia rodów szlacheckich, ich znaczenie dla rozwoju i kultury regionu
	Organizacja dorocznych obchodów Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy	Udział w obchodach ZDD i EDD na obszarze gminy (sierpień- październik- każdego roku), we współpracy z organizatorami (BDZ Szczecin)
	Współpraca ze środowiskami naukowymi – inicjowanie i wspieranie budowy i realizacji programów badawczych nad dziedzictwem kulturowym (archeologicznym, architektonicznym, historycznym)	Kontynuacja wydarzeń lub ich inicjacja

- **Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Gminy.**
- **Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane wyżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.**
- **Z katalogu zadań przedstawionych, jako propozycja do realizacji w 4-leciu (2021–2025) Samorząd powinien wytypować te, które zamierza realizować.**
- **Po dwóch latach od uchwalenia Programu Wójt składa Radzie sprawozdanie z jego realizacji.**

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne – wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o skreślenie nieistniejących już obiektów, a nadal widniejących w rejestrze zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów;
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy Dolice w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy.

Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego i innych. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, specjalistycznymi instytucjami kultury, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne – monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne – edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna (aktualizowana) informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi etc. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane, dziedzictwo niematerialne, dziedzictwo archeologiczne. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach zarówno wpisanych do rejestru jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków **wójt**/burmistrz/prezydent **zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata** sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

1. wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
2. efektywność ich wykonania.

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki przyjęte za miarodajne) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- liczba powołanych parków kulturowych;
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, stolarek itp.);
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- ilość szkoleń (zewnętrznych i organizowanych przez samorząd Gminy Dolice) lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- liczba przyjętych / zmienionych m.p.z.p.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni. Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- Sejmik Województwa
- Radę Powiatu
- Radę Miasta/Gminy

Budżet Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKDNIŚ ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Dolice można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe – priorytety:
 - Priorytet "Ochrona zabytków"
 - Priorytet " Wspieranie działań muzealnych"
 - Priorytet „Kultura ludowa"
 - „Ochrona zabytków archeologicznych"
- Promesa Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej – są to prace zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu.

Dofinansowanie w MKDNIŚ można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu (np. termomodernizacje, wymiana stolarek, wymiana posadzek, instalacja wodno-kanalizacyjna i in.)

Mecenatek Państwa w dziedzinie kultury

Dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury stanowią jedną z kategorii dotacji celowych. Dotacje te mogą być udzielane jednostkom samorządu terytorialnego. Rozwinięcie przepisów ustawowych w odniesieniu do dotacji na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury, które mogą otrzymywać jednostki samorządu terytorialnego zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz. U. poz. 737).

Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dotację z budżetu państwa na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury mogą otrzymywać te dotacje w zakresie zachowania, waloryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, w tym obiektów publicznych, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Ponadto zgodnie z przepisami o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej dotacje celowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji mogą otrzymywać organizacje pozarządowe prowadzące działalność kulturalną oraz instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, a także inne podmioty prowadzące działalność w obszarze kultury.

<https://www.gov.pl/web/kulturaimport>

Źródło: (<http://www.sejm.gov.pl/>)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2010 r., Nr 80, poz. 526, z późn. zm.), art. 43, ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2012 r., poz. 406), art. 5 i art. 9.

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. **„Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”** (od 2018 r.) Kwota na dofinansowania w tym konkursie w 2020 r. wyniosła 1,8 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, **dokumentacje**. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych...) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o *działalności pożytku publicznego i wolontariacie* oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek – także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów.

www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego³⁸

Na lata 2021–2027 (<http://www.bip.wzp.pl/>) czeka na wdrożenie.

³⁸ Należy monitorować wdrożenie RPO na lata 2021-2027.

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie

UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Koszalinie lpi@koszalin@wzp.pl

Budżety samorządów lokalnych – Gmina Dolice

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określone w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Gmina Dolice prowadzi dofinansowania prac remontowych przy zabytkach wspieranie prac remontowych i konserwatorskich dla właścicieli/użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1**Wykaz rejestru zabytków nieruchomości gminy Dolice - stan na 31.03.2021 r.**

[Rejestr zabytków - BIP Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie \(alfatv.pl\)](#)

I.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie GEZ – BDZ	Nr rejestru	Data wpisu	Nr decyzji	Dawny nr rej.
1	Bralęcín	cmentarz przykościelny	1 poł. XVI w.	1419	26.06.1989	Kl.3-5340/63/89	1102
2	Bralęcín	kościół św. Brata Alberta	kon. XV w.	1419	22.12.1965	Kl.20/2/65	530
3	Bralęcín	park dworski	1 poł. XIX w.	1501	07.01.1985	Kl.III.5340/34/84	1058
4	Brzezina	założenie parkowo-folwarczne	1 i 2 poł. XIX w.	1529	02.09.1983	KL.I.5340/5/83	1010
5	Dobropole Pyrzyckie	park dworski	2 poł. XIX w.	1588	02.09.1983	KL.I.5340/4/83	1009
6	Dobropole Pyrzyckie	pałac	poł. XIX, 4 ćw. XIX w.	1588	28.09.1984	Kl.III.5340/9/84	1039
7	Dolice	park dworski	kon. XIX w.	1520	07.11.1983	Kl.I.5340/26/83	1031
8	Dolice	kościół Chrystusa Króla	1596 r., XVIII w.	1428	12.09.1958	Kl.V.-0/114/58	350
9	Kolin	park dworski	1 poł. XIX w.	1521	29.09.1983	KL.I.5340/23/83	1028
10	Kolin	kościół Przemienienia Pańskiego	1662 r.	428	21.10.1976	Kl.I.6801/14/76	782
11	Krępczewo	zamek (ruina), otoczenie	2 ćw. XIV w.	158	13.01.2004	DZ-4200/5/O/02/2004	
12	Krępczewo	park dworski	pocz. XIX w.	1509	27.09.1983	KL.I.5340/10/83	1015
13	Krępczewo	kościół MB Jasnogórskiej	2 poł. XV w.	1420	16.12.1963	Kl.20/90/63	458
14	Lipka	kościół (ruina)	XV/XVI w.	1459	26.09.1990	Kl.3-5340/158/90	1146
15	Lipka	park dworski	kon. XVIII, XIX w.	1540	07.01.1985	KL.III.5340/37/84	1062
16	Lipka	cmentarz przykościelny	2 poł. XVI w.	1459	26.09.1990	Kl.3-5340/158/90	1146
17	Mogilica	park dworski	kon. XIX w.	1519	07.01.1985	KL.III.5340/35/84	1064
18	Morzyca	zamek (do skreślenia z rej.)	1587 r.	241	22.10.1957	Kl.V.-0/257/57	
19	Morzyca	wieża "Stary Piotr" (ruina)	4 ćw. XVI w.	241	22.10.1957	Kl.V.-0/257/57	
20	Morzyca	kościół p.w. św. Josemarii Escrivy	1606 r.	1481	22.10.1957	Kl.V.-0/258/57	247

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

21	Morzyca	park dworski	XVIII w.	1021	27.09.1983	KL.I.5340/16/83	
22	Moskorzyn	cmentarz przykościelny	2 poł. XVI w.	1500	26.06.1989	Kl.3-5340/64/89	1101
23	Moskorzyn	park dworski	kon. XIX w.	1480	07.01.1985	KL.III.5340/36/84	1061
24	Moskorzyn	kościół św. Stanisława BM	ok. 1500 r.	1500	26.06.1989	Kl.3-5340/64/89	1101
25	Płoszkowo	park dworski	2 poł. XIX w.	1496	02.09.1983	KL.I.5340/9/83	1014
26	Pomietów	kościół (ruina)	kon. XVI w.	1115	10.01.1990	Kl.3-5340/03/90	
27	Pomietów	cmentarz przykościelny	1 poł. XVI – 2 poł. XIX w.	1115	10.01.1990	Kl.3-5340/03/90	
28	Rzeplino	park dworski	1 poł. XIX w.	1542	02.09.1983	KL.I.5340/6/83	1011
29	Rzeplino	kościół MB Różańcowej	2 poł. XV w.	1427	16.12.1963	Kl.20/95/63	463
30	Sądów	kościół św. Andrzeja Boboli	kon. XIV – 1 ćw. XVI w.	1429	20.07.1976	Kl.I.6801/7/76	775
31	Sądów	park dworski	1 poł. XIX w.	1524	07.01.1985	Kl.III.5340/32/84	1045
32	Sądów	pałac	poł. XIX, XIX/XX w.	1524	20.12.1996	DZ-4200/31/O/96	1330
33	Skrzany	park	1 poł. XIX w.	1531	02.09.1983	KL.I.5340/8/83	1013
34	Strzebielewo	kościół św. Józefa Rzemieślnika	kon. XV w.	1430	16.12.1963	Kl.20/96/63	464
35	Warszyn	kościół św. Antoniego z Padwy	4 ćw. XIII w.	1426	12.09.1958	Kl.V.-0/104/58	348
36	Warszyn	park dworski	pocz. XIX w.	1530	05.09.1990	Kl.3-5340/145/90	1141
37	Warszyn	pałac	pocz. XX w.	1530	25.09.1990	Kl.3-5340/156/90	1142
38	Warszyn	wieża widokowa w parku dworskim	2 poł. XIX w.	1530	05.09.1990	Kl.3-5340/145/90	1141
39	Ziemomyśl A	cmentarz przykościelny	kon. XIII w.	1432	02.11.1990	Kl.3-5340/179/90	1159
40	Ziemomyśl A	park pałacowy	pocz. XIX w.	1175	12.06.2013	DZ.5130.12.2013.IW	
41	Ziemomyśl A	kościół (ruina)	4 ćw. XIII w.	1432	01.08.1956	Kl.V.-0/155/56	157
42	Żałęcino	park dworski	pocz. XIX w.	1536	02.09.1983	KL.I.5340/7/83	1012
43	Żałęcino	kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego	kon. XV w.	1421	22.12.1965	Kl.20/8/65	536

Załącznik 2**Wykaz zabytków nieruchomości gminy Dolice ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków**

- na podstawie pisma Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie, znak DZ – 4142/96/AR/KM/2010
- po weryfikacji terenowej i merytorycznej Biura Dokumentacji Zabytków – stan na 31.03.2021 r.

LEGENDA

obiekty – nieistniejące = 16

obiekty – zdewaloryzowane = 19

obiekty – na obszarze wpisanym do rejestru zabytków = 6

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie GEZ - BDZ	Uwagi BDZ
1	Boguszyce	dz. 10/4	zespół folwarczny	I. 60. XIX w.	zdewaloryzowany
2	Boguszyce	dz. 10/4	obora (3) w zespole folwarcznym	1862 r.	
3	Boguszyce	dz. 10/4	obora (4) w zespole folwarcznym	1860 r.	nie istnieje
4	Brańcin	Brańcin-Lipka	aleja	pocz. XX w.	
5	Brańcin	dz. 809/13	cmentarz I	1 poł. XIX w.	
6	Brańcin	dz. 809/13	cmentarz II	1 poł. XIX w.	
7	Brańcin	dz. 78/1 i inne	zespół folwarczny	poł. XIX – I. 40. XX w.	
8	Brańcin	dz. 78/1	obora (18) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
9	Brańcin	nr 34	budynek mieszkalny (34) w zespole folwarcznym	ok. 1930 r.	
10	Brańcin	nr 20A	mleczarnia (19) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
11	Brańcin	dz. 78/1	stajnia, magazyn zbożowy (28) w zespole folwarcznym	kon. XIX w. – 1938 r.	
12	Brańcin	dz. 78/1	stajnia, owczarnia (26) w zespole folwarcznym	pocz. XX w. – 1937 r.	
13	Brańcin	dz. 78/1	chlewnia, owczarnia (24) w zespole folwarcznym	1901 r.	
14	Brańcin	nr 5	leśniczówka (62) w zespole folwarcznym	1920 r.	
15	Brańcin	nr 37	budynek mieszkalny (55) w zespole folwarcznym	ok. 1936 r.	zdewaloryzowany
16	Brzezina	dz. 4	cmentarz przykościelny	1 poł. XVII w.	
17	Brzezina	dz. 8/10	zespół folwarczny	1 poł. XIX w. – I. 30. XX w.	obszar wpisany do rej. zabytków
18	Brzezina	dz. 8/10	owczarnia I (20) w zespole folwarcznym	1854 r.	na obszarze wpisanym do rej. zab.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

19	Brzezina	nr 2	budynek mieszkalny (38) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	
20	Brzezina	nr 4	budynek mieszkalny (37) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	
21	Brzezina	dz. 15/5	budynek dla pracowników sezonowych (40) w zespole folwarcznym	ok. 1910 r.	nie istnieje
22	Brzezina	dz. 8/10	stodoła II (12) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	na obszarze wpisanym do rej. zab.
23	Brzezina	dz. 8/10	owczarnia II (21) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	na obszarze wpisanym do rej. zab.
24	Brzezina	dz. 8/10	stodoła I (7) w zespole folwarcznym	1881 r.	na obszarze wpisanym do rej. zab.
25	Dobropole Pyrzyckie	dz.166	cmentarz przykościelny I	XVI w.	
26	Dobropole Pyrzyckie	dz. 151/1-2	cmentarz II	1 poł. XIX w.	
27	Dobropole Pyrzyckie	dz. 166	kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XV, XVIII w., l. 60. XIX w.	
28	Dobropole Pyrzyckie	dz. 151/2	kaplica cmentarna	4 ćw. XIX w.	
29	Dobropole Pyrzyckie	108/11, 108/12, 94/15 i inne	zespół folwarczny	poł. XIX – l. 40. XX w.	
30	Dobropole Pyrzyckie	dz. 108/11	stodoła I (23) w zespole folwarcznym	1851 r.	
31	Dobropole Pyrzyckie	dz. 108/12	obora, stodoła (25) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
32	Dobropole Pyrzyckie	dz. 94/15	owczarnia I (27) w zespole folwarcznym	1889 r.	
33	Dolice	dz. 1250	cmentarz przykościelny I	XVI w.	
34	Dolice	dz. 227, 228, 229/12	cmentarz komunalny II	4 ćw. XIX w.	
35	Dolice	Kolejowa 8	pałac	XIX/XX w.	
36	Dolice	Kolejowa 8-23	zespół folwarczny	poł. XIX – l. 30. XX w.	
37	Dolice	Kolejowa k/nr 8	gorzelnia (8) w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	
38	Dolice	Kolejowa 11	dom gorzelnianego (18) w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	zdewaloryzowany
39	Dolice	Kolejowa 13	budynek mieszkalny (21) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	zdewaloryzowany
40	Dolice	Kolejowa k/nr 17	stajnia (12) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
41	Dolice	Kolejowa k/nr 8	stajnia, magazyn zbożowy (9) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
42	Dolice	Pyrzycka 1	szkoła podstawowa	1911 r.	
43	Dolice	Ogrodowa 5	budynek mieszkalny	1882 r.	
44	Dolice	Ogrodowa 22	magazyn zbożowy	XIX/XX w.	zdewaloryzowany
45	Dolice	Pyrzycka 20	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	zdewaloryzowany

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

46	Dolice	Wiejska 7	budynek mieszkalny	poł. XIX w.	
47	Dolice	Wiejska 9	budynek mieszkalny	2 ćw. XIX w.	
48	Dolice	Wiejska 15	poczta	ok. 1910 r.	
49	Dolice	Wiejska 25	budynek mieszkalny	kon. XIX w.	
50	Dolice	Wiejska 38	chałupa	2 poł. XIX w.	nie istnieje (nowy dom)
51	Dolice	Kolejowa ul.	dworzec kolejowy	1846 – I. 30. XX w.	bud. nastawni (P-1) wykreślony z WEZ pismem z dnia 11.04.2018r., znak DZ.5140.06.2018.AR
52	Dolice	Spokojna ul.	kaplica cmentarna	I. 20. XX w.	
53	Kolin	dz. 41	cmentarz komunalny I	2 poł. XIX w.	
54	Kolin	dz. 428	cmentarz przykościelny II	2 poł. XVII w.	
55	Kolin	dz. 951/1 (cz)	cmentarz wojenny III	1939 r.	
56	Kolin	272, 274/4, 291443/1	zespół folwarczny	4 ćw. XIX – ok. 1940 r.	
57	Kolin	nr 25	chałupa	poł. XIX w.	nie istnieje
58	Kolin	dz. 341/2, 341/6, 341/7 i inne	dworzec kolejowy	1877 – I. 30. XX w.	bud. gosp. – mag. kolejowy wykreślony z WEZ pismem z dnia 11.04.2018 r., znak DZ.5140.05.2018.AR
59	Krępczewo	dz. 25	cmentarz przykościelny I	2 poł. XV w.	
60	Krępczewo	dz. 34	cmentarz komunalny II	1 poł. XIX w.	
61	Krępczewo	dz. 273/40, 273/32-38, 267/7, 267/13-14	zespół folwarczny	XVIII, 1840-1940	
62	Krępczewo	dz. 273/40	stolarnia, magazyn zbożowy (12) w zespole folwarcznym	1853 r.	
63	Krępczewo	dz. 273/40	stajnia koni roboczych, magazyn (11) w zespole folwarcznym	1842-1850	
64	Krępczewo	dz. 263/53	kuźnia (37) w zespole folwarcznym	1970 r.	nie istnieje
65	Krępczewo	dz. 267/7	budynek biurowo-gospodarczy (31) w zespole folwarcznym	1842 r.	zdekaloryzowany
66	Krępczewo	267/14	obora (27) w zespole folwarcznym	1861 r.	nie istnieje
67	Krępczewo	273/31	budynek mieszkalno-gospodarczy (13) w zespole folwarcznym	ok. 1860 r.	
68	Krępczewo	158	krzyż pokutny	kon. XIX w.	
69	Lipka	dz. 78	cmentarz II	1 poł. XIX w.	na obszarze wpisanym do rej. zab.
70	Mogilica	1dz. 2/15, 12/11, 15/13, 15/5-6	zespół folwarczny	4 ćw. XIX w. – 1930 r.	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

71	Mogilica	nr 1	rzędcówka (16) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
72	Mogilica	dz. 15/13	stajnia I (10) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
73	Mogilica	dz. 15/15	stajnia III (12()) w zespole folwarcznym	4.ćw. XIX w.	
74	Mogilica	nr 6	budynek mieszkalny (3) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
75	Morzyca	dz. 103	cmentarz przykościelny	XV-XVII w.	
76	Morzyca	dz. 85, 87, 100 i inne	zespół folwarczny	1870 – 1940 r.	mag. zbożowy (15) wykreślony z WEZ
77	Morzyca	nr 20	rzędcówka, biura (5) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	
78	Morzyca	nr 5	budynek mieszkalny (36) w zespole folwarcznym	1874 r.	
79	Morzyca	nr 8	budynek mieszkalny (39) w zespole folwarcznym	1921 r.	
80	Moskorzyn	dz. 16/1, 16/2, 16/5 (cz)	zespół folwarczny	3 ćw. XIX – l. 20. XX w.	
81	Moskorzyn	k/nr 9	młyn (21) w zespole folwarcznym	1923 r.	
82	Moskorzyn	k/nr 9	obora, magazyn (15) w zespole folwarcznym	1879 r.	
83	Moskorzyn	nr 7	dom stangreta i szofera (6) w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	
84	Moskorzyn	k/nr 7	stajnia koni wyjazdowych (7) w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	
85	Moskorzyn	nr 8	dom ogrodnika (8) w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	
86	Płoszkowo	dz. 11/23 i inne	zespół folwarczny	3 ćw. XIX – l. 30. XX w.	
87	Płoszkowo	nr 13	rzędcówka (1) w zespole folwarcznym	kon. XIX w.	
88	Płoszkowo	nr 3	budynek mieszkalny (22) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
89	Płoszkowo	dz. 11/23	owczarnia (10) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
90	Pomietów	dz. 80/5 i cz. 83, 83/3, 103, 104, 110	park dworski	2 poł. XIX w.	
91	Pomietów	dz. 294	cmentarz I	2 poł. XIX w.	
92	Pomietów	dz. 78-79, 80/1-8, 103 i inne	zespół folwarczny	1840 – 1940 r.	
93	Pomietów	dz. 308	kuźnia (30) w zespole folwarcznym	1848 r.	
94	Pomietów	nr 10	budynek mieszkalny (43) w zespole folwarcznym	1845 r.	zdewaloryzowany

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

95	Pomietów	dz. 103	wędzarnia, mieszkanie ogrodnika, różarnia (2) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
96	Przewłoki	dz. 3/2, 3/3, 47/1	zespół folwarczny	kon. XIX w.	
97	Rzeplino	dz. 149	cmentarz I	2 poł. XIX w.	
98	Rzeplino	dz. 85	cmentarz przykościelny II	2 poł. XV w.	
99	Rzeplino	dz. 76	cmentarz komunalny III	1 poł. XIX w.	
100	Rzeplino	dz. 221/32, 217/17	zespół folwarczny	3 ćw. XIX – I. 30. XX w.	
101	Rzeplino	dz. 221/32	budynek mieszkalny, gołębnik (6) w zespole folwarcznym	ok. 1880 r.	
102	Rzeplino	dz. 221/32	magazyn pasz (8) w zespole folwarcznym	ok. 1880 r.	
103	Rzeplino	dz. 221/32	obora I (7) w zespole folwarcznym	1878 r.	
104	Rzeplino	dz. 221/32	garaż pługów parowych, magazyn zbożowy (25) w zespole folwarcznym	1912 r.	zdewaloryzowany
105	Rzeplino	nr 30	budynek mieszkalny (39) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
106	Rzeplino	nr 29	budynek mieszkalny (42) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
107	Rzeplino	dz. 221/32	stodoła II (23) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
108	Rzeplino	nr 53	chałupa	2 poł. XIX w.	nie istnieje
109	Sądów	dz. 139	cmentarz przykościelny I	XV, 2 poł. XVI w.	
110	Sądów	dz. 115	cmentarz komunalny II	2 poł. XIX w.	
111	Sądów	dz. 172/21	zespół folwarczny	1875 r. – I. 30. XX w.	
112	Sądów	nr 5	leśniczówka (42) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	
113	Sądów	Nr 6	dom ogrodników (2) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
114	Sądów	nr 4	budynek mieszkalny (36) w zespole folwarcznym	1890 r.	zdewaloryzowany
115	Sądów	nr 39	budynek mieszkalny (41) w zespole folwarcznym	ok. 1880 r.	zdewaloryzowany
116	Sądów	dz. 172/21	chlewnia, magazyn zbożowy (25) w zespole folwarcznym	1896 r.	
117	Sądów	dz. 172/21	stajnia, magazyn zbożowy (23) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w., 1925 r.	
118	Sądów	nr 15	budynek mieszkalny (51) w zespole folwarcznym	ok. 1900 r.	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

119	Sądów	dz. 172/21	obora I (13) w zespole folwarcznym	1902, 1903 r.	
120	Sądów	nr 38	chałupa	1 poł. XIX w.	nie istnieje
121	Skrzany	dz. 19	cmentarz	2. poł. XIX w.	
122	Skrzany	31, 30-32, 33(cz)	zespół folwarczny	3 ćw. XIX w. – 1910 r.	
123	Skrzany	dz. 31	stodoła (2) w zespole folwarcznym	1876 r.	
124	Skrzany	dz. 8	magazyn zbożowy (15) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	nie istnieje
125	Skrzany	nr 4	budynek składowo-inwentarski	kon. XIX w.	zdewaloryzowany
126	Strzebielewo	dz. 43/1 i 254	cmentarz przykościelny	1 poł. XVII w, po 1945 r.	
127	Strzebielewo	dz. 43/1	dzwonnica	1 poł. XIX w.	
128	Strzelno	dz. 67/2 (cz)	zespół folwarczny	4 ćw. XIX w.	nie istnieje
129	Szemielino	dz. 39, 7/50 (cz)	park dworski	2 poł. XIX w.	
130	Szemielino	dz. 39-40, 7/8 i 7/50 (cz), 7/1	zespół folwarczny	3 ćw. XIX w. – 1910 r.	
131	Trzebień	dz. 5/12-14, 5/19, 24-27	zespół folwarczny	1850 – 1940 r.	
132	Trzebień	dz. 5/19	owczarnia, stodoła, magazyn pasz (4) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
133	Trzebień	nr 6	budynek mieszkalny (13) w zespole folwarcznym	3-4 ćw. XIX w.	nie istnieje
134	Trzebień	dz. 5/19	stajnia, obora (1) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
135	Trzebień	nr 7	budynek mieszkalny (12) w zespole folwarcznym	3-4 ćw. XIX w.	
136	Warszyn	dz. 13/6	cmentarz ewangelicki I	1 poł. XIX w.	
137	Warszyn	dz. 48/1	cmentarz rodowy II	4 ćw. XIX w.	
138	Warszyn	dz. 13/1	cmentarz przykościelny III	XV, 2 poł. XVI, XIX w.	
139	Warszyn	dz. 13/1	bramka cmentarna	2 poł. XV w.	
140	Warszyn	dz. 46/1, 219	zespół folwarczny	4 ćw. XIX – l. 30. XX w.	
141	Warszyn	nr 9	budynek mieszkalny (56) w zespole folwarcznym	kon. XIX w.	zdewaloryzowany
142	Warszyn	nr 34	budynek mieszkalny (41) w zespole folwarcznym	kon. XIX w.	zdewaloryzowany
143	Warszyn	nr 33	budynek mieszkalny (40) w zespole folwarcznym	l. 20/30. XX w.	zdewaloryzowany
144	Warszyn	nr 31	budynek mieszkalny (38) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	zdewaloryzowany

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

145	Warszyn	nr 14 (d. 15)	szkoła (50) w zespole folwarcznym	XIX / XX w.	
146	Warszyn	dz. 41/6	stodoła I (28) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	nie istnieje
147	Warszyn	dz. 41/6	owczarnia, stodoła (29) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	nie istnieje
148	Warszyn	nr 1	rządcaówka (6) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	
149	Ziemomyśl A	dz. 13/9 (cz)	cmentarz II	2 poł. XIX w.	
150	Ziemomyśl A	dz. 1/8, 10/5, 3/7	zespół folwarczny	2 poł. XIX – I. 30. XX w.	nie istnieje
151	Ziemomyśl B	dz. 100/4	park dworski	1 poł. XIX w.	
152	Ziemomyśl B	dz. 100/4 (cz)	cmentarz rodowy I	2 poł. XIX w.	
153	Ziemomyśl B	dz. 96/3 (cz)	cmentarz ewangelicki II	1 poł. XIX w.	
154	Ziemomyśl B	dz. 100/4	dwór	1847 r.	nie istnieje
155	Ziemomyśl B	dz. 96/1, 96/3, 96/6, 100/6 (cz)	zespół folwarczny	4 ćw. XIX – I. 30. XX w.	
156	Ziemomyśl B	dz. 100/6	magazyn zbożowy (17) w zespole folwarcznym	4 ćw. XIX w.	
157	Ziemomyśl B	dz. 96/3	chlewnia, obora (12) w zespole folwarcznym	I. 10. XX w.	zdevaloryzowany
158	Ziemomyśl B	nr 2	budynek mieszkalny (22) w zespole folwarcznym	ok. 1925 r.	
159	Ziemomyśl B	nr 4	dom rybaka (24) w zespole folwarcznym	1916 r.	
160	Ziemomyśl B	nr 5	szkoła (20) w zespole folwarcznym	ok. 1925 r.	
161	Żalęcino	dz. 19/1 i 19/2	cmentarz przykościelny I	2 poł. XV w.	
162	Żalęcino	dz. 62	cmentarz II	kon. XIX w.	
163	Żalęcino	dz. 66/6	zespół folwarczny	3 ćw. XIX – I. 30. XX w.	
164	Żalęcino	dz. 66/6	owczarnia I (16) w zespole folwarcznym	I. 10. XX w.	
165	Żalęcino	dz. 66/6	chlewnia I (35) w zespole folwarcznym	3 ćw. XIX w.	
166	Żalęcino	dz. 66/6	obora I (12) w zespole folwarcznym	1904 r.	
167	Żalęcino	dz. 66/6	magazyn zbożowy I (14) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	
168	Żalęcino	nr 3	budynek mieszkalny (44) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	zdevaloryzowany
169	Żalęcino	nr 4	budynek mieszkalny (45) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	zdevaloryzowany

Załącznik 3**Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Dolice - stan na 31.03.2021 r.**

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
1	Boguszyce	Dobropole Pyrzyckie	27	36-12	103	
2		Pomietów	8	36-11	47	
3		Pomietów	9	36-11	48	
4		Pomietów	23	36-11	45	
5		Pomietów	24	36-11	46	
6	Bralęcín	Bralęcín	1	35-12	42	
7		Bralęcín	2	34-12	21	
8		Bralęcín	3	34-12	5	
9		Bralęcín	4	34-12	6	
10		Bralęcín	5	34-11	1	
11	Brzezina	Brzezina	3	37-12	15	
12		Brzezina	11	37-12	11	
13		Brzezina	12	37-12	12	
14		Brzezina	13	37-12	13	
15		Brzezina	14	37-12	14	
16		Brzezina	15	37-12	16	
17		Brzezina	18	37-12	19	
18	Dobropole	Dobropole Pyrzyckie	1	36-12	83	
19		Dobropole Pyrzyckie	2	36-12	81	
20		Dobropole Pyrzyckie	4	36-12	104	
21		Dobropole Pyrzyckie	6	36-12	79	
22		Dobropole Pyrzyckie	7	36-12	80	
23		Dobropole Pyrzyckie	9	36-12	86	
24		Dobropole Pyrzyckie	10	36-12	85	
25		Dobropole Pyrzyckie	11	36-12	84	
26		Dobropole Pyrzyckie	12	36-12	82	
27		Dobropole Pyrzyckie	13	36-12	78	
28		Dobropole Pyrzyckie	14	36-12	77	
29		Dobropole Pyrzyckie	15	36-12	76	
30		Dobropole Pyrzyckie	16	36-12	75	
31		Dobropole Pyrzyckie	17	36-12	74	
32		Dobropole Pyrzyckie	18	36-12	73	
33		Dobropole Pyrzyckie	20	36-12	96	
34		Dobropole Pyrzyckie	21	36-12	97	
35		Dobropole Pyrzyckie	22	36-12	98	
36		Dobropole Pyrzyckie	23	36-12	99	
37		Dobropole Pyrzyckie	24	36-12	100	
38		Dobropole Pyrzyckie	25	36-12	101	
39		Dobropole Pyrzyckie	26	36-12	102	
40	Dolice	Dolice	2	36-12	70	
41		Dolice	4	35-11	22	
42		Dolice	8	36-12	65	
43		Dolice	9	35-11	36	
44		Dolice	10	36-12	66	
45		Dolice	11	35-11	4	
46		Dolice	12	35-11	26	
47		Dolice	13	35-11	10	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
48		Dolice	14	35-11	3	
49		Dolice	15	35-12	36	
50		Dolice	16	35-11	51	
51		Dolice	18	35-12	37	
52		Dolice	19	36-11	80	
53		Dolice	20	35-12	35	771
54		Dolice	21	35-11	13	
55		Dolice	22	36-11	81	
56		Dolice	23	35-11	6	619
57		Dolice	25	36-12	69	
58		Dolice	26	36-12	68	
59		Dolice	27	36-12	67	
60		Dolice	28	36-12	72	
61		Dolice	29	36-12	64	
62		Dolice	32	36-12	63	
63		Dolice	33	36-12	71	
64		Dolice	57	35-11	1	
65		Dolice	58	35-11	2	
66		Dolice	59	35-11	5	
67		Dolice	60	35-11	7	
68		Dolice	61	35-11	8	
69		Dolice	62	35-11	9	
70		Dolice	63	35-11	11	
71		Dolice	64	35-11	12	
72		Dolice	65	35-11	14	
73		Dolice	66	35-11	15	
74		Dolice	67	35-11	16	
75		Dolice	68	35-11	17	
76		Dolice	69	35-11	18	
77		Dolice	70	35-11	19	
78		Dolice	71	35-11	20	
79		Dolice	72	35-11	21	
80		Dolice	73	35-11	23	
81		Dolice	75	35-11	27	
82		Dolice	76	35-11	28	
83		Dolice	77	35-11	29	
84		Dolice	78	35-11	30	
85		Dolice	79	35-11	31	
86		Dolice	80	35-11	32	
87		Dolice	81	35-11	33	
88		Dolice	82	35-11	34	
89		Dolice	83	35-11	35	
90		Dolice	84	35-11	37	
91		Dolice	85	35-11	38	
92		Dolice	86	35-11	39	
93		Dolice	87	35-11	40	
94		Dolice	88	35-11	41	
95		Dolice	89	35-11	42	
96		Dolice	90	35-11	43	
97		Dolice	91	35-11	44	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
98		Dolice	92	35-11	45	
99		Dolice	93	35-11	46	
100		Dolice	94	35-11	47	
101		Dolice	95	35-11	48	
102		Dolice	96	35-11	49	
103		Dolice	97	35-11	50	
104		Dolice	98	35-11	52	
105		Dolice	99	35-11	53	
106		Dolice	100	35-11	54	
107		Dolice	101	35-11	55	
108		Dolice	102	35-11	56	
109		Dolice	103	35-11	57	
110		Dolice	104	36-11	71	
111		Dolice	105	36-11	72	
112		Dolice	106	35-12	25	
113		Dolice	106	36-11	73	
114		Dolice	107	35-12	26	
115		Dolice	107	36-11	74	
116		Dolice	108	36-11	75	
117		Dolice	109	36-11	76	
118		Dolice	110	36-11	77	
119		Dolice	111	36-11	78	
120		Dolice	111	35-12	34	
121		Dolice	112	35-12	38	
122		Dolice	112	36-11	79	
123		Dolice	113	35-12	39	
124		Dolice	114	35-12	40	
125		Dolice	114	36-11	83	
126		Dolice	115	35-11	116	
127		Dolice	116	35-11	117	
128		Morzyca	1	35-11	70	
129		Morzyca	26	35-11	114	
130	Kolin	Kolin	1	35-11	109	
131		Kolin	3	34-11	7	
132		Kolin	4	34-10	22	
133		Kolin	5	35-11	110	
134		Kolin	6	34-10	23	
135		Kolin	7	34-10	24	
136		Kolin	8	34-11	8	
137		Kolin	9	34-11	9	
138		Kolin	10	34-11	10	
139		Kolin	12	34-11	11	
140		Kolin	16	35-11	95	
141		Kolin	18	35-11	97	
142		Kolin	19	35-11	98	
143		Kolin	25	35-11	104	
144		Kolin	26	35-11	105	
145		Kolin	27	35-11	106	
146		Kolin	28	35-11	107	
147		Kolin	29	35-11	108	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
148		Kolin	30	34-10	26	
149		Kolin	32	34-10	28	
150		Kolin	33	34-10	29	
151		Kolin	34	34-10	30	
152		Kolin	35	34-10	31	
153		Kolin	36	34-10	32	
154		Kolin	37	34-10	33	
155		Kolin	38	34-10	34	
156		Kolin	39	34-10	35	
157		Kolin	40	34-10	36	
158		Kolin	41	34-10	37	
159		Kolin	42	34-10	38	
160		Kolin	43	35-10	16	
161		Kolin	44	35-10	17	
162		Kolin	45	35-10	18	
163		Kolin	46	35-10	19	
164		Kolin	47	34-11	13	
165		Kolin	48	34-11	14	
166		Kolin	49	34-11	15	
167		Kolin	50	34-11	16	
168		Kolin	63	34-11	29	
169	Krępcewo	Kolin	2	34-11	6	
170		Kolin	13	34-11	12	
171		Kolin	51	34-11	17	
172		Kolin	52	34-11	18	
173		Kolin	53	34-11	19	
174		Kolin	54	34-11	20	
175		Kolin	55	34-11	21	
176		Kolin	56	34-11	22	
177		Kolin	57	34-11	23	
178		Kolin	58	34-11	24	
179		Kolin	59	34-11	25	
180		Kolin	60	34-11	26	
181		Kolin	61	34-11	27	
182		Kolin	62	34-11	28	
183		Kolin	64	34-11	30	
184		Kolin	65	34-11	31	
185		Krępcewo	1	33-11	163	A-158
186		Krępcewo	2	34-11	36	
187		Krępcewo	3	34-11	37	
188		Krępcewo	5	34-11	39	
189		Krępcewo	6	33-11	58	
190		Krępcewo	7	33-11	59	
191		Krępcewo	8	34-11	40	
192		Krępcewo	9	34-11	41	
193		Krępcewo	10	34-11	42	
194		Krępcewo	11	34-11	43	
195		Krępcewo	12	34-11	44	
196		Krępcewo	13	34-11	45	
197		Krępcewo	14	34-11	46	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
198		Krępcewo	15	34-11	47	
199		Krępcewo	16	34-11	48	
200		Krępcewo	17	34-11	49	
201		Krępcewo	18	34-11	50	
202		Krępcewo	19	34-11	51	
203		Krępcewo	20	34-11	52	
204	Lipka	Lipka	1	34-12	9	
205	Lipka	Lipka	2	34-12	14	
206	Lipka	Lipka	3	34-12	11	
207	Lipka	Lipka	4	34-12	10	
208	Lipka	Lipka	5	34-12	12	
209	Lipka	Lipka	6	34-12	13	
210	Lipka	Lipka	7	34-12	15	
211	Lipka	Lipka	8	34-12	16	
212	Lipka	Lipka	9	34-12	17	
213	Mogilica	Dolice	3	35-12	41	
214	Mogilica	Dolice	30	35-12	23	
215	Mogilica	Dolice	49	35-12	22	
216	Mogilica	Dolice	105	35-12	24	
217	Mogilica	Dolice	108	35-12	27	
218	Morzyca	Kolin	14	35-11	93	
219	Morzyca	Kolin	15	35-11	94	
220	Morzyca	Kolin	17	35-11	96	
221	Morzyca	Kolin	20	35-11	99	
222	Morzyca	Kolin	21	35-11	100	
223	Morzyca	Kolin	22	35-11	101	
224	Morzyca	Kolin	23	35-11	102	
225	Morzyca	Kolin	24	35-11	103	
226	Morzyca	Morzyca	4	35-11	71	
227	Morzyca	Morzyca	5	35-11	90	
228	Morzyca	Morzyca	6	35-11	85	
229	Morzyca	Morzyca	7	35-11	76	
230	Morzyca	Morzyca	8	35-11	77	
231	Morzyca	Morzyca	11	35-11	72	
232	Morzyca	Morzyca	12	35-11	73	
233	Morzyca	Morzyca	13	35-11	74	
234	Morzyca	Morzyca	14	35-11	75	
235	Morzyca	Morzyca	15	35-11	78	
236	Morzyca	Morzyca	16	35-11	79	
237	Morzyca	Morzyca	17	35-11	80	
238	Morzyca	Morzyca	18	35-11	81	
239	Morzyca	Morzyca	19	35-11	82	
240	Morzyca	Morzyca	20	35-11	83	
241	Morzyca	Morzyca	21	35-11	84	
242	Morzyca	Morzyca	22	35-11	86	
243	Morzyca	Morzyca	23	35-11	87	
244	Morzyca	Morzyca	24	35-11	88	
245	Morzyca	Morzyca	25	35-11	89	
246	Moskorzyn	Moskorzyn	10	35-11	69	
247	Moskorzyn	Morzyca	3	35-11	67	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
248		Morzyca	27	35-11	115	
249		Moskorzyn	1	35-11	63	576
250		Moskorzyn	1a	35-11	64	
251		Moskorzyn	2	35-11	65	
252		Moskorzyn	3	36-11	2	
253		Moskorzyn	4	35-10	32	
254		Moskorzyn	9	35-10	33	
255		Moskorzyn	9	35-11	68	
256		Moskorzyn	10	35-10	34	
257		Moskorzyn	11	35-10	35	
258		Moskorzyn	12	35-10	36	
259		Moskorzyn	13	35-10	37	
260		Moskorzyn	14	35-10	38	
261		Moskorzyn	15	35-10	39	
262		Moskorzyn	16	35-10	40	
263		Moskorzyn	17	35-10	41	
264		Moskorzyn	18	35-10	42	
265		Moskorzyn	19	35-10	43	
266		Moskorzyn	20	35-10	44	
267		Moskorzyn	23	36-11	1	
268		Moskorzyn	24	36-11	3	
269		Moskorzyn	25	36-11	4	
270		Moskorzyn	26	36-11	5	
271		Pomietów	1	36-11	67	
272		Żałęcino	21	35-10	111	
273	Płoszkowo	Brzezina	1	36-12	94	746
274		Brzezina	2	37-12	0 Nie ujęte w AZP	747
275		Brzezina	5	36-12	93	
276		Brzezina	6	36-12	92	
277		Brzezina	7	36-12	90	
278		Brzezina	8	36-12	89	
279		Brzezina	9	36-12	91	
280		Brzezina	10	36-12	95	
281		Brzezina	16	37-12	17	
282		Brzezina	17	37-12	18	
283		Dobropole Pyrzyckie	3	36-12	88	
284		Dobropole Pyrzyckie	8	36-12	87	
285	Pomietów	Dolice	113	36-11	82	
286		Pomietów	3	36-11	62	
287		Pomietów	4	36-11	55	
288		Pomietów	7	36-11	68	
289		Pomietów	10	36-11	49	
290		Pomietów	11	36-11	50	
291		Pomietów	12	36-11	51	
292		Pomietów	13	36-11	52	
293		Pomietów	14	36-11	53	
294		Pomietów	15	36-11	54	
295		Pomietów	16	36-11	56	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
296		Pomietów	17	36-11	57	
297		Pomietów	19	36-11	59	
298		Pomietów	20	36-11	60	
299		Pomietów	21	36-11	61	
300		Pomietów	22	36-11	63	
301		Pomietów	25	36-11	84	
302		Przewłoki	Kolin	11	34-10	25
303	Kurcewo		1	34-10	39	
304	Kurcewo		7	34-10	45	
305	Kurcewo		10	34-10	48	
306	Kurcewo		27	34-10	65	
307	Kurcewo		31	34-10	69	
308	Kurcewo		32	34-10	70	
309	Kurcewo		33	34-10	71	
310	Kurcewo		34	34-10	72	
311	Kurcewo		35	34-10	73	
312	Kurcewo		36	34-10	74	
313	Strzebielewo		1	34-10	85	
314	Strzebielewo		2	34-10	86	
315	Strzebielewo		16	34-10	100	
316	Strzebielewo		17	34-10	101	
317	Rzeplino	Brańcin	6	34-11	2	
318		Brańcin	7	34-11	3	
319		Brańcin	8	34-11	4	
320		Brańcin	9	34-11	5	
321		Rzeplino	1	34-11	58	
322		Rzeplino	2	34-11	59	
323		Rzeplino	3	34-11	60	
324		Rzeplino	4	34-11	61	
325		Rzeplino	5	34-11	62	
326		Rzeplino	8	34-11	65	
327		Rzeplino	10	34-11	67	
328		Rzeplino	11	34-11	68	
329		Rzeplino	12	34-11	69	
330		Rzeplino	13	34-11	70	
331		Rzeplino	14	34-11	71	
332		Rzeplino	15	34-11	72	
333		Rzeplino	16	34-11	73	
334		Rzeplino	17	34-11	74	
335		Rzeplino	18	34-11	75	
336		Rzeplino	19	34-11	76	
337		Rzeplino	20	34-11	77	
338		Rzeplino	21	34-11	78	
339		Rzeplino	22	34-11	79	
340		Rzeplino	23	34-11	80	
341		Rzeplino	24	34-11	81	
342		Rzeplino	25	34-11	82	
343		Rzeplino	26	34-11	83	
344		Rzeplino	27	34-11	84	
345	Rzeplino	28	34-11	85		

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
346		Rzeplino	29	34-11	86	
347	Sądów	Dolice	5	35-12	29	
348		Dolice	5a	35-12	30	
349		Dolice	6	36-12	59	
350		Dolice	19	36-12	61	
351		Dolice	35	35-12	33	
352		Dolice	36	36-12	51	
353		Dolice	37	36-12	52	
354		Dolice	38	36-12	53	
355		Dolice	39	36-12	54	
356		Dolice	45	35-12	31	
357		Dolice	51	36-12	55	
358		Dolice	52	36-12	56	
359		Dolice	53	36-12	57	
360		Dolice	54	36-12	58	
361		Dolice	55	36-12	60	
362		Dolice	56	36-12	62	
363		Dolice	109	35-12	28	
364		Dolice	110	35-12	32	
365		Sądów	1	36-12	15	739
366		Sądów	2	36-12	22	
367		Sądów	4	36-12	20	
368		Sądów	5	36-12	9	
369		Sądów	6	36-12	10	
370		Sądów	7	36-12	11	
371		Sądów	8	36-12	12	
372		Sądów	9	36-12	13	
373		Sądów	10	36-12	14	
374		Sądów	11	36-12	16	
375		Sądów	12	36-12	17	
376		Sądów	13	36-12	18	
377		Sądów	14	36-12	19	
378		Sądów	15	36-12	21	
379	Sądów	16	36-12	23		
380	Sądów	17	36-12	24		
381	Sądów	18	36-12	25		
382	Sądów	19	36-12	26		
383	Sądów	20	36-12	27		
384	Sądów	21	36-12	28		
385	Sądów	22	36-12	29		
386	Sądów	23	36-12	30		
387	Sądów	24	36-12	31		
388	Sądów	25	36-12	32		
389	Sądów	26	36-12	33		
390	Sądów	27	36-12	34		
391	Sądów	28	36-12	35		
392	Sądów	29	36-12	36		
393	Sądów	30	36-12	37		
394	Sądów	31	36-12	38		
395	Sądów	32	36-12	39		

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
396		Sądów	33	36-12	40	
397		Sądów	34	36-12	41	
398		Sądów	35	36-12	42	
399		Sądów	36	36-12	43	
400		Sądów	37	36-12	44	
401		Sądów	38	36-12	45	
402		Sądów	39	36-12	46	
403		Sądów	40	36-12	47	
404		Sądów	41	36-12	48	
405		Sądów	42	36-12	49	
406		Sądów	43	36-12	50	
407		Ziemomyśl	7	36-12	6	
408		Ziemomyśl	8	36-12	7	
409		Ziemomyśl	9	36-12	8	
410	Skrzany	Skrzany	2	37-12	20	
411	Strzebielewo	Kolin	31	34-10	27	
412		Strzebielewo	3	34-10	87	
413		Strzebielewo	4	34-10	88	
414		Strzebielewo	7	34-10	91	
415		Strzebielewo	8	34-10	92	
416		Strzebielewo	9	34-10	93	
417		Strzebielewo	10	34-10	94	
418		Strzebielewo	11	34-10	95	
419		Strzebielewo	12	34-10	96	
420		Strzebielewo	13	34-10	97	
421		Strzebielewo	14	34-10	98	
422		Strzebielewo	15	34-10	99	
423		Strzebielewo	18	34-10	121	
424	Szemieliwo	Żalęcino	1	35-11	113	
425		Żalęcino	2	35-10	96	
426		Żalęcino	3	35-10	97	
427		Żalęcino	5	35-10	100	
428		Żalęcino	7	35-10	102	
429		Żalęcino	8	35-11	111	
430		Żalęcino	9	35-11	112	
431		Żalęcino	10	35-10	103	
432		Żalęcino	15	35-10	107	
433		Żalęcino	17	35-10	109	
434		Żalęcino	18	34-10	118	
435		Żalęcino	19	34-10	119	
436		Żalęcino	29	35-10	119	
437		Żalęcino	30	35-10	120	
438		Żalęcino	31	35-10	121	
439		Żalęcino	32	35-10	122	
440		Żalęcino	33	35-10	123	
441		Żalęcino	34	35-10	124	
442		Żalęcino	35	35-10	125	
443		Żalęcino	36	35-10	126	
444		Żalęcino	37	35-10	127	
445		Żalęcino	38	35-10	128	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
446	Trzebień	Dolice	7	35-11	25	
447		Dolice	74	35-11	24	
448		Krępczewo	4	34-11	38	730
449		Rzeplino	6	34-11	63	
450		Rzeplino	7	34-11	64	
451		Rzeplino	9	34-11	66	
452	Warszyn	Skrzany	1	37-11	119	
453		Skrzany	2	37-11	114	
454		Skrzany	3	37-11	113	
455		Skrzany	12	37-11	115	
456		Skrzany	13	37-11	116	
457		Skrzany	14	37-11	117	
458		Warszyn	1	37-12	28	
459		Warszyn	2	37-12	27	
460		Warszyn	3	37-12	30	
461		Warszyn	4	37-11	120	
462		Warszyn	4	37-12	22	
463		Warszyn	5	37-11	121	
464		Warszyn	5	37-12	23	
465		Warszyn	6	37-11	122	
466		Warszyn	6	37-12	24	
467		Warszyn	7	37-12	25	
468		Warszyn	7	37-11	123	
469		Warszyn	8	37-11	124	
470		Warszyn	8	37-12	26	
471		Warszyn	9	37-11	125	
472		Warszyn	9	37-12	29	
473		Warszyn	10	37-11	126	
474		Warszyn	10	37-12	21	
475		Warszyn	11	37-11	127	
476		Warszyn	12	37-11	128	
477		Warszyn	13	37-11	129	
478		Warszyn	14	37-11	130	
479		Warszyn	15	37-11	131	
480		Warszyn	16	37-11	132	
481		Warszyn	17	37-11	133	
482		Warszyn	18	37-11	134	
483		Warszyn	19	37-11	135	
484		Ziemomyśl A	Ziemomyśl	1	36-12	5
485	Ziemomyśl		2	36-13	16	
486	Ziemomyśl		3	36-12	1	
487	Ziemomyśl		4	36-13	51	
488	Ziemomyśl		5	36-13	107	
489	Ziemomyśl		6	36-13	108	
490	Ziemomyśl		6	36-12	4	
491	Ziemomyśl		7	36-13	109	
492	Ziemomyśl		8	36-13	110	
493	Ziemomyśl		9	36-13	111	
494	Ziemomyśl		10	36-13	112	
495	Ziemomyśl	11	36-13	113		

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DOLICE NA LATA 2021-2025

Lp.	Obręb	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP	Nr na arkuszu	Rejestr
496	Ziemomyśl B	Ziemomyśl	12	36-13	114	
497		Ziemomyśl	29	35-13	10	
498		Dolice	40	35-12	21	
499		Dolice	104	35-12	20	
500		Ziemomyśl	4	36-12	2	
501		Ziemomyśl	5	36-12	3	
502		Ziemomyśl	10	35-12	1	
503		Ziemomyśl	11	35-12	2	
504		Ziemomyśl	12	35-12	3	
505		Ziemomyśl	13	35-12	4	
506		Ziemomyśl	14	35-12	5	
507		Ziemomyśl	15	35-12	6	
508		Ziemomyśl	16	35-12	7	
509		Ziemomyśl	17	35-12	8	
510		Ziemomyśl	18	35-12	9	
511		Ziemomyśl	19	35-12	10	
512		Ziemomyśl	20	35-12	11	
513		Ziemomyśl	21	35-12	12	
514		Ziemomyśl	22	35-12	13	
515		Ziemomyśl	23	35-12	14	
516	Ziemomyśl	24	35-12	15		
517	Ziemomyśl	25	35-12	16		
518	Ziemomyśl	26	35-12	17		
519	Ziemomyśl	27	35-12	18		
520	Ziemomyśl	28	35-12	19		
521	Żalęcino	Lubiatowo	4	35-10	20	
522		Żalęcino	4	35-10	98	
523		Żalęcino	4	35-10	99	
524		Żalęcino	6	35-10	101	
525		Żalęcino	12	35-10	104	
526		Żalęcino	13	35-10	105	
527		Żalęcino	14	35-10	106	
528		Żalęcino	16	35-10	108	
529		Żalęcino	20	35-10	110	
530		Żalęcino	22	35-10	112	
531		Żalęcino	23	35-10	113	
532		Żalęcino	24	35-10	114	
533		Żalęcino	25	35-10	115	
534		Żalęcino	26	35-10	116	
535		Żalęcino	27	35-10	117	
536		Żalęcino	28	35-10	118	

Załącznik 4**Wykaz zabytków nieruchomości gminy Dolice wyznaczonych przez Wójta do gminnej ewidencji zabytków**

- na podstawie weryfikacji terenowej i oceny merytorycznej Biura Dokumentacji Zabytków styczeń-marzec 2021

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Dataowanie GEZ - BDZ
1	Brańcin	nr 18	gospoda – dom ob. świetlica wiejska, sklep, dom	XIX / XX w.
2	Dolice	dz. 1296 (cz)	cmentarz ewangelicki (nieczynny)	XVIII/XIX w.
3	Dolice	ul. Pyrzycka 30	dom	pocz. XX w.
4	Dolice	ul. Wiejska 26	dom	XIX/XX w.
5	Dolice	ul. Wiejska 47	dom	pocz. XX w.
6	Kolin	nr 33	kuźnia	1879 r.
7	Krępczewo	k/nr 1 i 5 k/nr 23	słupy wjazdowe	poł. XIX w.
8	Moskorzyn	dz. 7/6 (cz)	cmentarz ewangelicki (nieczynny)	kon. XIX w.
9	Moskorzyn	dz. 972 (cz)	cmentarz I wojny światowej (nieczynny)	po 1919 r.
10	Strzebielewo	nr 21	dom	pocz. XX w. (1905 r.)

Załącznik 4**Zasady tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu jego ochrony.**

Materiały instruktażowe dla gminnych samorządów terytorialnych, autorów planów ochrony, wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków

Na podstawie art. 16 i 17 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 z dn. 17.09.2003, poz. 1568) 6 października 2005 r. Rada Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury przyjęła i zarekomendowała do stosowania „Zasady tworzenia parku kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu ochrony”. Zostały one przekazane Wojewódzkim Konserwatorom Zabytków, z prośbą o udostępnianie wszystkim zainteresowanym.

Materiały są dostępne na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa

<https://www.nid.pl/pl>

[Zasady tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu jego ochrony.doc](#) (nid.pl)

